EMEĞİN TARİHİ
5
MAY YAYINLARI GENEL KÜLTÜR KİTAPLARI

MAY YAYINLARI
GENEL KÜLTÜR
KİTAPLARI
5
bilimsel
dizi

EMEĞİN TARİHİ

François Barret

Çeviri:
BABÜR KUZUCU

MAY YAYINLARI
GENEL KÜLTÜR
KİTAPLARI : 5

Bilimsel
Dizi : 1

Telif Hakkı: MAY YAYINLARI

Dizgi - Tertip: ASYA Matbaası, Baskı: HAŞMET Matbaası
İlk Yayını: Kasım 1970

EMEĞİN TARİHİ

FRANÇOIS BARRET

Çeviri: BABÜR KUZUCU

MAY YAYINLARI
Himayei Etfal Sok. Kredi
han kat 3 Cağaloğlu/İst
1970

EDİTÖR'ÜN NOTU

May Yayınları'nın Genel Kültür Kitapları, yalnız öğrenim çağındaki gençlerin değil, herkesin yararlanması nedenleri ve düşüncesiyle hazırlanmıştır. Bu temel kitapların, eğitim ve öğretim alanında destekleyici rolü olmakla beraber bütün okurların başvuracakları yapıtlar biçiminde sunulmaktadır.

Yüzleri aşacak bu kültür dizisi tamamlandığında büyük bir ansiklopediden çok daha geniş ve çok daha yararlı bir bilgi hazinesi elinizin altında bulunacaktır.

Edebiyat dalında olsun, Fen ve Tabiat, Sosyal Bilimler, san'at dallarında olsun, bu kültür dizisindeki çeşitli kitaplar, kendi ölçü ve çapımızda, kültür hayatımıza katkıda bulunmak amacı ile düzenlenmiştir. Ülke

mızın toplumsal ve ekonomik yapısı içinde yayınevlerinin de kendi yönü ve gücü vardır. Kültür hayatımıza birşeyler getirmek çabasındayız. Bu da okurla aramızdaki ilişkilerin sürekli olmasına ve hizmetimize bağlıdır. Kitap okurunun çok az olduğu bir ülkede; çeşitli zorluklar içerisinde çaba harcamamız dikkate alınırsa, nasıl bir ortamda neler yapmak istediklerimiz kendiliğinden anlaşılacaktır. Bütün ihtiyaçların ötesinde ve en son olarak düşünülen şey kitaptır Türkiyemizde... Buna karşın okuyana hizmeti, çok güç ve sıkıntılı da olsa bakkallıktan yeğ buluyoruz. Otuz beş milyonluk ülkede kitapların üç beş bin basılmasının gülünçlüğüne ve geri kalmışlığımızın zavallılığına bakmayarak bu hizmeti sürdüreceğiz.

Mehmet Ali Yalçın

ÖNSÖZ

Üretimin evrensel tahlilini yaparken MARX, **emeğin** bütün **değerlerin** sâdece yaratıcısı değil, bizzat **kendisi** olduğunu çözdü.

Emek yalnız, **üretimin** yapısına katılan bedenî (fizik) güç değil, maddenin bilinçli olarak, insana yararlı şekilde **değişmesi** demek olan **üretim faaliyeti** içinde, **billûrlaşarak değere** dönüşen unsurdu.

MARX'a göre tarihin akışını da asıl **üretim** belirler. **Üretim güçleri** ile **üretim ilişkileri** arasındaki **çelişki,** daha da açarak, **üretimin sosyal mahiyeti** ile **üretim araçlarının özel mülkiyeti** arasındaki **çelişki** tarihin itici gücüdür. Bu değerin yaratılmasıyla, yaratılan değerin gaspı arasındaki bağdaşmaz çelişkiyi gün ışığına çıkarır: Değeri yaratan **emek,** değeri gaspeden üretim araçlarının **özel mülkiyetidir.** İnsanlığın tarihi de, o çok karmaşık şekillenmeleri içinde, aslında, **emeğinin** sahibi olanlarla, **üretim aracına** sahip olanların teşkil ettiği sosyal sınıfların kavga tarihidir.

Elinizdeki kitap, tarihin böyle bir açıdan yorumu değil (buna karşı bir yorumu da değil), sâdece

mümkün mertebe objektif verilere dayanan bilimsel bir belgelendirilmesidir.

Köle emeğinden, çağımızın modern emeğine kadar, **emeğin evrimini,** bu evrimin tarih içinde, toplumlarda, sosyal sınıflar arasında doğurduğu kavgaları kalın çizgileriyle belirleyen, kapitalist üretim biçimiyle birlikte doğan işçi sınıfının iktisadî ve sosyal mücadelesini, günümüze kadar uzanan tarihi içinde, derli toplu göz önüne seren böyle bir eserin, bir müracaat kitabı olarak, kitaplığınızda eksikliği duyulan bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

B. K.

GİRİŞ

Emeğin tarihi, emekçi yığınların daha iyi bir geleceğe duydukları özleme sıkısıkıya bağlıdır.

Bu gelişme boyunca asıl rolü, emeğin uygulandığı araç oynamıştır. Üretimin asıl unsuru alet oldukça, yani gelişme insanın kas gücüne bağlı kaldıkça, emekçinin verimi büyük çapta artamamıştır. Üretimde gözle görülür artmayı makinenin ortaya çıkışı sağlamıştır. Varlığını tatmin için insanlığın elinin altında bulunan malların, daha önceleri hayal bile edilemeyecek ölçüde artışı henüz şu son yüzyıl içinde sağlanabilmiştir. Bununla birlikte, emekçilerin hayat şartları üretimin artışıyla aynı çizgiyi takip edememiştir. Nice ıstırap ve mücadelenin zoruyla, o da ancak Avrupa'da, ücretliler yaşamalarında tedrici bir düzelmeyi gerçekleştirebilmişlerdir.

Teknikte meydana gelen devrim, dünya tarihinin bu en önemli olayı, iş gücünün kırlardan şehirlere akışını da birlikte getirmiştir. 18 nci yüzyıl sonunda Avrupa'da tarım nüfusunun bütün nüfusun yüzde sekseni olduğu söylenebilir. Bu oran çağımız-

da yüzde elliye düşmüştür. İşçi ve tarım nüfusu günümüzde birbirine denktir. İşçi nüfusunun bu artışı ve büyük merkezlerde toplanışı, emeğe, şimdiye kadar sahip olmadığı bir önem ve güç kazandırmıştır.

Bu eserde, anılan bütün gelişmenin mümkün olduğu kadar somut bir görünüşünü vermeğe çalışacağız. Bunu yaparken Fransa'dan yola çıktık. Ama bu evrensel konunun bütün Avrupa'da kazandığı boyutları da gözden ırak tutmadık.

BİRİNCİ KISIM

ALET ÇAĞI

Alet çağı insanlık tarihinin başlangıcından 18. yüzyıla kadar sürer. 18. yüzyılda makineleşme henüz doğuş halindedir ve hızla gelişmeye 19. yüzyılla birlikte başlayacaktır. Binlerce yıl üretim araçları insanoğlunun kas gücüne bağlı kalmıştır. Buna sadece ehlileştirebildiği hayvanların gücü katılabilmiştir. Demek ki, bütün üretim bu çağlar boyunca kas gücüne dayanıyordu.

Eski çağlarda kölelik, işgücünün tabii şeklidir. Serbest işgücü de vardır ama, ancak Yunan-Roma ilk çağının sonlarına doğru önem kazanır. Dernekler ve loncalar halinde görülür. Köleliğin tarihten silinişi serfliği doğurur. 13. yüzyıla doğru serflik esas işgücü haline gelir. Serbest işgücü yavaş yavaş yok olmaktadır. Lonca düzenine yakayı kaptırmamış serbest işgücü sahipleri (hür emekçiler) adamakıllı azınlıktadır. Ortaçağ'da emekçiler aslında feodaliteye karşı kendilerini korumak için gruplaşmak ihtiyacındadır. Mesleklerinde çalışabil-

mek için bu tarzda bir dayanışma sağlarlar. Ne var ki, ustalar lonca düzenini kendilerinden yana çevirirler. Onu ücretlerin artmasına ve işçilerin ustalığa kabulüne karşı bir silah olarak kullanırlar. Kırallık da onları destekler. Bu bir çok, bazan da şiddetli kavgalara sebep olur. Bütün bunlardan dolayıdır ki, işçiler, günün birinde loncaların ortadan kaldırılışını ve kırallığın yıkılışını gönül hoşluğuyla kabul edeceklerdir.

BÖLÜM I

KÖLELİK VE SERFLİK (*)

Köleliğin çıkışını iyice bilmiyoruz. Sosyologlar, ilk dönemlerde insanların yeryüzünde, küçük topluluklar hâlinde ordan oraya göç ettiklerini kabûl ederler. Hasım insan toplulukları arasında savaş çıkınca, yenen taraf, düşmanını tamamen ortadan kaldırır, bazen de yiyecek olarak etinden faydalanırmış. Rivayet edilir ki, savaşın birinde, galipler o kadar çok düşmanı esir almışlar ki, hepsini birden yiyememişler.. Bir kısmını canlı olarak yedeğe bırakmışlar. Bu arada, boş durmasınlar diye de, onlara bir takım işler buyurmuşlar. Görmüşler ki, bu çalışma onlara çok faydalı.. Onları çalıştırmak, etlerini yemekten çok daha işe yarıyor. Böylece onları öldürmekten vaz geçmişler.. Böylece kölelik doğmuş. (1)

Kölelik tarih içinde zamanla bütün eski toplumlara yayılır. Bu çağlarda, meselâ madenlerde, aşağı yukarı sâdece köleler çalıştırılırdı. Atölyeler de, yolyapımında, darphanelerde köleler kullanılırdı. Ev işleri olduğu gibi kölelerin sırtındaydı.

El emeğine ihtiyacı olan bir zanaatkâr, köle ki-

ralardı. Her türden köle kiralanabilirdi; köle aşçılardan, uşaklardan, hizmetçilerden tutun da, yatakçı-yorgancısına kadar.. Kira mukavelesi ya tek tek kölelerle, ya da bir işliğe bağlı kölelerin topuyla yapılırdı. Bu durumda kölelerle birlikte işlik de kiralanırdı. İşlikten elde edilen bütün kazanç efendinindi. Kölenin kendi çalışmasından hiç bir kazancı yoktu. Öyle tüccarlar vardı ki, bütün kazançlarını, satın aldıkları köleyi başkalarına kiralamakla sağlarlardı.

Eski metinlerden edindiğimiz bilgiye göre, Atina'daki bu işliklerin birinde 120 tane kıymetli maden işliyen köle, bir başkasında 20 ayna yapımcısı köle, gene bir başkasında silâh imâlatında 33 köle çalışırdı. Demiri köleler işlerler, müzik âletlerini köleler yaparlar, köleler bakırı döğerler, her türden ecza malzemesini köleler hazırlardı.

Kölelik İlkçağın genel yasasıdır. Köle tutmanın daha pahalıya geldiği kuzey ülkelerinde daha sınırlı, ucuza geldiği Doğu'da ise çok gelişmiş şekilde ortaya çıkan kölelik, dünyanın her verinde vardı. Bununla birlikte tek biçimli bir özellik taşımaz kölelik. Yapılan işin önemine, o ülke dininin, gelenek-göreneklerinin buyruğuna göre, daha ağır veya daha hafif şartlar içinde olur. Kölelik ille de zulûm değildir. Ataerkil yaşama düzeninde kölelik, hizmetçilikten az farklı bir kurumdur. Bazı ülkelerde ise hizmetçilikten çok, yük hayvanlığını andırır. Aristo'yla Varron, kölelerden kaba bir duyarsızlıkla sözederler. Köleler karşısında kanunlar da katıdır. Yalnız Yahudi kavminin kanunları bu konuda daha mü-

samahalıdır ve köle denen insanı daha az zora koşucu hükümler taşır.

Kölelik döneminde, efendilerin köleler üstündeki hakları, alelâde bir eşyaya sahip olanların o eşya üzerindeki haklarıyla aynı olmuştur. Ancak zamanla, gelenek-göreneklerin değişmesi ve uygarlığın gelişmesiyle bu şartlar yumuşamıştır. Önce gelenek-görenekler, sonra da kanunlar kölelere asgarî bazı haklar tanımış, bunlar için özel kanunların yapılmasına gidilmişti.

Kölenin çalışması gene de baştan savma ve verimsizdi. Başında daima birisinin bulunması, onu gözetmesi gerekiyordu. Bu yüzden köle emeği, Akdeniz ticaretinin gelişmesi sonunda doğan, yeni ihtiyaçlara cevap veremedi. Mübadele için, titizlikle işlenmiş, vasıflı mala ihtiyaç vardı. İşte bu zorunluluk kölelerin yaşama şartlarını değiştirecektir. Artık ustalaşmış, eğitilmiş, titiz bir çıraklık döneminden geçmiş el emeğine ihtiyaç vardır. Bu durumun zoruyla, tarihte İlkçağ köleliğinden gitgide uzaklaşan, inişli çıkışlı bir geçiş dönemine tanık oluyoruz.

Artık köle tutmak, onun emeğinden yararlanmak için yeterli değildir. Tasarrufta bulunmak, az da olsa, birkaç para biriktirmek imkânını ona tanıyan bir paralı ödeme sistemini kabûl etmek gereklidir. Böylece yeni bir köle tipinin tarih sahnesine çıktığını görüyoruz. Bu yeni köle, kiralayanı ve patronu ile olan iş ilişkisi dışında, başkaca sosyal bir kayda tabî değildir. Kendisine para olarak ödeme yapıldığından istediği yerde yatar, istediği yerde yer içer. Aynı zamanda, ücretleri ayarlıyan, onları kullananlar önünde çalışanlara haklar sağlı-

yan, el emeğine dinlenme ve tatil hakkı tanıyan zengin bir İş mevzuatı da gelişmektedir. Buna karşılık, her türden ihmâl, kötü niyet, başıbozukluk hâllerini önlemek için de cezalar konmaktadır.

Kölelik yüzyıllar boyu, ama katılığını hergün biraz daha kaybede kaybede sürüp gitti. Roma Hukuku kölelerin kaderinde büyük değişiklikler yarattı. Adrien, sahiplerin kölelerin hayatları üzerindeki haklarını ortadan kaldırdı. Neron döneminden itibaren, sahibinin zalim bir insan olduğunu ispat etmesi şartıyla, kaçak bir köleyi tapınak meydanında, hakkaniyet ölçüleri içinde başkasına satmak yetkisi Romalı yargıçlara tanındı. Kölelikten azad şartları da alabildiğine kolaylaşmıştı. Azadlılar genellikle, köleyken yaptıkları işleri yaparlardı. Böylece doğan hür emek önünde köle emeği geriledi. Devlet kadrolarının alt kademelerini, daha önce azad edilmiş köleler doldurmağa başladı. Bu küçük memur sınıfı imparatorluk çağında daha da kalabalıklaştı. Sitelerin ve tapınakların aşağı yukarı bütün işini köleler görür oldu. Hür emek aynı şekilde, özel hizmetlere de girdi.

Hıristiyan imparatorlar, kökü imparatorluğun ilk dönemlerine kadar dayanan «kölelerin durumunu düzeltme» işine devam ettiler. Leon, İmparatorluk sınırları içinde, köleye edindiği mal üzerinde meşru mülkiyet hakkını ve bu haktan doğan diğer yurttaşlık haklarını tanıdı. Köleler ile azadlar arasında evlenmeye izin verdi. Kölenin durumu gitgide serfin durumuna yaklaştı. Barbarların akını sırasında da serflik bütün alt sınıfları kendi içinde eritmeye başlamıştı bile.

Serflik

Serfliğin bilinen en büyük kaynağı savaştı. Bir ülkenin ele geçirilmesi sonunda sayıca az olan fatihlerin ülke halkını toptan esir etmeleriyle serflik doğardı. Bir çok kere de yarı azadlı köleler, bir lokma ekmek ve yatacak bir yer için serfliği bir sığınak sayan zavallılar, serfleri meydana getirirdi. Daha sonraları serflik iskan yoluyla değil, babadan oğula sürmeğe başladı. Bundan sonra da bir senyöre bağlı serfin gene o senyöre bağlı serfle evlenme mecburiyeti kesin şekilde kondu.

Serfliğin ilk şekilleri Mısır'da görülür. İlk-Kıral-lar çağında hür köylüler büyük çoğunluktaydı. Ama, gitgide ağırlaşan vergilerle büyük yük altına girdiler. Ekici köylü borçlarını karşılamak için zamanla malını mülkünü satmaya mecbur oldu. Bundan böyle onu, çoluk çocuğuyla birlikte, ekip biçtiği toprağa bağlanmış görüyoruz. Artık o da bir serf olmuştu.

Serf esas itibariyle toprağa bağlıdır. Serflik tarım emeğinin genel biçimini teşkil eder. Bununla birlikte, serflerin çoğu toprağa değil, sadece efendisinin şahsına bağlıdır. Köleler gibi, feodal beyin çevresinde bulunup, hizmet işleriyle uğraşırlar. Herşeyleriyle senyöre bağlıdırlar. Onun şahsından veya mülkünden kopamazlar. Bey onları alır satar, isterse başkalarıyla değiştirir. 13 ve 14 ncü yüzyıllarda serflerin çocukları da efendiye bırakılmıştı. 1220'de Soisson Piskoposu «kendi mülkünden» bir serfi bir kadın serfe karşılık bir kral muhafızına armağan etmişti. Bir senyörün ölümünden sonra, ona ait ka-

dınlı erkekli serfler, yakınları arasında bölüşülür, hatıra olarak bir at, bir saat verir gibi eşe dosta dağıtılırdı.

İlkçağ kölesi gibi serf de ara sıra mal mülk edinebilirdi. Hatta onun da kendine ait serfleri olabilirdi. Böyle serflerin serflerine 8. yüzyıldan itibaren Wissembourg'da rastlanır.

Serfleri kesinlikle birbirinden farklı üç sınıfta toplayabiliriz: Senyörün şahsına bağlı serfler; senyörün toprağına bağlı olan serfler, bunlar ücreti henüz parayla değil de aynî olarak ödenen gündelikçilerdir. Bir de kendilerine bırakılan değişik genişlikte toprağı işleyip de karşılığında senyöre ürün veya para olarak bir pay ödeyen serfler. Bu sonuncular kendileri adına tasarrufta bulunabilirler. Ama öldüklerinde bütün biriktirdikleri senyöre kalır. Onun için bu işleyiş serfi tutuma teşvik ediyor sayılmaz. Sonunda, 15. yüzyılda senyörün serfin mirası üstündeki hakkını önceden onun varislerine satması adet haline geldi. Böylelikle bir serf babasından kalacak mirası götürü bir meblâğ ödeyerek önceden satın alabilirdi. Serf mirasının intikali için ödenen bu meblâğ günümüzdeki veraset vergisinin kaynağını teşkil eder. Serflik Avrupa'da Ortaçağ'da görülür; 16. yüzyıldan itibaren kaybolmağa yüz tutar. Rusya'da 20. yüzyıl başlarına kadar sürer.

Serflerin kurtuluşunda ilk adımlar 13 ncü yüzyıla kadar uzanır. Tarihten silinis sebepleri üzerine yazarlar belli bir görüş ortaya koyamamışlardır. M. d'Avenel yok oluşun sebebini bu yüzyıldan itibaren kendini göstermeye başlayan kol emeği ihtiyacında görür. Gerçekten de 13 ncü yüzyılın sonlarında

insan artık en değerli varlık, bütün zenginliklerin başlıca kaynağıdır. Sahiplerinin; hürriyetini bağışlayarak onu elden kaçırmamağa veya daha çok kendine bağlamaya çalışması bunun sonucudur. Sebebi ne olursa olsun serfliğin önce Normandiya, Bretanya ve Languedoc'da yok olduğu görülür. Bu üç taşra ilinde serflik daha 12 nci yüzyılda kaybolmuştu bile. Bununla birlikte Fransa'nın diğer eyaletlerinde 16 ncı yüzyıl başlarına kadar sürecek ve 18 inci yüzyılın bitiminden önce kesinlikle son bulmayacaktır. 1779'da krallığın egemenlik sınırları içinde henüz bir buçuk milyon serf vardı.

Avusturya'da serflik 17 nci yüzyılda henüz vardır. Genel hukuk hükümleri ile bağlıdır (2): «Azadlığını ispat edemeyen her kimse, hatta ana babası ve ceddi yabancı da olsa üstünde doğduğu toprağın sahibi senyöre aittir. Senyöre ait olmayan köylü yoktur. Bir senyör işletmeğe açılacak toprakları olduğu zaman serflerinin evlenmesine izin verir. Aksi takdirde serflerin evlenmesi yasaktır. İki kaçak serf temasta bulunurlarsa, yakalandıklarında ait oldukları efendilere verilirler. Çocukları da o efendiler arasında bölüşülür.»

Almanya'da köylülerin bahtı ancak 18 inci yüzyıldan itibaren düzelir. II. Frederich kır ahalisine, bir haksızlığa uğramaları halinde kendisine başvurma hakkı tanır. Serflik düzeni yumuşar ve hürlüğe kavuşma daha kolay hale sokulur.

Macaristan'da Marie - Thérése köylülere yer değiştirme ve çocuklarını istediği gibi yetiştirme serbestisini tanıyan bir kararnameyi devlet sorumlularına kabul ettirmeyi başarır. Serfler haklarını

aramak için eyalet mahkemelerine başvurmak hakkını kazanırlar. Kraliçe 1775'de de bütün imparatorluk sınırları içinde, angaryayı kısıtlayan buyruğunu yayınladı. 1781 tarihli ferman köylülere kişi hürriyetini, istedikleri gibi evlenme hakkını tanıdı. Serf çocuklarının senyörün her türlü ev işini görme yükümlülüğünü kaldırdı. II. Joseph angaryayı ilga etti.

Danimarka'da serflik düzeninin ilgası 1699'da gerçekleşti.

Polonya'da serflik düzeni ancak 15 inci yüzyıl sonlarında görülür. Göç etmek isteyen serf herşeyini senyöre bırakmak zorundadır. Köylü milletinin kendilerine danışmadan bir an bile başını işden kaldırmasını istemeyen asillerin ülkenin yönetimini ele aldıkları 1753'lere kadar, hizmetler günden güne ağırlaşır. Ekici çavdarla ve sütle yaşar. Tarlalardan devşirilen buğday eyalet hesabına haraca gider.

Rusya'da 15 inci yüzyıla kadar köylü kendinin efendisidir. 15 inci yüzyılın sonlarında serflik ancak yer yer vardır. Fakat Çar Korkunç İvan Büyük Boyar'ların (3) Feodalitesini yıkmak için küçük senyörleri yardımına çağırır. Onların desteğine karşılık köylülerin hürriyetini feda eder. O günden sonra ekiciler, sanki mülklerinin bir parçasıymış gibi asillerin üstlerine geçirilirler. Bir efendiden kopup bir diğerine bağlanmak köylüye yasaktır. 16 ıncı yüzyıl sonunda köylülere bir topraktan ötekine yer değiştirmek de kesinlikle yasaklanır.

Aynı tedbirler, topraktan devşirileni son tanesine kadar alıp götüren, ocaklara incir ağacı diken bir vergi düzeni karşısında köylülerin göç hareketi-

ni önlemek için de alınır. Köylülere hayvanlar gibi davranılırken bir yandan da toprakları satılır. Serflik düzeni bütün imparatorluğa yayılır. 17 nci yüzyılda serf alışverişi önemli bir ticaret kolu haline gelir. «Serf köleler» para gibi birmübadele birimi olarak kullanılır. Durumları içler acısıdır. 1767 tarihli Çar buyruğu serflerin sahiplerini şikâyet etmelerini yasaklar. Bu yasağı bozanlar için **«knut»** (4) ve madende mecburî çalışma cezaları koyar. Senyörlerin şahıslarına kendilerine kafa tutan serfleri Sibirya'ya sürmek hakkı verilir. Sınır boyları yerinden yurdundan kaçan köylülerle dolar. Kırlarda inzibat güçlerine kafa tutan ve soygunlarla geçinen kaçak serf çeteleri türer. Katiller, ayaklanma teşebbüsleri arttıkça artar. 1769'da Aşağı Volga'da patlak veren Pugaçef ayaklanması vahşi bir kıyıma döner.

Bu çağlarda, Rusya'da «malikâne işliği» işçilik üretiminin başlıca biçimlerinden birini teşkil etmektedir. Boyar'ın evinde aile tüketimini karşılayacak malları yapan her türden zenaatkâr vardır. Kırlarda ise mütevazi yaşaması için gerekli ufak tefek şeyleri her köyün kendisi imal etmektedir. Şehir emeği henüz büyük önem kazanmamıştır. Büyük Petro, usta ve zenaatkâr birliklerini kurar. Ustanın çalıştırdığı serf zenaatkârın yanı sıra imalât işçileri sınıfı da ortaya çıkmaktadır: Müteşebbislerin satın aldığı bu insanlar, nasıl bir zamanlar toprağa bağlı serfler idiyseler, şimdi de aynı şekilde fabrikaya bağlı serflerdir. Onların bir kısmı bir süre sonra hürlüğe kavuşacak ve ilerinin hür işçileri olacaklardır.

Avrupa'nın geri kalan kısmında bu olay daha çabuk tamamlanacaktır. Ekiciye angarya ve askerlik görevi yükleyen feodal malikâneler yavaş yavaş söner gider. Onların yerini ortakçılık veya geçici süreli sabit rantlı çiftçilik (kiracı çiftçilik) alır.

BÖLÜM II

TARIM EMEĞİ

Tarım işleri ilkçağda önceleri köleler sonra da serfler tarafından görüldü. Tarımda modern çalışma şekilleri ancak ortaçağda görülmeğe başlar: Bunlar kiracılık, ortakçılık, bir de küçük mülk sahipliği.

İlk Çağ'da Hür Emekçiler ve Küçük Mülk Sahipleri

İlk çağ'da arazi çok geniştir. İşlemeğe ailenin fertleri yetmez: Bu durumda el emeğini verenler şüphesiz köleler olur. Bununla birlikte hür emekçiler de vardır. Bunlar, başlarını sokacak yeri olmayan yoksullar, sürgünler, maceracılar bir an barınacak yer ve görülecek bir parça iş bulmaya can atan işsiz güçsüz insanlardır. Kölelerle yan yana çalışırlar, onlarla aynı işlere koşulurlar.

Geniş toprakların yanı sıra küçük mülkiyetle işlenen topraklar da vardır. Bu serbest küçük mülk sahipleri başlıbaşına bir kategori teşkil ederler. Aile toprağını ana-baba, çoluk çocuk ve bazan da bir

kaç yardımcı kullanarak ekip biçerlerdi. İsadan önce 7 nci yüzyılda yaşamış bir yunan şairi bunları «önce bir evin, sonra evlenecek bir kadınla sapana sürülecek bir öküzün» özlemini çeken, her meşakkete göğüs geren kazanç hırsı içinde ve gelişmeye açık insanlar olarak tasvir eder. Böylece tarım yüzyıllar boyunca önce kölelerin sanra serflerin bir de küçük toprak sahiplerinin emeğine dayanmıştır.

Orta Çağ'da Tarım Emeği

Serfliğin kalkışı köylüyü hür ekiciye dönüştürmüştü. Bütün yıllar için bir defada tesbit olunan yıllık bir kira karşılığı sürekli bir sahiplik kazandı. Mülk sahibi ile önceden tesbit edilmiş şartlarla aynı şekilde yeni sahibi bağlamak üzere köylü işlediği toprağı kiralamak veya vazgeçmek hakkını miras yoluyla kendinden sonrakilere bırakabiliyordu. Ama 16 ncı yüzyılda topraklar talepleri karşılamayıp, değerleri arttıkça gayrı menkul kira süresi bir yılın belli aralıklarına indirgendi. Asıl mülk sahibi artık, nüfusun artması ve onunla ilgili olarak gıda maddelerinin fiatının yükselmesi sonunda gayrı menkulün getirdiği sürekli artık - değerden vaz geçmeye yanaşmıyordu.

O zaman mülk sahibi mülkiyet hakkı olarak, insanın yaşaması için asgari miktarın üstünde herşeye el koyar. Benzeri olay sanayide de ortaya çıkar: Meselâ üretim aracı sahipleri işçinin teknik gelişmenin verimi arttırması sonunda, yarattığı üretim fazlasını kendine almıştır. Bu durum yüzünden,

ekici değişmeyen bir kira yerine kontratın her yenilenişinde değişen ve miktarı yeniden tartışılan bir meblâğ ödemek zorundadır. Başka kaynaklar olmadığı için bu kirayı köylü, bir yılda kaldırılan mahsülün belli bir oranını mal sahibine devretmek suretiyle öder. Böylece ortakçı haline gelir. Bununla beraber para olarak ödemek imkânı varsa bir akit süresine karşılık, mahsül dalgalanmalarından bağımsız, sabit bir kira ödemek suretiyle bir çeşit götürü sözleşme sağlayabilir. O zaman da çiftçi adını alır. Çiftçiler ve ortakçılar gündelikçileri yani tarım el emekçilerini kulanırlar.

Çiftçilik (5)

16 ncı yüzyılda çiftçilik henüz istisnai bir işletme tarzıdır. Sadece kendine ait toprakları işletmekle Kilise bu usulü kullanmaktadır. İmkân dahilinde ve ilgi çekici olmasına rağmen çiftçinin yaptığı fedakârlıkların semeresini toplayabilmesi için hem kira akdinin yeterince uzun hem de çiftliğin hayli büyük olması gerekir. İşletmenin verimli olabilmesi için fizyokratlar 150 ile 200 hektar arası bir genişliği gerekli görüyorlardı. Çiftçilik ancak IV. Henri zamanında Yukarı Normandiya'da gelişmeye başlar. Artois ve Flandre'da bu düzene daha önce, bu iki taşra ili krallığa bağlanmadan, geçilmiştir. Toprağın doğal zenginliği çiftçiliğin Picardie'de, İle-de-France'da Maine'de ve Anjou'da yayılmasını sağlar. Bununla birlikte 18 nci yüzyılın ortalarında tahıl ekimi yapılan toprakların ancak beşte biri çiftlik-

lerle kaplıydı. Merkezdeki ve güneydeki eyaletlerde ortakçılık hemen hemen kesin bir üstünlük sağlıyordu.

Çiftçi bütün işlerini görecek tam bir alet takımı ile epey sayıda hayvana sahiptir. Kötü yıllara ve sürüm değişmelerine karşılık yedekte bir miktar parası da vardır. Sözleşmenin bitimine kadar topraklarının verimi artarsa, sağlayacağı bütün kazanç kendinindir. İşletimi geliştirecek vasıtaları onun hizmetine verecek mal sahibi için o, en mükemmel teminat sayılır. 17 nci yüzyılda çiftçiler arasında en imkânlıları aşağı yukarı gerçek bir tarım burjuvazisini teşkil etmektedir. Champagne'da ahırında 15 - 20 atı ve yirmi kadar ineği olan çiftçilerin sayısı haylidir. Bourgogne'da mülk sahipleri haline gelen ve ortakçı çalıştıranlar bile vardır. Brie'de bazıları «birçok senyörden daha rahat, daha paralı» beyler gibi yaşamakta çocuklarını şehire göndermekte ve onlar için asalet ünvanları satın almaktadır. Bu imtiyazlıların yanı sıra birçokları hasatın kötülüğünden vergilerin ağırlığından ve askerî birliklerin topraklarından geçmesinden ötürü mahvolmuş sürünmektedir.

Çiftçilerin talihi 17 nci yüzyılın sonlarında kötüye gider. Büyük mülk sahipleri harblerin yüklediği vergilerden zarar görmemek için gelirlerini artırmanın yollarını ararlar. Onun için de çiftliklerinin kirasına boyuna hava parası denilen ilâveler yaparlar. Bütün bu borçları ödemesi imkânsız hale gelen çiftçi kovuşturmaya uğrar. Bitmez tükenmez davalar açılır. Davaların uzun gelgitlerinden bıkan büyük mülk sahipleri işleri gitgide bu işi meslek

edinmiş bir takım adamlara havale etmeye alışırlar. Bu adamlara belli bir komisyon verince, borçların son kuruşuna kadar ödenmesi teminat altına alınmış olur. 18 nci yüzyılın ilk yarısında senyörler topraklarını toptan bir genel çiftçiye veya bir çiftçi şirketine kiralarlar. Onlar da bu toprakları tekrar kiraya verip istedikleri gibi işletirler. Böylece toprak, üstünde çalışanların dışında bir yerine iki sahibi de doyurmak zorundadır. Bu aracıların eliyle kırlarda çok kere gerçek bir vahşet hüküm sürer.

1760'a doğru çiftçilerin yoksulluğu bir takım itirazları yükseltecek derecededir. Fizyokratlar büyük tarım müteşebbisleri sınıfının yeniden teşkilini onlara yalnız kolaylıklar sağlanmasını değil, hakları olan itibarın da gösterilmesini isterler.

İspanya'da, İngiltere'de ve bütün Orta Avrupa'da çiftçilerin durumu aynı derecede güçtür. Mülk sahiplerinin keyfi yönetimine karşı sığınacakları hiçbir yer yoktur.

Ortakçılık

Ortakçıların durumu daha da güçtür. Ortakçı; genellikle yoksul kişidir. Ellerinde işe yarayacak para yoktur. Aletleri çok çok sınırlıdır. Mal sahibi çok kere tarım için zaruri alet ve hayvanları verir. Çok büyük bir şevkle çalışmaz. Çünkü emeğinin yarısı bile kendine kalmayacaktır. Çektiği zahmetin karşılığını alabilmek için en az kârlı tarım işlerine girişir. Veya kendi malı olmayan hayvana yüklenir.

Parası peşin ödenen hasat taşır. Adete göre imkânsızlıklar ve hava şartlarının elverişsizliği ortakçıyı mutlak bir yıkıma götürdüğünde, mal sahibi hiç olmazsa birkaç zaman için onu doyurmaya mecburdur. İmkânları çiftçiden daha az olan ortakçı ancak ara sıra gündelikçi kullanır.

Gündelikçiler

Gündelikçiler her türlü gayrımenkul mülkiyete ve kiraya katılma hakkından mahrumdur. Kollarından başka bir servetleri yoktur. Nisbî bir hürriyete sahiptirler (6).

İngiltere'de Elizabeth'in hükümdarlığı sırasında kraliçe onların, sadece küçük bir hak ödeyerek kulübelerinin çevresindeki dört akrlık (1 akr = 52 ar) bir araziyi ekip biçmelerine karar verir. Ama böylece hayatlarını kazanırlarken hürriyetlerini kaybederler. Taahhüte girdikten bir yıl sonrasına kadar görevlerini bırakamazlar. Hasat zamanı resmî görevlilerin yığın halinde toplayıp hepsini çalıştırma hakkı vardır. 18 nci yüzyılın ortalarına doğru büyük mülk sahiplerinin küçük mülk sahipleri üstündeki baskısı gün geçtikçe artar. Bir avuç toprağa sahip tarım işçileri onu kendi rızalarıyla veya zorla zengin komşularına bırakmak zorunda kalırlar.

Küçük Mülkiyet

Küçük mülkiyet Fransa'da büyüğü karşısında yok olmaz. Aksine gelişmeye yönelir. 1680'de tarım

yapılan toprakların beşte birini kaplarken bu oran 1760'da dörtte bire varır. Küçük mülk sahibi genellikle kendi toprağını eker. Onun durumu zenaatkârla kıyaslanabilir: Zenaatkâr da kendi dükkânının veya işyerinin sahibidir.

BÖLÜM III

ZENAAT EMEĞİ VE LONCALAR

Kölelikten ve serflikten kurtulan hür emeğin uğradığı dış baskılar da daha az değildi; bunlara karşı koymak için bir araya toplanmak zorundaydı. Korunma içgüdüsü emekçileri hürriyetlerini elde eder etmez birleşmeye yöneltti. Bu yüzden işçi birlikleri ilkçağın daha ilk zamanlarına kadar gider.

Roma'da Hür Emek ve Loncaların ortaya Çıkışı

Roma kölelerin dışında, ilkçağın ta başlarına kadar hür işçileri, birlik işçilerini de içinde bulunduruyordu. İşçi birlikleri imparatorluk döneminden beri mevcuttu. Elimizdeki tarihi belgeler zenaat derneklerinin kuruluşunu II. Roma İmparatoru (M. Ö. 715-672) Numa Pompilius'a atfeder. Muhtemeldir ki Numa dernekleri kurmak yerine izne bağlıyarak sayılarını sınırlamış ve onlara şekil vermiş olsun.

Bu birlikler herşeyden önce yardımlaşma kurumlarıydı. Üyeleri aynı tanrıya bağlanırlar, öldük-

lerinde şereflerine yaraşır şekilde gömmek üzere birbirlerine karşı taahhütte bulunurlardı. En eski birlikler flüt çalıcılara, altın dökümcülerine, demircilere, boyacılara ,ayakkabıcılara, dericilere, tunç işçilerine ve çömlekçilere aitti. Ortak bir bina birliğin toplantılarına ve hizmetlerine ayrılmıştı. Cemaatın «arca»sı yani sandığı orda korunurdu. Şölenler orda verilir, kutsal günler orda kutlanırdı. Zenaatkârlar dükkânlarında hor görülerek ve yoksulluk içinde yaşamaktaydılar. İster istemez kendilerine yer vermek istemeyen bir toplumun düşmanı haline geldiler.

İmparatorluk birliklere karşı kâh yakınlaşma kâh düşmanlık siyaseti güttü. Trajan'ın bizzat kendisi fırıncılar birliğini kurdu. Daha sonra bu birlik sitenin en güçlü birliklerinden biri olacaktır. Alexandre Severus şarap satıcılarını, manavları, ayakkabıcıları ve genellikle bütün zenaat erbabını birlikler halinde teşkilatlandırdı. İmparatorlar böylece yönetimin bir vasıtası haline getirmek amacıyla lonca kuruluşlarını teşvik ediyorlardı. Zenaatkârların Loncalar halinde takviyesi devlet hazinesine değerli bir silah sağlıyordu. Bu, son imparatorların tedirgin edici politikalarına ve hazine açıklarını giderme isteklerine büyük hizmet gördü. 2'nci yüzyıla kadar birliklerin sayısı ağır ağır arttı.

Roma loncası hiçbir çalışma düzeni getirmemiştir. Konulduğu görülen tek düzen şekli ücretlerin dondurulmuş olmasıdır. Diocletian'ın bir emirnamesi daha önceki bütün mevzuatı biraraya toplar ve üreticilerin ve satıcıların öne sürdükleri bir ücret silsilesi meydana getirir. Bu loncalar hiç ol-

mazsa zenaatkârlığın korunması yolunda bir kadro ve siyasî düzen içinde belli bir seviyeye ulaşmanın savaşını veren plebe bir kavga silahı yaratır.

Roma loncası Gallo-Roma Loncasını doğuracaktır.

Gallo-Roma Loncası

Çağımızın 1 inci yüzyılından itibaren Gaulle'de, düzeni Roma Loncası düzeninden alınma loncalar görülür. Gaulle'ün bütün büyük şehirlerinde onlardan vardır.

Her dernek veya lonca bir şehirde veya mahallede aynı zenaatla uğraşan bütün işçileri içine alır. Bazan birçok işkolu ayni kurumda birleşir. Böylece demirciler, dülgerler, kalascılar ve duvarcılar çok kere tek bir lonca teşkil ederler. Bazı şehirlerde birlik sitenin dışına taşar, bütün bir bölgeyi kaplar; bu mesleklerini bütün bir nehir boyunca icra eden Naute'ler yani su ulaşımı işçileri için böyledir. Birlik çıraklık yoluyla üye kazanır. Oğullarını çırak yapmak isteyen ana babalar bir patronun yanında çalışacak çocuğun bütün yiyecek içecek ve geçimi için gerekli masrafı sağlamayı taahhüt ederler. Birkaç yıl boyunca çocuklarının zamanını ve yetiştirilmesini ustaya bıraktıklarını bildiren bir mukavelename imzalarlar. Bu andan itibaren çırak tamamen ustasının yanında yaşar. Çıraklık dönemi bitince işçi loncaya alınmış olur. Girişini kutlamak için belli bir para ödemesi kâfidir.

Devlet buğday satıcılarının, domuz eti satıcıla-

rının, kasapların, fırıncıların, gıda maddelerinin nakliyatını yapan gemicilerin ve onların yükünü boşaltan hamalların loncalarını gayet sıkı bir yönetmeliğe bağlar. Bu meslekların ne pahasına olursa olsun boş kalmaması için bu işle uğraşan bütün işçiler loncaya bağlanır. Aralarından hiçbiri bütün malını mülkünü birliğe bağışlamadıkça mesleğinden cayamaz. Bir fırıncının oğlu veya karısı aynı işi görmeyi taahhüt etmedikçe baba veya kocanın mirasını alamaz. Bu hizmetleri karşılığı bu meslekler de çalışanlar da her türlü angaryadan ve ödentilerden muaftırlar. Hatta şovalye ve kont da olabilirler.

Loncaların sayısı en çok güney eyaletlerinde fazlaydı. Önce Nice'de, sonra Narbonne ve Nimes'de kurulmaya başladılar. Roma'da olduğu gibi Lyon'da da beslenme, giyim, kuşam, dokuma ve inşaat meslek bünyeleri dernekler halinde gruplar teşkil ediyordu. Rhone ve Saône üzerindeki seyrüseferi bölüşen gemiciler üç derneğe ayrılmışlardı.

Sonra korkunç barbar akınları herşeyi yıktı, yoketti. 4 üncü yüzyıldan 9 uncu yüzyıla kadar serbest şartlar içindeki emekçilerin birliklerini hatırlatan hiçbir kuruluşa rastlanmaz. Bu süre içinde keşişler manastırlarda, serfler hapsedildikleri işliklerde çalışır ve üretirler.

Loncaların Doğuşu

10 uncu yüzyılda Almanya'da ve İngiltere'de gildler (7) halinde yeni loncaların kuruluşunu gö-

rüyoruz: dinî veya sosyal gildler, zenaatkâr ve tüccar gildleri. Bunların belirgin özelliği, çabaların ortaklaşa harcanması ve içlerindeki emekçiler arasında sıkı bağlılıktır. 11 inci yüzyıl sonlarında gildler Fransa'da da görülmeye başlar.

Capétien hanedanının tahta çıkışı iktisadî faaliyette ani bir uyanmayla üst üste düşer. Bu dönemde ortaya çıkan büyük komün hareketi lonca kuruluşlarının dirilişine büyük katkıda bulunur. Meslek bünyeleri yeni bir plan üstünde, karşılıklı yardımlaşma ve imtiyaz düşüncesi içinde yeni baştan biçimlenir. Katedrallerin inşaası lonca kuruluşlarının sayılarının artmasını kolaylaştırır. Strasbourg Katedralini inşa eden duvar ustaları aralarında dinî ve meslekî karekterde bir dernek kurarlar. Laon, Noyon, Senlis, Soissons ve Chartes Katedralleri bu mütevazi zenaatkârların kurduğu derneğe benzer kuruluşların beşiğini teşkil eder.

İktisadî rönesans meslekî ve sınaî işgücünün uzun zamandır barındığı manastırlardan, serf işliklerinden, bundan böyle loncalarda, o zamanki adıyla «zenaat zümreleri»nde toplanarak hür insanların çalışacakları şehirlere göçünü sağlar.

İlk Loncaların Yapısı

Lonca tüzük ve yönetmelikleriyle ilgili elimizdeki en eski yasa şehrin başpiskoposu Etienne Boileau tarafından 1258'de yayınlanan **Paris Meslekler Kitabı**'dır. İlk defa bu eser, o güne kadar zaten Paris zenaat zümrelerinin yüksek yasası olan

sözlü adetleri yazılı bir kanun bünyesi içinde toplamıştır. Yayınlanan hükümler başlıca «yeminli şehir»lerin, yani, emeğin loncalar halinde teşkilâtlanışının daha 13 üncü yüzyıldan itibaren mecburî bir karektere büründüğü şehirlerin meslek kollarından alınmıştır.

Şunu da belirtelim ki, Meslekler kitabı tek başına Paris başpiskoposunun şahsî eseri değildir. Kendilerine ait tüzükleri cemaatler kaleme almış, başpiskopos da onları düzeltmiş, birbirleriyle uygun hale getirmiş ve «resmiyete sokmuştu.»

13 üncü yüzyılda, zenaat zümresi demek, aynı sınaî dalda çalışan, ustalar, kalfalar ve çıraklardan (8) kurulu, yönetmelik hükümlerine uymağa ve denetme görevlerinde yargıcıları saymaya and içmiş fertlerin topluluğu demekti. Yargıcı ve gözeticiler ise tüzüklere uyulup uyulmadığını denetleme görevini üstüne almış, ustalar arasından seçilen yüksek yetkililerdi.

Çırağın durumu. — Çırak genel olarak 12 ile 15 yaş arasındadır. Çırak sayısı sınırlandırılmıştır. Zira ustanın çok çırağı olursa hepsinin eğitimine aynı derecede özen gösteremeyeceğinden korkulur. Çıraklık süresi iş kollarına göre değişir. Bu süre en az aşçı yamaklığında, iki yıl; en çok tesbih imalâthanelerinde, on iki yıldır. Tesbit edilen zaman asgarîdir. Gereğinde aşılabilir.

Ana - baba, ustaya asgarîsi yönetmeliklerle tesbit edilmiş bir miktar para ödemek zorundaydı. Ustanın çırağı üstünde koruma hakkı, denetleme hakkı ve islah etme hakkı vardı. Buna karşı çocuğa sa-

nat öğretmek ve ona görevini bilen bir baba gibi davranmak zorundaydı. Ama bu bir çok ustalar için lafta kalırdı. Çırak çok kere kötü kullanılırdı. Hayatı bazan güç ve meşakkatliydi. Çırak kaçarsa, usta yerine kimseyi almadan bir yıl beklemek zorundaydı. Bir yıl sonunda çırak hâla ortalarda yoksa meslekten atılmış sayılırdı.

Kalfanın durumu. — Genç zenaatkâr çıraklık süresini bitirdikten sonra, genel olarak kalfa niteliğinde, birkaç yıl daha meslek eğitimini tamamlamak üzere çalışır. Kalfa olabilmesi için iki ustanın önünde sanatını hakkıyla ve meşruluk esaslarına uyarak icra edeceğine, tüzüklere uyacağına, tüzük ve yönetmeliklerin çiğnendiğini görürse yargıcılara haber vereceğine dair azizler üstüne and içmesi kâfi gelecektir. Yeni ustasıyla karşılaşmak üzere loncasının işe kabul yerine gider: burası ya bir meydan, ya da bir kilise arkası, ya da tanınmış bir meyhanenin önüdür.

Sonunda bir ücret vaadine karşılık kalfanın işgücünü ustaya kiraladığı mukavele genel olarak karşılıklı bir görüşmeden ibarettir. Şartları o zenaatın özel mevzuatı ile belirlenmiştir. Bununla birlikte serbest mesleklerde, özellikle matbaacılıkda yazılı ve üzerleri tasdikli mukaveleler vardı.

İş zamanı kabaca güneşin doğuşundan batışına kadar sürer. Bazı zenaatlarda işgünü açıklıkla tesbit edilmiştir. Çırpıcılar için 1467'de yürürlükte olan bir yönetmeliğe göre işgünü kışın sabahın 6'sından akşamın 5'ine kadardır. Yazın bu süre sa-

bahın 5'inden akşamın 7'sine kadar olmak üzere değişir. Gece mesaisi kesinlikle yasaktır.

Ustalık. — İşçi önce çıraklığı, sonra kalfalığı atlattıktan sonra ustalığa erişir. 13 ve 14 üncü yüzyıllarda bu istek pek büyük engellerle karşılaşmazdı. Usta adayı yargıcılar önünde hafif bir sınavdan geçerdi. Sonra da derneğe birtakım bağışlarda bulunurdu. Bazı zenaatlarda ayrıca krala ve bu meslek tımarlı ise tımar sahibi senyörlere bir hak ödemek gerekirdi. Haklar ödenince aday, mesleğin adet ve göreneklerine uyacağına, sanatında hakkıyla ve meşruluk esaslarına uyarak çalışacağına dair and içer, sonra da ustalığa kabul edilirdi.

Yargıcılar. — Lonca hiyerarşisinin en üst derecesi lonca yöneticilerince yani yargıcılar ve lonca muhafızları tarafından işgal edilmişti. Bunlar «zenaat zümrelerinin komün»leri tarafından seçilir, tayinleri doğrudan doğruya başpiskopos tarafından yapılırdı. Bazı zenaat zümrelerinde yeminli kalfaların bile tayini gerekirdi. Yargıcılar seçilir seçilmez yemin ederler. Görevleri çıraklık mukavelelerini gözden geçirmek, usta adaylarını imtihan etmek, yeni ustalardan kesilen bağışları toplamak, onlara yemin verdirmek, lonca toplantılarına başkanlık etmek, cemaatin mallarını yönetmek ve harcamalarda bulunmak, imalâtı kontrol etmek, yönetmeliklere karşı geldiği iddia edilen ustalar hakkında mahallinde soruşturmalar yapmak, yönetmelikleri çiğnedikleri sabit olanlar hakkında tutanak düzenle-

mek, evsafa uymadan imal edilmiş mallar hakkında haciz işlemini yürütmekti.

İş düzeni. — Zenaatların tüzükleri işlerin görülmesini titiz bir çok kurala bağlar.

Ham maddelerin satın alınması rekabeti önleyecek bir şekilde düzenlenmiştir. İmalâtla ilgili hükümler sayısızdır. Satıcının yeni diye yutturmaması için şapkacıların eski şapkayı boyamaları yasaktır. Alıcılar alçının içine hiçbir yabancı madde katmayacaklarını yeminle taahhüt ederler. Alıcıların fil dişinden yapıldığını sanıp aldanabilecekleri düşünülerek bıçakçılara kemik bıçakları gümüşle işlemeleri yasak edilmiştir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Hattâ Chatelet'de bazı loncalar her malın evsafını gösteren bir depo yapılması hakkında hükümler koymuşlardır. Ustaların imâl ettikleri malların evsafının bu depodakilere uyması şart koşulmuştur.

Aynı meslekten zenaatkârlar, aynı mahallede, aynı meydanda, aynı kıyıda yerleşmeyi adet edinmişlerdi. Bunun hatırası bizlere kadar kaldı: halâ rue de Bouchers (Kasaplar Sokağı), rue de Sellerie (Eğerciler Sokağı), rue de Cauteliers (Bıçakçılar Sokağı), quai des Or févres (Kuyumcular Kıyısı) v. s. deriz.

Kadın emeği. — Kadın, sanavide 13 üncü yüzyılda gözükür. 15 inci yüzyıldan itibaren de önemli rol oynar. Bazı iş kollarında sadece kadınlar çalışır. Buna karşılık bazılarında erkek ve kadınlar ortaklaşa çalışırlar.

Aziz Louis zamanında Paris'de hammaddesi

ipek ve altın sırma olan işkolları kadınlara ayrılmıştı: Büyük ve küçük örekeli iplik eğiricileri, ipek kumaş dokuyucuları, ipek başlık dokuyucuları, ipek işi başlık yapıcıları, altın sırmalı şapka yapıcıları; bu beş loncada en azından bir kadın işçi muhakkak bulunurdu. Bu loncaların iç düzenleri anlattığımız diğerleri gibiydi. 15 inci yüzyılda sırf kadınlara ayrılan mesleklerin başında çamaşırcılık geliyordu. Onların cemaatı dinî bir yardım derneği ile bir kat daha güçlenmişti.

Paris'in dışında da aynı şekilde sırf kadınlara ayrılmış işkolları vardı. Rouen'de mesleğe yeni girmiş çamaşırcılar 1538'de yeni tüzüklerini elde ederler. Eski çamaşırcıların 1410 tarihli tüzükleri 1588'de yenilenir. Tüzükleri 1524'de yürürlüğe giren kurdelacılar 1536'da başka bir kadın cemaatına, örgü işi tuhafiyecilerine karşı dâvâ açarlar. Sonunda 1553 ve 1558'de yeni tüzüklerini kazanırlar. İpek sanayiinde kadınlar özel işlerde kullanılırdı. Bunlar; masuracılık ve astar geçirme gibi işlerdi. Nihayet birçok meslek kolları karma işçi çalıştırırlar ve kadınları kabul ederlerdi. Bunların sayısı 13 üncü yüzyıl sonlarında 80 kadardır.

BÖLÜM IV

LONCALARIN EVRİMİ

13 üncü yüzyılda, bütünü içinde lonca amacına ulaşmıştır: emekçilerin himayesi... Bir yurttaşlar sınıfına sahici bir dayanışma sağlamıştır. İş dışında dulları, yetimleri, yaşlıları koruyan bir güvenlik yaratmış, iş içinde çıraklar, kalfalar hattâ meslek namusluluğuna zorladığı kendi üyeleri üstünde ahlâki bir baskı kurmuştur.

Fakat 15 inci yüzyıldan itibaren lonca düzeninin kötüye kullanılması artar. 14 üncü yüzyılın sonunda ustalığa erişmeden önce işçinin yeni bir stajdan (2 yıldan 8 yıla kadar) geçmesiyle kalfalık süresi uzatılmış olur. Ustaların çocuklarına bazı imtiyazlar tanınır. 1581 tarihli kanun bunların kalfalık süresini kısaltır. «Hüner» mecburiyeti de loncanın gerilemesine katkıda bulunur.

Krallık İktidarının Müdahalesi

XI. Louis'in hükümdarlığına kadar cemaatların yapısı aşağı yukarı emekçilerin kendi istek ve

ihtiyaçlarının dıştan etkilenmeden ortaya çıkan ifadesidir. XI. Louis'nin hükümdarlığı Fransa'da emeğin tarihinde yeni bir çığır açar. XI. Louis krallığın loncalara müdahalesini sistemleştirir. Bu müdahale serbest zenaatların yeminli zenaatlar haline dönüştürülmesiyle ortaya çıkar. (9) Serbest zenaat kollarının yani herhangi bir düzen altına girmeden icra edilebilecek mesleklerin sayısı hızla azalır. Serbest zenaatların yeminli meslekler haline bu dönüşümü, mevcut ustaların ve ustalığa geçmek imkânına sahip işçilerin yararına bir tekelleşme doğurur. Zaten değişmeye yön verenler de bizzat bunlardır.

Kralın yaptığı çok kere kendisine sunulan tüzükleri resmiyete sokmaktan ibarettir. Kralın burjuvaziye ihtiyacı vardır. Bu yolla onun desteğini satın alır. XI. Louis'den XV. Louis'ye kadar krallık sınırları içinde kurulan loncaların sayısı artmaktan geri durmaz.

Komün hareketinin başarısızlığından bu yana şehirler krallığa kuşku olmaktan çıkmıştır. 16 ıncı yüzyılda krallık en önemli loncaların bünyesine tabandan seçilmiş bir kitlenin yerine kendi özel memurlarını yerleştirmeyi başarır. O zaman da meslek bünyelerinin sayısını arttırmakta bir sakınca kalmaz. Kendi için kendinin yaratacağı yeni ustalar, feodaliteye karşı girişeceği savaşta iyi birer müttefik olacaklardır.

Üstelik krallık düzeninin selâmeti için lonca rejiminin genelleşmesi faydalıdır: Söz konusu olan kamu çıkarını korumak, sosyal sükûneti sağlamak, bizzat işçinin üretimini kendi himayesine veya denetimine almaktır; şimdi kralın inzibat gücü bunu

tek biçimde ve daha etkili olarak yapabilecektir. İşte bunun içindir ki, bir süre sonra 1591 tarihli mufassal emirname, «zenaat zümrelerinin resmen vucut bulmadığı şehir veya burglarda bir dükkân tutan her zenaatkârın yemin vermesi» hükmünü koymuştur.

Fakat ancak, XIV. Louis, 1581 emirnamesinin yenilenmesi mahiyetindeki 1673 tarihli emirnamesini işler hale getirebilecektir. 1672'de ancak 60 lonca varken bu sayı 1673'de 83'e, 1691'de 129'a varır. Yeni bünyelerin tüzüklerini kaleme almak işini krallık otoritesi kendine ayırır. Lonca düzenini evrenselleştirmeyi dener.

Loncaların Katılaşması

15 inci yüzyıldan itibaren ustalık düzeni kendi içine kapanır. Önceleri kalfalık işçi hayatında, herkesin atlatmak zorunda olduğu ve sonunda kurtulduğu sadece geçici bir merhaledir. 15 inci yüzyıldan itibaren, zenaat kollarının yalnız bir kaçında bulunan hüner mecburiyeti genelleştirilir. Bu şartın olduğu yerde imtihan daha da güçleşir. Bu çalışmanın hazırlanması, ustalık adayının gereken evsaflı ham madde masraflarını karşılama mecburiyeti yüzünden, git gide pahalıya gelir. Ve bazan bir yıldan daha fazla sürer. Yargıcılara verilmesi adet haline gelen armağanlar bir yana, aynı zamanda ödenen haklar da ağırlaşır. Yargıcıların tarafsızlığı gitgide su götürür olur. Kendi ana - babalarını, çocuklarını ve karılarını kayırmaya başlarlar. Bu yakınları için

imtihan basit bir formalite haline gelir 16 ıncı yüzyılda Paris ve Poitiers kasapları kendi zenaatlarında ustalığın babadan oğula geçme olduğu hakkında bir kararname yayınlayıverirler. Sadece servet sahipleri bu burjuva aristokrasisinin saflarına girebilirler. Ustalık gitgide bir miras haline gelir. Ve ömrünün sonuna kadar aynı durumda kalacak olan kalfaların sayısı gittkçe çoğalır. Artık onların adı yamak, hizmetkâr ve işçidir. Bunlar çağdaş düzenin ücretlilerinin atalarıdır.

Ustalar arasında da büyük eşitsizlikler vardır. Bunlardan birçoğu başkasına parça başına çalışan işçilerin yaptıklarını yaparlar. Birçoklarının ne çırakları, ne kalfaları vardır. Müşterilerinin kendilerine getirdiği malzemeyi işlerler. Terzilerin ve kundura tamircilerinin durumu budur. 18. yüzyılda Orléans'lı 26 dokumacı yanında 50 zenaatkâr çalıştırır. Bütün krallık sınırları içinde ustaların iki katı kadar işçi vardır. Bununla birlikte büyük bir hızla işçi sayısının artması ve usta sayısının azalması eğilimi görülür. 1701'de Troyess'da 10 kalfa çalıştıran 10 matbaa ustası varken, 1764'de sadece üç usta kalmış buna karşılık işçilerin sayısı 30'a varmıştır. Paris'te 1755'de matbaa işçileri kurum başına ortalama 20'dir.

Öte yandan öyle iş kolları vardır ki, ustaların kendileri artık çalışmaz. İşte Paris Grand - Boucherie'sinin kasap ustaları böyleydi. Uzun süre ustalık babadan oğula geçe geçe sonunda bunlar dükkânlarına paycsiz basit yamaklar tutmuşlardı. Habire işten atma tehdidi ile onlara ödedikleri ücretleri de kesiyorlardı. Buğday hali nakliyecileri de aynı şe-

kildeydi. Yaptıkları tek şey işi bayağı gündelikçi hamallara gördürüp, onların sırtlarından geçinmekti.

Üstelik loncalar şehir şehir, eyalet eyalet birbirlerine kapılarını sıkıca kapamışlardır. Krallık onlar arasında çok geniş bir ağ kurmayı dener. 1581'de yayınlanan kararnameye göre, Paris'de ustalığa alınmış zenaatkâr bütün krallık sınırları içinde çalışabilecektir; Parlamentoya bağlı illerin ustaları saray yüksek yargı organının tanıdığı bütün hürriyetlerden yararlanacaktır. Bu hüküm daha alt kademedeki yargı organlarının kararlarını da bağlar. Ama bu reform başarısızlıkla sonuçlanır. Bundan bir yüzyıl sonra, hatta bir de 1673 emirnamesi yayınlanmışken, gene de baş şehrin ustalarından biri taşraya yerleşmek istediğinde hemen hemen, aşılmaz duvarlarla karşılaşıyordu.

Bunun gibi 16 ıncı yüzyılın sonlarında yüce saray fermanları boşu boşuna herhangi bir şehirde tamamlanmış olan çıraklığın bütün memlekette geçerli olduğunu buyurdu. Kalfalığa alınma daha uzun zaman yalnız çıraklığın tamamlandığı il'e münhasır kaldı. Bir ustanın çalıştırabileceği çırak sayısı iyiden iyiye sınırlanır. Bazı loncalar birden fazla çırak almamağa karar verirler. Birçokları da üyelerine sadece bir dükkâna sahip olma hakkını tanır.

Loncaların Zayıflaması

Lonca düzeninin zayıflamasının esas sebebi gelişen iktisadî şartlara uymaktaki vetersizliğidir. Yeni iktisat büyük çapta bir üretimi gerektirirken öte

yanda zenaat kolları yönetmelikleri küçük atölyelerin korunmasına çok büyük oranda katkıda bulunur. Lyon'da Paris'te Tours'da ipekçiliğe ait yönetmelikler ustaya birden fazla çırak ve dükkân tutmayı yasaklar. Daha önce de gördüğümüz gibi, zenaat kolları her yeni gelişmeye körü körüne düşman olarak çıkar. İş bölümüne karşı koyar.

Krallık iktidarının müdahalesi de aynı şekilde bir zayıflama sebebidir. Krallığın çoğalan müdahalesi karşısında loncaların kendi işleyişlerindeki muhtariyeti azalır. Saray «ustalık beratı» yoluyla yeni ustalar yaratmayı adet edinir. 1581 tarihli emirname ile kral her zenaat kolunda hüner vermekten muaf tutmak suretiyle üç usta tayin etme hakkını kendine ayırır. 1767'de bu ustalık beratlarının dışardan satın alınmasına izin verilir. Batı Hint Kumpanyası kurulduğunda zenaatkârların Antiller'e gitmesini kolaylaştırmak için, orada sekiz yıl zenaatlarını icra edenlerin geldiklerinde hiçbir şarta bağlı olmadan usta sayılacakları ve Fransa'ya dönüşlerinde istedikleri yerde yerleşebilecekleri ilân edilir. Yoksul Evlerindeki çocuklara kendi isteği ile zenaat öğreten zenaatkârlar da bu iyiliklerine mükâfat olmak üzere ustalığa alınırlar.

Bir süre sonra krallık, ustalık beratlarını satar. Mahallî idareler ve loncalar bunun hırsını narhları arttırarak, hor davranıp bunaltarak zavallı müşterilerden alır. Ustalık beratlarının bütün nüshaları birden satışa çıkarılmıştır. Krallık, ustaların kendi aralarında ve toptan bunları almaya mecbur eder.

Loncalar, babadan oğlula geçen, bir çoğu gü-

lünç ,birtakım resmî hizmetlerin masraflarına da güç yetirmek zorundadır. Bu görevler aslında dolaylı yoldan onlardan para sızdırmak için ihdas edilmiştir. Richelieu üst üste sıfatı babadan oğula geçen yeni görevler yaratır: Kontrol ve damgayla görevli bez muayene memurları (1627), deri muayene görevlileri (1628), kâğıt muayene memurları (1633), çuha ve boya muayene memurları (1639). XIV. Louis'nin hükümdarlığının son zamanlarında lonca cemaatlerinin omuzlarına düşen her türden vergiler onları bunaltacak ölçüde ağırlaşır. 1691'de krallık bütün yargıcı ve gözeticilerin yerine kendi özel memurlarını tayin edeceğini açıklar. Kendilerini tehdit eden felâketi önlemek için loncalar hemencecik aralarında 300 bin Frank toplarlar. 1694'de hesaplarının kontrolü için ifade almak ve incelemeler yapmakla görevli yeni memurlar ortaya çıkar, bu görevin ilgası için yeniden 400 bin franklık bir fedakârlık gerekir. 1711'de iş, loncaların kendiliklerinden yeni ustalar kabul etmelerinin yasaklanmasına kadar varacaktır. Loncalar o zaman bu iş için büyük borçlar altına girecekler, bu borçlarını ödemekte de büyük zorluklarla karşılacaklardır. Bu durumda yeni ustaların alınması güçleşecektir.

Masraflarının ödenmesi mecbur tutulan hizmetler çoğalır. İdarî yoldan yeni ustaların yaratılması eskilerin kazancına set çeker. 18 inci yüzyılın sonunda lonca rejimi iflasa doğru gitmektedir.

Nihayet loncalar, onların sıkıntısına düşmemeye çalışan hür emekçilerin çoğalmasıyla çalışma alanlarının daraldığını görürler.

16 ıncı yüzyılda loncalı şehirler Fransa'da azınlıktadır. Şehir ve kasabaların çoğunluğunda işgücü serbesttir. Herkes zararı ve ziyanı göze alarak istediği işi yapar. Elindeki sermayenin elverdiği ölçüde, giriş hakkı ödemeye mecbur kalmadan, hüner vermeden, loncaların bir sürü şartına şurtuna boyun eğmeden işçiler alır, çıraklar tutar, alır, satar. Kısaca ustalığın hükmünü sürer. Olsa olsa iyice düzen altına alınmış şehirlerde mahallî memurların yoklamalarına boyun eğmek gerekir. Bu yoklamalar, işin uyarınca görülmesini, idarî yönetmeliklerin ve özel sözleşmelerin gözetilmesini sağlamak için yapılmaktadır. Bu yetki hiç olmazsa kısmen kendi derneklerinin seçtiği loncalardaki zenaat kolları usta ve lonca muhafızlarının yerini tutan sanayi şeflerine verilir. Bunlar zenaat zümrelerinin meşru mümessilleridir. Mahallî seçimlere katılırlar. Meslekî vergilerin artması konsunda kendilerine danışılır. Fakat hiçbir şekilde şu veya bu yolda ustalığa giriş şartlarına tesir etmek, ustalığa giriş yollarını açmak veya kapamak haklarına sahip değildirler.

1581 tarihli kral fermanı yeminli bölgelerle serbest zenaatlı yerler arasındaki eşitsizliğe son vermek için çıkar. Ama bu hürriyet o kadar derine kök atmıştır ki, amacını gerçekleştiremiyen 1581 fermanını 1597'de yenilemek gerekir. 1597'den sonra gene de birçok şehirde hür emek ısrarla direnmektedir. 16 ıncı yüzyılda Lyon'da işgücü halâ serbest-

tir. Ancak üç zenaat kolu lonca düzeninde teşkilâtlandırılabilmiştir.

Doğuş halindeki loncaların kendini yok etmeye çalışan hür emeğe karşı verdiği ilk kavgalara ait elimizde çok az belge vardır. Meselâ, 1224'de Saint-Denis ve Saint-Marcel alanlarına yerleşmiş olan Parisis (10) dokumacıları, meslekten dokumacı olmadıkları halde evlerinde dokumacılık yapan hattâ işçi kiralayan burjuvaların rekabetini ortadan kaldırmak istemişlerdir. Anlaşmazlık itibar sahibi iki şahsın hakemliğine götürüldü: bunlar Saint-Denis rahibiyle Fransa Başkomutanı Mathieu de Montmorancy idi. Hakemler meslekten dokumacılar aleyhine, hür emeğin lehine oy beyan ettiler.

Loncalar halinde teşkilâtlanan Brugues çuhacılarının kesin bir tekel sağlamaları sadece 14 üncü yüzyılda gerçekleşmiştir: Kont Louis de Nevers'in bir emirnamesi (1322) çuhacılık hakkında özel yönetmeliklerin bulunduğu, diğer «kanunen müstakil şehirlerden» farklı olarak Brugues malikânesine bağlı yerlerde çuha imalatını yasaklar. Gant çuhacıları da 1476'da bu türden bir başarı kazanırlar.

Öte yandan krallık, loncaların kurulduğu bütün zenaat kollarında hür emeği ortadan silip süpürmeğe çalışır. «Dikiş yurdu kurmağa» yani çıraklık ve hüner vermeksizin kendi hesabına bir dükkân açmağa kalkan bir terzi, bundan böyle 16 franklık değil, 60 Paris Franklık ağır cezaya çarptırılacaktır. Bu ceza «yasağa uyulmadığı her keresinde ve biçilmiş her giyim kuşam için» ödenecektir.

Bununla birlikte sanayinin gelişimi yeni mesleklerin doğmasına sebeb olmaktadır. Bunlar baş-

langıçta tamamiyle serbest zenaat kolları olmakta ancak, sonra sonra, bazan, biraz da geçikmiş olarak lonca düzenine girmektedir. Her yeminli şehirde teşkilâtlandırılmış el emeğinin yanı sıra, gene de az veya çok hür el emeği vardır.

Hür emek birbirinden farklı iki biçim altında ortaya çıkar. Önce çıraklık yapmamış, ustalık payesi kazanmamış evde çalışan işçiler vardır. Bunların sayısı 15 inci yüzyılda hayli kabarıktır. Bu yüzyılda bu işçileri ifadeye yarayan bir kelime türer: «Chamberlan» denir onlara. Bunların yanı sıra bir de «dışarlıklı»lar, yani mallarını satmak ile kollarını kiralamak için dışardan şehre gelen işçiler görülür. Krallık da kendi hizmetinde serbest çalışan zenaatkârların bulunmasını uygun görür. Bunların sayıları I. François zamanında 160 iken, IV Henri zamanında 400'e yükselmiştir. Birçokları kral ve maiyeti kadar dışarıya da çalışırlar. Onlara istedikleri gibi çalışmak ve mallarını her yerde sürüme çıkarmak imkânını veren bir paye satın alırlar.

Aynı şekilde IV. Henri'nin kendi sarayına, geniş Bord - de - l'eau Galerisine yerleştirdiği Louvre işçileri de bağımsız üreticilerdir. Bu imtiyazlılar, kişi olarak loncanın bir sürü formalitesinden ve hizmetlerinden azad edilmişlerdir. Ayrıca iki çırak çalıştırmak ve her beş yılda bir onlardan birine hüner verditmeden krallığın hangi yerinde olursa olsun geçerli olmak üzere ustalık payesi vermek hakkına sahiptir.

Hür emek 16 ıncı yüzyıldan itibaren bütün Avrupa'ya yayılır. Sanai kırlarda atölyeler yaratır. Köylüler her türlü yönetmeliğin dışında buralarda

çalışır. Aynı vakalar, o ülkenin siyasi evrimini takip ederek, biraz erken, biraz geç Avrupa'nın her yerinde ortaya çıkar. Bu loncaların yok oluşunu da beraberinde getirecektir.

Loncaların Yokoluşu

Turgot 1776'da loncaları kaldırmanın ilk denemesini yapar. «Hangi sıfatla ve hangi şartlar içinde olursa olsun bütün insanlara, ve hattâ bütün yabancılara krallık sınırları içinde istedikleri her hangi bir sanat, zenaat ve mesleği seçme ve yürütme, hattâ onların birden fazlası ile bir arada uğraşma» hürriyetini ilân eder.

Turgot'un düşüşünü loncaların yeniden kuruluşu takip etti. Ağustos 1776 tarihli bir ferman «Paris'te yeniden ticarî bir kuruluş ile kırk dört adet zenaat ve meslek cemaati» yarattı. Bu yeni loncalar taşrada da kuruldu. Bunlardan Lyon'da kırkbir ve diğer 95 krallık ilinin her birinde 25'er tane vardı. Kasabalar yeni lonca rejimine tabi değildiler. Yeni düzen eskisinden daha liberaldi. Zenaatlar arasındaki kargaşalığa son vermek için terzilerle eskiciler gibi büyük benzerlikler gösteren meslekler birleştirildi. Bir zenaatkâr, aynı zamanda iki loncaya bağlı olabiliyordu. Kadınların ve yabancıların dışta tutulma hükmü ilga edilmişti. Ustalık hakları yarıyarıya indirilmiştir. Dernekler, şölenler ve yargıcıların hali hazırdaki yükümlülükleri ilga olunuyordu.

1789 devrimi loncaları kesin olarak kaldırdı.

İngiltere'de loncaların evrimi diğer bütün ülkelerden daha çabuk tamamlanır. Ustalar sınıfında çok erken bir ayrılık başlar ve gittikçe artar. Bunlar bir yanda büyük fabrikatörler ve büyük tüccarlar, öte yanda küçük patronlar olmak üzere iki kutba bölünürler. Bu ayrım rejimin son bulmasına kadar gitgide yoğunlaşmaktan geri durmayacaktır.

Küçük patronlar, atölye şefleri çok kere bir veya ikiden fazla işçi kullanmazlar. Kendileri de onlar gibi bedenen çalışırlar. Zaten gitgide onlardan mal satın alıp, karşılığında iyi şartlarla ham madde satan tüccarların istilâsına uğrarlar. Sıradan kalfalar günün birinde ustalığa ulaşma umudunu tamamen kaybederler. Elizabeth, çıraklık süresini yedi yıl olarak tesbit eden eski nizamı yeniden yürürlüğe sokar. Lonca düzeni kastlar halinde katılaşır. Kendi dışında kesin bir evrime yol açar.

14 üncü yüzyılda süt sanayiinin kırlarda hızla yayılması şehirlerdeki gildlerin önemini azaltır. Bunlar kendilerini korumak için imparatorluğun kesin mutlâkiyetinden yardım isterler. Hükümdarlar onların bu dileklerine destek olurlar. 1556'da «dokumacılar kanunu» her çuha patronuna belli bir sayıdan fazla zenaata sahip olmayı veya zenaatkâr kiralamayı yasaklar. Kır sanayiini dumura uğratmak için çırak sayısını sıkı sıkıya sınırlayan eski nizamı yeniden yürürlüğe sokmayı dener. Birkaç yıl boyunca, sanayi faaliyetini loncaların bulunduğu şehirlerden özel pazarlara ve kır bölgelerine taşıyan göçü durdutmayı hükûmet başarır. Fakat gildler kendi varlıklarının sebebi olan şeyleri yavaş yavaş yitirirler. 14 üncü yüzyılın sonlarından itibaren gildler

emeğin ürünlerinin evsafını kontrol görevlerini etkili bir şekilde yerine getiremez olurlar. Müşteri kendi zevkinden başkasına güvenmemeğe başlar. Üstelik imparatorluk içinde barışın yeniden sağlanması, loncaların üyelerine yararlı kılmayı umdukları karşılıklı himayeyi gereksiz kılar.

Tekellerin halk için masraflı, emekçiler için de sıkıcı olmaya başlamasından sonra artık loncalar kurulmaz. I. Jacques 1623'den itibaren kimseye ustalık payesi vermemeği taahhüt etmek zorunda kalır. Yerleşmiş mevzuat, iktisadî hayatın ortaya çıkan yeni biçimleri önünde günden güne işlemez hale gelir. 18 inci yüzyıldan itibaren parlamento lonca bünyelerinin ilgaları hakkında karar almaya başlar. Meselâ 1753'de çorap örücülerinin tüzükleri «imalâthaneler için kayıtlayıcı, sanayi için de zararlı» olduğu ve «insan aklına aykırı ve İngiliz tebasının hürriyetini zedeleyici» bulunduğu gerekçesiyle lağvedilir. 18 inci yüzyılın sonunda loncalar tamamen yok olurlar.

Baltık memleketlerinde lonca teşkilâtı büyük sanayi karşısında aynı şekilde yok olur. Gand'da yeni bez fabrikaları ancak lonca düzeninin çerçevesi yıkıldıktan sonra kurulur. Bütün yönetmeliklerin defedildiği, rahat bir el emeğinin teşekkül ettiği kırlarda büyük kumaş fabrikaları kurulur.

Toscana'da loncalar 1770'de kolaylıkla ortadan kaldırılır. Aynı şey Venedik ve Cenova'da 1760'da olur. Buna karşılık Norveç'de, Almanya'da ve Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nda lonca düzeni en azından 19 uncu yüzyıla kadar sürer. Rusya'da ise 1917'ye kadar yaşamaktaydı.

BÖLÜM V

EMEKÇİLERİN YAŞAMA ŞARTLARININ EVRİMİ

Köylünün Durumu

Ortaçağ'da hür köylünün durumu serfinkinden az farklıdır. Her köylü ailesinde, gündelik hayat için lüzumlu şeylerin üretilmesine çalışılır. Köylü, evini kendi yapar, ev eşyasını, alet edavatını kendi imal eder. Karısı kızı ekmeği yoğurur, yün ve keten ipliği eğirir, elbiseleri örerler. Satın alacakları hiçbir şey yoktur. Hammaddeleri tarlalarından, ormandan ve hayvanlardan gelir. Ellerinde satacak bir şey kalmaz.

Taş kullanılarak yapılmış ev çok nadirdir. Duvarları ağaçtan çatılmış, üstleri kil, saman ve kuru ot karışımı bir harçla sıvanmış kerpiç bir kulübede oturulur. Damı sazdandır. Ocağı yoktur, ateş orta yerde yakılır. Duman kapıdan çıkar gider. Pencereler camsızdır. Kışın soğuktan, kapıya, pencereye ot veya çalı - çırpı tıkıyarak korunulur. Ev eşyası da asgarîdir: ekmeği yoğurmak, yapmak için bir tekne, dört kütük üstünde tahta kerevete serilmiş çoğu kere sadece samandan ibaret bir yatak,

bir masa ve içine kap kaçağın, kevgirin ve diğer eşyaların konduğu bir dolap. Çatal bilinmez.

Giyim en ilkel şekildedir: yoksul köylü bacaklarını örten bir potur, beline sardığı kuşak, sırtında başlıklı bir aba veya uzun kalın entarisi ile yetinir. 14 üncü yüzyıla kadar köylü iç çamaşırı kullanmaz. Bunun meydana getirdiği devamlı pislik hâli bitip tükenmeden halkı kırıp geçiren büyük salgın hastalıkların başlıca sebeblerinden biridir.

Beslenme incelikten ve çeşitlilikten yoksundur. Çok kere yulaf ekmeğinden, bulamaçtan, suda haşlanmış sebzelerden, peynir ve yumurtadan, biraz da iç yağı veya kurumuş balıktan teşekkül eder. Köylü bir köşeye bir şeyler ayıramaz. Onun için de sık sık açlıkla karşı karşıya kalır. Harbler ve çete soygunları da onun ayrıca canına okur.

Kilise köylülerin durumunu düzeltmek için çok büyük çabalar harcamıştır. Klise, Tanrının Barışı Adına, köylüyü derebeyi savaşlarından korumağa çalışır. 1023'de Beauvais Başpiskoposu senyörlere; köylünün ne öküzünü, ne ineğini, ne de herhangi bir yük hayvanını almıyacaklarına, köylü bir kadını veya bir erkeği veya bir satıcıyı tutuklamayacaklarına, onların paralarını ellerinden almayacaklarına, kendilerini satmağa mecbur etmeyeceklerine, senyörleriyle yaptıkları savaş dolayısıyla mallarına el koymayacaklarına, onların dövmeyeceklerine, varlıklarını ortadan kaldırmayacaklarına, evlerini yakmayacaklarına ve yıkmayacaklarına, savaş bahanesiyle bağlarını sökmeyeceklerine ve devşirmeyeceklerine and verdirir. Trêve de Dieu (11) pazarları, daha sonra da çarşamba akşamından pazar-

tesi sabahına kadar savaşları meneder. 11 inci yüzyıldan itibaren bu yasak mecburi hale getirilir. Ama bu öğütlere her zaman saygı gösterilmez.

1615'le 1715 arasında tarım işçileri gün başına ortalama sekiz ilâ dokuz sous (12) kazanırlar. 18 inci yüzyıldan itibaren gıda maddelerinin pahalanması sonucu, bunların gerçek ücretlerinde (13) hızlı bir düşüş başlayacaktır. Gıda maddelerindeki bu fiyat artışının sebebi, tüketicilerin çoğalışıdır. Nüfusun çoğalma oranı tarımın gelişme oranını aşmaktadır. 1750'lerden itibaren yoğun bir şekilde bölüşülmekte olan kamu toprakları da artık ihtiyacı karşılayamamaktadır. Bu yüzdendir ki, gelişmeye başlayan büyük sanayi en çok sayıda yardımcıyı onların arasından bulacaktır. Tekstil sanayii 17 inci yüzyıldan itibaren kırlara yayılır. Köylüler komşu burgtaki imalâtçıların siparişlerini yaparlar. Bütünü içinde tarım proletaryası sefil bir hayat sürmektedir. Çok kere kepeği çıkarılmamış çavdar ekmeği ile beslenmektedir. Bu ekmek kara ve sindirimi güçtür. Çocuklar da aynı ekmekten yerler Karnı gebe bir kadınınki gibi şişmiş dört yaşında küçük bir kızın bu hali bir kitapta anlatılır. (14) Tarım gündelikçisi çok kere meşe palamudundan ve köklerinden yapılan bir ekmeği yemek zorundadır. Birkaç yılda bir uğrayan açlık dalgaları hepsini kırıp geçirmektedir. 18 inci yüzyılda bu dalgalar eski yüzyıllara bakarak daha seyrek, daha az zalimdir. 1750'lere doğru el işçilerinin üzücü durumu henüz sırtlarında taşıdıkları bez elbiselerin zavallılığından bellidir. Onların durumu eski rejimin (15) sonuna kadar düzelmez.

Ortakçıların durumu, gündelikçilerinkinden az iyicedir. Taşra illerinin çoğunda sadece kara buğday ekmeği yerler. Dupont de Nemours'un anlattıklarına göre: «hepsini üstüste katarsanız, beslenme ve giyim için bütün yıl harcadıkları kişi başına 28 frankı geçmez»... «Kelimenin tam anlamıyla yarı» yaşarlar. Mülk sahiplerinin titizlikleri ve güvensizlikleri, devlet otoritelerinin sertlikleri onları «bir çeşit köle »haline sokar. Bütün Avrupa'da hür köylüler artık mutlu değildirler.

Almanya'da, İngiltere'de senyörler kamu mallarını kendi mülkiyetlerine geçirirler. Geçimini bunlardan sağlayanların bu imkânlarını kısarlar. Özellikle topraklarının bitişiğindeki ormanlarda avcılığı yasaklarlar. Eskiciyi haraç ve angaryalarla bunaltırlar. Almanya'da başpiskoposlar yalnız hububat üzerinden değil, hayvanlar üzerinden de Dîme (16) talebinde bulunurlar. İspanya'da ve İtalya'da büyük mülk sahipleri gitgide daha büyük koyun sürüleri yetiştirmek için otlakları genişleterek, tarımın gelişmesine engel olurlar. Napoli Krallığı'nda sürüleri çoğaltmak için baronlar krallıkla anlaşırlar. 16 ıncı yüzyıl boyunca, İtalya'nın sadece bu parçasında koyun sayısı 600 binden 5 milyona ulaşır. Buğdayı daha ekin halindeyken koyunlara yedirtilen köylü kırları terkeder.

Poloya'da köylüler, sırtlarına yüklenen verginin altında ezilirler. Odun talaşını ayrık otuyla yoğurarak yapılan bir çeşit ekmek yerler. 18 inci yüzyıldan önce durumları düzelmez. Kuzey ülkelerinde köylülerin şartları daha da ağırdır. Son haddine varmış bir yoksulluk içinde sürünürler. Toprak zade-

gâni kendi yararına tekeller kurar. Danimarka'da satmak için sürü besleyen senyörlerin dışında hiç kimsenin sürü yetiştirmek hakkı yoktur

Avrupa'da köylülerin durumu ancak, 18 inci yüzyıldan itibaren düzelmeye yüztutar. Bu yüzyılın özelliği genel olarak toprağa dönüş yüzyılı olmasındadır. Sermayeler toprağa akın eder, tarım gelişir ve bu, kırlıların hayat şartlarının yararına olur.

İşçilerin Durumu

Ortaçağ'da işçilerin durumunu gösteren çok az belge var. M. d'Avanel 1200'lerden 1600'lere kadar işçi sınıfı ücretlerinin % 25 tutan büyük bir oranını ekmeğin alıp götürdüğünü belirtir. Diğer gıdalar da harcamanın % 35' ini teşkil eder.

13 ve 14 üncü yüzyıllarda zenaatkârların durumu düzelir. El emeğine en azından 20 denier gündelik ödenir. Bu 1914 kuru üzerinden 2,50 Fransız Frankına (17) tekabül eder. Duvar ustalarının, çatı ustalarının, dülgerlerin günlük kazançları 4 ilâ 5 sous, yani 4,50 ilâ 6, 1914 Fransız frankıdır.

Yüz sene harbleri Fransa'da zenaatkârlar için kötü bir deneme olur. İç savaş ve Armagnac'ların akını, korkunç bir veba salgınının sonuna kadar vardırdığı sefaleti bir kat daha arttırır. Bu afet, 14. yüzyılın sonuna kadar sürer. Şehirlerde oturan insanların büyük çoğunluğu açlıktan ve sefaletten yok olur giderler. Kimileri göçer, kimileri askere yazılır, kimileri de ormanlara çekilir çete kurar.. Şehirler ıssızlaşır.

VII. Charles bütün çabasını, sanayi ve ticaretin ihtiyaçları olan sükûnu sağlamak için harcar. Zenaatkârları korur, onları imtiyaza bağlar. Ama, 15 inci yüzyıldan itibaren Fransa'da birim ücretlerde ve gerçek ücretlerde sürekli bir düşüşe tanık oluruz. Önce birim ücretlerde bir düşme görülür. Bir duvarcı ustasının gündelik ortalama ücreti, 13 üncü yüzyılda 4, 1914 Fransız Frankından, IV. Henri zamanında 3 franka, Colbert zamanında 2,30 franka düşer. 1720'de 2,84 franka çıkarsa da devrim sırasında yeniden 2,30 franka düşecektir. Dülgerin gündeliği 1200 - 1300'lerde 3,35 (1914) franktan, 1451'de 6 franka çıkacaktır. Sonra 1500'de 2,80 franka, daha sonra 18 inci yüzyılda 2 franka düşecektir.

Ücretlerin bu birim değerindeki düşme gerçek değerinde de bir azalma doğuracaktır. M. d'Avanel bunu, **Histoire économique de la propriété** adlı kitabında, 1200 yılından başlayıp 1800 yılına kadar ücretleri; gıda fiyatları ve diğer malların genel fiyatlarıyla oranlayarak ispat etmiştir. M. d'Avanel'in çıkardığı tabloyu aşağıya alıyoruz.

Bu tablo, devrimden önceki yüzyıllar boyunca işçi ücretlerindeki gerçek düşmeyi iyice gösterir. Bu düşme genel olarak, daima yükselmekte olan hayat pahalılığı karşısında ücretlerde istikrarı bir ölçüde elde tutmak yolunda imkânlarını kamu güçlerininkiyle birleştiren loncaların faaliyetine bağlanır.

Loncalar gerçek birer işveren sendikası haline gelmişlerdir. Ve bütün loncalar iktidarlarını ücretlerin artmasını engellemek yolunda kullanmakta-

Dönemler	El emeğinin günlük kazancının bazı maddelerin miktarları üzerinden değerleri				
	Buğday Lt.	Yulaf Lt.	İnek Eti Kg.	Domuz Eti Kg.	Şarap Lt.
1451-1475	18,40	26	4,270	2,850	5,70
1476-1500	14,50	19	3,220	2,410	6,20
1501-1525	14,65	18	2,720	1,870	8,20
1526-1550	10	17,50	2,690	1,400	3,10
1551-1575	6,25	8,30	2,500	1,250	6,10
1576-1600	3,90	5	1,850	1,140	4
1601-1625	3,30	7,60	2,050	1,500	4,40
1626-1650	3,80	5,50	1,660	1,430	3,30
1651-1675	5	9,60	1,600	1,480	8
1676-1700	5,90	8,80	2	1,900	4
1701-1725	4,50	7,70	1,620	1,570	3

dır. 1560'dan 1580'e kadar besin maddelerinin fiyatları dört kat artmış, buna karşılık emekçilerin eline geçen para ancak % 50 oranında bir artış göstermiştir. Bununla birlikte 1715'den 1750'ye kadar işçilerin gerçek ücretinde geçici bir artış görülürse de bunu nüfusun hızla artmasından ileri gelen yeni bir düşüş takip eder. Eski rejimin son yirmibeş yılı boyunca ücretlerin birim olarak artışı, zarurî maddelerin fiyatlarındaki artışın altındadır.

Ücretlerin Düşüş Sebepleri

Gerçek ücretlerin düşüş sebepleri şunlardır:

I. Lonca düzeni,
II. İşçiyi koruyan hükümlerden vazgeçilmesi,
III. Kır ve kadın emeğinin rekabete girişi,
IV. İş gününün uzatılması,
V. İdarenin tutumu,
VI. İşçi sınıfının teşkilâtlanamaması.

I. Ustalarla kalfalar arasındaki uçurum büyüdükçe, yönetmelikler sonuncuların elini kolunu bağlayacak şekilde pekiştirilir. Kalfalara ustalarının yanından başka bir yerde çalışmak yasaklanır. Çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki tartışmalı durumlar, gitgide tarafsızlıklarını yitirdikleri görülen lonca veya mahallî yargı organları tarafından hükme bağlanır. Gelenek olarak ücretler dondurulmuştur. Bir derneğin işçilerini bir başka derneğin ustasının baştan çıkaramaması için, tüzükler ustaların zam teklifinde bulunmasını yasaklamıştır. Mahallî veya kralî emirnameler işçi ücretlerine üst sınırlar koymuştur.

II. İşçileri koruyan lonca tüzük hükümleri yavaş yavaş terkedilir. Eskiden çırakların sayısı sınırlanmıştı. Ama Lyon matbaacıları yaptıkları bir grevle, 16 ıncı yüzyıldan itibaren, asıl işçilerden daha çok sayıda çırak çalıştırmak hakkını sağlarlar. Paris matbaacıları bir zaman için devamlı kalfa tutmaktan da vazgeçerler. Onların yerine aldıkları insanlar acınacak haldedir. Kıtı kıtına yetecek kadarından fazlası ellerine geçmez. Kalfalar bunlardan nef-

ret ederler, bir yerde sıkıştırdılar mı, ölesiye döverler, işkence ederler. Çünkü kafalara göre onlar, köpekler gibi yaltaklanıp, ustaların aç gözlülüklerine alet olmaktadır.

Matbaacılıkta, normal olarak çıraklık döneminden geçmiş emekçilerin yanısıra, çok daha aza çalışan ve ötekiler için korkunç bir rekabet unsuru olan «yedekçiler»i çalıştırmak adeti sürüp gidecektir.

III. Ücretlerin düşüşü, 16 ıncı yüzyıldan itibaren gelişen kadın emeğinin ve kır el-emeğinin rekabeti yüzünden hızlanır. Tarımda olduğu gibi sanayide de kadınların ücreti erkeklerinkinin üçte biri tutar. Kadınlar 16 ıncı yüzyıldan itibaren tekstil sanayinde gitgide daha çok kullanılmağa başlanır. 1744 grevcileri «meslekte yerimize kadınlar çalışırken, bizlerin işsiz güçsüz sokaklarda sürtmesi çok acıdır!» diye haykırırlar. Kır el-emeğinin rekabeti daha da ciddidir. 17 inci yüzyıldan itibaren büyük imalâtçılar bunu metodlu bir şekilde istismar yoluna giderler. Çeşitli kategorilerden işçilerin, lonca zenaatkârlarımn, şehirli fabrika işçilerinin bu ortak düşmana karşı itiraz sesleri yükseltmeleri boşunadır.

IV. İş günü, yemek için verilen bir veya iki saatlik bir kesintiyle birlikte, 14 saat civarında oynardı. Ortaçağın eski yönetmelikleri gece mesaisini yasak etmişlerdi. Fakat 16 ıncı yüzyıldan itibaren aydınlanma araçları geliştikçe yasaklar bir bir kalkar. Aynı işi görmek için daha az işçiye ihtiyaç kalır.

V. İdarenin işçiler karşısındaki tutumu müstereddittir; ama, ücretlerdeki her artışı yasaklamak

konusunda değil. 1572'den 1577'ye kadar fiyatlarda genel bir yükseliş başgösterdiği zaman, o, ücretleri eski hadlerinde tutmağa çalışır. Tarihin akışı içinde bir çok kere mahallî otoritelerin de buna benzer kararlar alacağı görülecektir. Bordeaux Belediyesi 1695'de emekçilerin ücretlerini Grave'de 10 sous, Entre - deux - Mers'de 8 sous olarak işte böylece tesbit etmiş, işçilerin daha fazla talepte bulunmalarını ve yurttaşların bundan fazla vermelerini yasaklamıştır.

Costres'da 18. yüzyılın ilk yarısında bir yün tarakçısı kendi yanında çalışmak isteyenlere avans vereceğini ve zam yapacağını dört bir yana duyurur. Sonunda bölge yöneticisi tarafından 3.000 frank cezaya çarptırılır. Paris'te ayakkabıcıların tüzükleri onlara; «emekleri karşılığı kalfalara yönetmelik metinlerinde belirtilenden daha yüksek ve içlerinden bazılarına diğerlerinden daha fazla ikramiye vermeyi» yasaklar. 1743'de krallığın güvenlik gücü nizamı uygulama görevini kendi yüklenir. 1749 tarihli bir Yüksek Mahkeme Kararı demirhane ve yüksek fırınlardaki ikramiye ve ücretleri tesbit etmiştir. 35 işçi 1767'de noterden «maden ocağı işçi ikramiyelerinin arttırılacağına dair» bir karar çıkartırlar (18). Fabrika sahipleri hemen bunun, «işçiler arasında hüküm sürmesi gereken bağımlılığa» aykırı olduğu gerekçesiyle şikâyette bulunurlar. Karar bozulur. 1783'de Poitiers'de krallık savcısı, kalfalığın yolsuzluklarına, türlü yollar ve zam vaadleriyle işçileri baştan çıkarmaya çalışan ustaların tutumuna dikkati çeker: «Bu tehlikeli tahriklerin ucu halka dokunacaktır. Zira bu tamahkâr ustaların vermeğe

kendilerin yetklil saydıkları zamlar, ergeç halkın cebinden çıkacaktır.»

17 inci yüzyıldan itibaren işçi işine raptedilmeye çalışılır. 1749 tarihli bir yönetmelik her işçiye elindeki işi tamamlamadan ve sekiz gün önceden haber vermeksizin işinden ayrılmayı yasaklar. Ustasından izin kâğıdı alınadıkça başka bir yere gidemez. Aksini yaptığı takdirde cezaya çarptırılmayı ve hattâ jandarma zoruyla eski patronunun yanına geri getirilmeyi göze almalıdır. Ustaların izin kâğıtlarını ibraz edemeyen işçiyi işe alması kesin olarak yasak edilmiştir. 1781'de her keresinde ayrı bir izin belgesi sistemi yerine, işçiye sürekli bir cüzdan çıkarılması sistemi konulmuştur. Bu cüzdanda işini terkeden işçinin patronuna taktığı borç miktarı işlenecektir. Yanına gireceği yeni patron bu borcu ödemekle yükümlü olacaktır. İşçi böylece atölyeye zincirlenir.

Bununla beraber, Krallığın bazı kere el emeğini kullanan insanlar yararına da tedbirler aldığı gözden kaçmaz. Corbert, sanayi kollarının kurulmasıyla ücretlerin artacağını umar. Boyuna artarak ortalığı kasıp kavuran işsizlik, tasarılarının gerçekleşmesine engel olur. Taşra yöneticileri, patronlara işçilerine iş vermeğe zorlayan müdahalelerde bulunurlar. 1740'dan iitbaren düzenli bir şekilde «yoksul işlikleri» açılır. Buralara her yaştan, kadın, erkek işsiz güçsüzler serbestçe başvurabilirler ve ancak açlıktan ölmeyecek kadar ekmeklerini çıkarabilirler. 1789'da Devlet Hazinesi bu kuruma 2 milyon franklık bir harcama yapıyordu. Bu da işsizliğin ne kadar yaygın olduğunu gösterir. Hükûmet

bazan yeni teknik gelişmelere karşı durur; çünkü bunların bir işçi kesimini daha sefalete atmasından korkar. Ekmeklerini tığlarıyla kazanan örgücü kadınlar işlerinden olur endişesiyle, 1684'e kadar pamuk çorap imalât sanayiinin kurulmasının yasaklanması bu endişenin sonucusudur.

VI. Emekçilerin bilgisizliği ve teşkilâtlanamaması bütün yolsuzlukları kolaylaştırmıştır. Sanayi önderleri, servetlerinin, kullandıkları insanların yoksulluğu ve boynu büküklüğü üstüne kurulduğunu daha iyi anladıkça, bu iki dayanağı elden kaçırmamak için daha çok çaba harcarlar. 13 üncü yüzyılda, bunlardan biri, «işçiyi devamlı olarak çalışma ihtiyacı içinde tutmak çok önemli» diye yazmıştı, «asla unutmamak gerekir ki, el emeğinin karşılığının düşük olması, imalâtçıya yalnız kendi yönünden değil, işçiyi daha çalışkan, daha düzenli, emirlere daha itaatkâr kıldığı için de faydalıdır (19).»

Nihayet şunu da ekleyeyim ki, ücret seviyelerini, artan nüfusun yarattığı hareket de olumsuz şekilde etkilemiştir. Bunun sonunda emek arzı kadar gıda fiyatları da yükselmiştir. Ücretlerin düşüşü deyince akla gelen sebepler zaten bunlardır.

BÖLÜM VI

EMEĞİN SERMAYEYLE İLİŞKİLERİ

Emeğin sermayeyle ilişkileri, loncaların bünyesinde bir işbirliği içinde yer etmiştir. Bütün lonca düzenini kendinden yana çevirmeye girişen patron sınıfının doğurduğu uzlaşmazlık, ücretlilerle patronlar arasında bir kavga iklimi yaratmakta geçikmeyecektir. Durumlarının hergün biraz dah ciddileşmesine karşı ücretliler gitgide daha sert olarak harekete giriştiler. Daha önce gördüğümüz, gerçek ücretlerin ısrarla azalması keyfiyeti, çoğu zaman, gitgide daha yaygınlaşan grev olayları halinde biçimlenen direnç hareketlerini kızıştırdı. Bu hareketler yardımıyla, işçi sınıfı bütün Avrupa'da kendi sınıf bilincine erişti.

Emeğin İlkçağ ve Ortaçağ'da Kavgaları

Köle kaçarak grev yapıyordu. Kaçma, efendisinin kötülüklerine karşı elinde bulunan tek çareydi. Diplomatik görüşmelerin birçoğunda, kaçakların karşılıklı iadesine ait özel hükümler olurdu.

İlkçağda, köle ayaklanmaları da boldu. En ünlüsü Trakya menşeli gladyatör Spartakus'ün ayaklanmasıdır. Spartakus 78 arkadaşıyla Capua'dan kaçar. Köleleri başkaldırmağa çağırır. Çevresinde onlardan 70 000 kişi toplanır. Yunanistan'ı yağmalar. Üstüne gelen iki konsülü bozguna uğratır. İki yıl kırları elinde tutar. Fakat ordusunda Gallilerle Germenler arasında ikilik başgösterir. Spartakus Crassus'da verdiği son savaşta öldürülür. Pompeus 5.000 kaçağın başını vurur ,10.000 gladyatör çarmıha gerilir.

Aurelien zamanında bir köle ayaklanması 7.000 Roma lejyon askerinin hayatına mal olur. İç harbler ve büyük isyanlar, kölelerin durumlarının düzelmeleri ve kurtulmalarından sora biter. Bununla birlikte ilkçağın bütün grevleri yalnız köle ayaklanmaları değildir. Hür ama yoksul Romalı pleb, Aventin'e çıkıp kollarını kavuşturarak çalışmayı reddettiği zaman, içgüdüsüyle, modern çağların emekçilerinin kendiliklerinden tekrarlıyacağı tavrı takınıyordu. Ortaçağın da kendine has «grevci»leri vardı. Tarih, 1280'de, aynı yıl içinde dokuma işçilerinin çıkardığı sokak ayaklanmaları sonunda öldürülen Ypres ve Provins Belediye Başkanlarının hatırasını saklar. Bir önceki yıl, Dovai dokumacıları - bunlar zenaatkârlardı - kumaşlara konulan narha karşı ayaklanmışlar, aşağı yukarı tahmin edebileceğimiz bir öfkeyle, onbir idare adamını öldürmüşlerdi. Flandres Kontu ayaklanmayı zor kullanarak bastırdı. İsyancıların en «belâlı»larını astırdı veya sürgüne yolladı.

Ama bütünü içinde alırsak emekçilerle doğuş halindeki burjuvazi arasında bertaraf edilemiyecek bir zıddiyet yoktur. Burjuva henüz göze batacak büyük-

lükte sermayeler yaratamamıştır. Çok kere kendi de bedenen çalışır. Durumu, kendi köşesinde bir gün usta olmanın hayalini kuran ve şartlar elverdiğinde bunu başaran işçinin durumuna çok yakındır. Aralarında henüz aşılamıyacak duvarlar yoktur. Bu duvarlar ancak 15 inci yüzyıldan sonra yükselmeğe başlıyacaktır.

Sosyal Sınıfların Ortaya Çıkışı

Tekniğin 15 inci yüzyıldan 18 inci yüzyıla kadar gösterdiği gelişme, ticaretle sanayinin birbirinden ayrılması sonucunu doğurur. Bundan böyle seçkin bir yöneticiye bağlı, sert bir iş disiplinine katlanmaya zorlanan ve üretimin hızına ayak uydurmak mecburiyetinde olan el-emeği farklı bir topluluk teşkil eder.

Böylece, ulusun çalışan kesiminde, aralarında geniş bir uçurum açılan, çıkarları hem birbirine bağlı, hem birbirine zıt iki sınıf doğar. Yukarda müreffeh burjuvalar, büyük malî sermaye sahipleri, büyük imalâtçılar, zadegânın seviyesine erişmek istemekte ve çok kere bunu başarmaktadır. Durumları bozulan asillerin malikâne ve tımarlı topraklarını yahut da mirasçısız kalmış senyör mallarını satın alırlar. Aşağıda ise kendi yaşama şartları kadar halkın değer ölçüleri içinde de aşağılaşmış imalât işçileri. Onlardan istenen gayret daha zahmetli, daha uzundur. Bu, varlıksız insanlar için başlayan zorunlu daha çok da zorla çalışmanın hükümranlığıdır.

Bu çağın ana gerçeği, işçinin artık patron hali-

nc gelemeyeceğidir. İki sebepten ötürü. Bir kere, daha önce de gördük ki, ustalığa girmek işçi için imkânsız hale getirilmiştir. Bu iş için burjuvazi kendi imkânlarını kullanmaktadır. Gerçekten de, 15 ve 16 ıncı yüzyıllarda Avrupa'da değerli maden akını, fiyatlarda bir artış doğurur. Bu artış hammadde fiyatlarını etkilemez. Kârlar artar. Ustalar, bu devrimin bütün kârını kendi ceplerine indirmeyi başarırlar. Bunun için rekabeti önlemek, işçilerin usta olabilme yollarını tıkamak ve onları patronluğun genişlemesi ihtimalini ortadan kaldıran şartlar içinde çalıştırmak lâzımdır. Çok pahalıya çıkan ve yapılması uzun süre isteyen hüner verme mecburiyetinin ihdası gibi çıraklık ve kalfalık sürelerinin ölçüsüz bir şekilde uzatılmasının da aslı esası budur.

Öte yandan bir işyeri açmak için gitgide, bayağı büyük bir sermaye gerekmektedir. Böyle bir atölye kurmak için artık, birkaç alet, bir dükkan ve bir kaç mal yeterli değildir. Büyük tutarda maddî imkân, alet edavat, çeşitli giderleri ve işçilerin gündeliklerini karşılayacak bir fon lâzımdır. İşçi sınıfından ayrı bir sosyal sınıf olduğunu iyice kabul ettirebilmek için burjuvazi, el emeğini küçük gören bir tavır takınır. Emekçiler, Rönesansla birlikte gelen Aristokratik düşüncenin kurbanı olurlar. Bilgisine eski Yunan'ı ve Latin'i eksen alan eğitim sistemi, emekçilerin çocukları ile ustaların çocukları arasına, aşılması imkânsız bir sınır koyar. Uzun süreden beri sanatçıyla zenaatkâr birbirlerinden ayrılmışlardır. Birisi büyük bir şahsiyete bürünürken öbürü plebler arasına itilmiştir.

Artık ressamlar, Saint-Luc derneği kadrola-

rındaki badanacılarla karıştırılmamaktadır. Mimarlar, bir zamanlar katedralleri yapmış olanların taşıdıkları o eski ve aşağılık duvarcı ustası lâkabından kopmayı becermişlerdir. El - emeği kölelere yaraşan, adice bir şey olarak görülür. Zamanla yükselmiş eski bir tüccar soyundan gelme Laurent de Medici «ancak asil bir kana mensup insanlar» diye yazar, «Yalnız onlar birşeyleri mükemmelliğe ulaştırabilirler. Deha elleriyle çalışan, zekâlarını geliştirecek boş vakti olmayan dar kafalı insanlardan çok uzaklardadır.»

Bu düşünce tarzı bütün Avrupa için geçerli bir vakıadır. Hele İspanya'da el - emeği insanı insanlıktan çıkaran bir şey olarak görülür. Bütün ülkede bir asalaklar ordusu yaşar. 17 inci yüzyılın sonunda, İspanya'da 625 000 asil vardı. Fransa'nın sahip olduğu ençok asil sayısının dört katından fazla. Büyük oğullar mal ve mülklerinin geliri ile yaşardı. Kendilerine servet kalmayan küçükleri ise, ağabeyleri asil bir işsizlik içinde hayat sürerken, çalışmak zorunda olmanın utancından yerin dibine geçerlerdi.

Bütün bu maddî ve manevî sebeplerden ötürü, işçi hareketi burjuvaziye karşı teşkilâtlanır.

İlk İşçi Hareketleri

Ortaçağ dernekleri patronları ve işçileri bir arada topluyordu. Bunlar, üyelerinin muhtaç duruma düşme ve hastalık hallerinde yardıma koşmayı hedef tutan karşılıklı yardımlaşma kurumlarıydı. Ama

16 ıncı yüzyıldan itibaren, işçiler üstlerine düşen üyelik aidatlarını ödedikleri halde, ustalar sadece ortak sandığın idaresiyle meşgul oldular ve onu, birliğin imkânlarını sadece kendi yararlarına yontacak şekilde kullandılar. Hastalara ve güç durumlara düşenlere dağıtılan yardım hiç bir zaman basit zenaatkârların payına düşmemekteydi. Bunun üzerine kalfalar, patronların dahil olmadığı yeni birlikler kurdular. Bu gizli kurumların karşılıklı yardımlaşmalar için sandıkları vardır, üyelerine iş bulma işiyle meşgul olurlar. Bazen silahlı birlikler tutarlar. 18 inci yüzyılda, işçi sınıfı, sayıca büyüyüp patronlardan iyiden iyiye koptukça, bazı şehirlerde, bazı büyük kuruluşlarda yığıldıkça, «kalfalık» gelişir. Mahallî küçük gruplaşmalar, iki büyük birlik haline gelir. Aç kurtlar ve Gaplılar. Bunların içinde yirmidokuz iş kolu sıralanır ve her birinin kendine mahsus törenleri, birbirlerini tanımak için gizli alameti farikaları vardır.

Birçok işçi «Fransa Turu»nu tamamlar. Bu gelenek onlar arasında yeni bir dayanışmanın doğmasını sağlar. Önemli şehirlerin hepsinde işçi birlikleri kalfaların kabul edildiği hanlar kiralarlar. İşçi birliklerinin mahalli yönetim organları, iş arayan işçileri işe yerleştirir.

Bu birlikler işverenlere karşı mücadele verecek güce çok çabuk erişirler. En güçlü silahları grevdir. 1539'da Lyon tipografları greve girerler. Daha iyi beslenme şartları, işlerinde geniş bir hürriyet ve nihayet çırak sayısının dondurulmasını istemektedirler. İşe devam eden kalfa ve çırakları tehdit etmekten çekinmezler. Grev dört ay sürecektir. Ama

çatışma ancak çok yıllar sonra bir uzlaşmayla sona erecektir. Başşehrin fırın işçileri çok zaman uyum halindedir. Çok kere tam bir anlaşmayla işi bırakırlar. Ve sopalarla, coplarla, kamalarla silahlanıp, patronları, kendi tartışmalarına katılmıyan kalfaları tehdit ede ede şehrin sokaklarında dolaşırlar.

1681'e doğru Normandiya bez işçileri ile patronlar arasında sürüp giden kavga aralarından 4.500 kişinin İngiltere'ye göç etmesine sebeb olacak kadar ciddîleşir. XIV. Louis'nin son zamanlarında sosyal kaynaşma artar. 1697'de üç ilâ dört bin kumaşçı kalfası yabancı işçilerin işe alınmasını protesto etmek için toplanırlar. Bütün imalâthaneleri kapatırlar ve bir ay süre ile iş yapmadan otururlar. Dülgerlerde veya başka loncalarda bir usta yeteneksiz bir kalfayı işten çıkardı mı, bütün diğerleri de hemen işi bırakırlar. Olayın çıktığı ev inşaatı mimlenir. Louis Guilbert'in dediğine göre, bazan iki hatta üç yıl işini gördürecek tek bir işçi bulamadığı için iflâs eden önemli tüccarlar görülür.

Paris'te 1724'de ustaları haksız bir ücret indiriminden geri dönmeye zorlamak üzere bir kısım tuhafiyeci işi bırakır. Grevciler bir grev sandığı kurarlar. Ayine katılmak bahanesiyle pazar günleri Saint Paul Kilisesinin kapısına toplanırlar ve hareketlerine yabancı kalmış olanları fiilen kendilerine çekmeye çalışırlar. Lyon'da 1779'da Grand Fabrique'in ipek işçileri bir ücret artımını sağlamak amacıyla şapka işçileriyle el birliğine girerler. Sahici bir ayaklanma yoluyla isteklerini hemen elde ederler.

1786'da duvar ustalarının, şapkacıların, dokumacıların ve yapı işçilerinin grevini ordu kırar.

Fransa'da Kamu Güçlerinin Tutumu

İdarenin ücretlilere düşman tutumu hiç bir zaman değişmez. Villiers - Cotteret'nin 1539 tarihli emirnamesi «meslek itibariyle kurulmuş her türlü güçbirliği»ni yasaklar. 1539'da Lyon feodal yargıcı tarafından verilen karar, isteklerinin esasları itibariyle grevci tipografların haksız oldukları hükmüne varır: İşçiler bundan böyle grev yaptıkları, hatta, beşten fazla kişiyle aralarında toplantı yaptıkları zaman sürgün cezasına çarptırılacaktır. Tipografiar ancak yıllar sonra 1573'de yetkililerin ve ustaların aynı sırada zaafa düşmesinden yararlanarak, ısrarlı bir baskıyla çırak sayısının ikiyi aşmaması şartını elde edebileceklerdir. Paris tipografları bu kısmî başarıyı da elde edemezler: I. François bunun haksız ve zorbaca elde edilmiş bir kazanç olacağını beyan eder.

14 üncü yüzyılda kalfalıklar için çıkarılan emirnameler çoğalır. İşçi hareketleri, kamu güçlerinin gözetiminden kaçma tehlikesini yüklendikçe, gözetim de daha çok sıklaşıyordu. 1749 tarihli bir yönetmelik bir şehre çalışmaya gelen her ferdin gelişinden itibaren adını resmî işçi kütüğüne yazdırmasını şart koşar. 9 Mayıs 1760 günlü Yüksek Mahkeme Kararı izinsiz bütün dernekleri fesheder. 1777'de her işçinin bir «iş cüzdanı» yani üstüne bütün atöl-

ye değişikliklerinin kaydedildiği gerçek bir kimlik kartı edinmesi mecburi kılınır.

İşçi dayanışması güçlendikçe, hükümet de onu kırabilmek için gayretlerini arttırır. Bütün ücretlilere gizli cemiyetleri yaşatmak amacıyla aidat vermek, dernek bahanesiyle de olsa, dört kişiyi aşan toplantıya katılmak birbirlerine ustalarının yanında işbulmak veya işten çıkarmak (20) yasaktır.

Böylece iktidar kendine karşı tavır alırken, işçi sınıfı da ona karşı durum takmıyordu. 1529'da, bir kıtlık sırasında Lyon'da halkın Cordeliers Meydanında kavşaklarda toplanmasını bildiren afişler asılır. İki bin ayaklanmacı tüccarların ve zahirenin üleşiminde burjuva çıkarlarına hizmet etmekle suçladıkları krallık danışmanlarının evini yağmalarlar. Rouen'de, 1634'de sepiciler halinde bir kontrol sisteminin kuruluşu karışıklıklara sebebiyet verir. Colbert yeni dokumacılık nizamını kendilerine kabule zorlayınca Lyon'lu işçiler başkaldırır. Bakanın keyfi için eski çalışma tarzlarını bırakıp yerine yenilerini kabul etmeye mecbur bırakılmaktan hoşnut olmayan Auvergne dantelacıları hırslarını, onlara yeniden çıraklık yaptırmakla görevli yabancı ustabaşılardan alırlar. Arlencon'dakiler ise imalâthaneyi terketmekle yetinmezler, müdürü de hırpalarlar. 1774'de bir yönetmelik bu şehirde sahici bir ayaklanmaya sebep olur. Kalfalar ve usta işçiler, aylarca, şehrin efendileridir. Bastırılma da aynı şiddettedir: Bir işçi idam olunur, ikise de müebbet kürek cezasına çarptırılır.

Almanya'da 1465'de, Nuremberg terzi kalfaları geçimlerini istediklerini gibi sağlamayan ustalarını

terkederler ve sanatlarını başka şehirlere yayarlar. 1503'de Wesel terzi işçileri ayaklanırlar, ancak belediye başkanının müdahalesi onları yatıştırır.

Bütün Avrupa'da işçi istekleri su yüzüne çıkar. Emekçiler daha az uzun bir işgünü ve daha yüksek gündelik istemektedirler. El-emeği ile onu kullananlar arasındaki uçurum büyüdükçe büyür.

İKİNCİ KISIM

MAKİNA ÇAĞI

Makineleşme olayı emeğin o güne kadar içinde belirlendiği maddî şartları kaba bir şekilde değiştirmiştir. Emekçiler bundan böyle geniş sanayi bölgeleri içinde toplanacaklardır. Üretimdeki verimleri de, kavga güçleri de kat bekat artacaktır.

Rasyonalizasyon ve makineleşme işçinin yaptığı üretimi büyük hacimlerde arttırmıştır. Meselâ tuğlacıklıkta bir işçi eski usullerle günde 450 tuğla yapabilirdi. Birkaç yıl içinde bu üretim 22.000 birime varır. Şarap sanayiinde şişe imalâtında bir tek adam 54 adamın işini yapar hale gelimiştir. Modern makineler dakikada 2500 sigara imâl ediyorlar. Halbuki daha eski modellerde en fazla dakikada 500 sigara imal edilebilirdi. Büyük hidro elektrik santrallar sınırsız enerji yaratmakta. Bu iş için çok az sayıda işçiye ihtiyaç var. Bütün yeryüzünde üretimde sürekli bir düzelme görülüyor.

Öte yandan makine kitle üretimine, binlerce maddenin seri imalâtına imkân verdi. Bundan doğan ucuzluk yaşama stadardında da bir ölçüde düzelme sağladı. Mamafih bu elverişlilikler işçi sınıfına pahalıya maloldu. Gerçekten de, bir yandan, sanayileşmenin gelişmesi sert çatışmalar olmadan gerçekleşmedi. Beraberinde getirdiği sefaletler resmî geçidiyle ve durmadan çoğalan işsizleriyle birlikte iktisadî krizler 19 uncu yüzyıl başlarından bu yana hızlanan bir tempoyla birbirini kovaladı. Öte yandan, çok kere emperyalist kapitalizmin bir mücadele şekli olan modern harbler, emekçi sınıfları ödenmesi güç bir haraca bağladı.

Bu yüzden onlar, alınyazılarımn bilincine vardılar. Durumlarını düzeltmek ve emeğe toplumun hayatında gitgide ağırlığı duyulan bir güç kazandırmak yolunda eylemlerini birleştirmek için sürekli çabalar harcadılar.

BÖLÜM I

MODERN EMEĞİN DIŞ ŞARTLARININ TEŞEKKÜLÜ

14 üncü yüzyıldan 18 inci yüzyıla kadar ticaretin biriktirdiği zenginlikler, büyük fabrikaların kurulmasına ve bunların gerektirdiği önemli kapitallerin yatırıma katılmasına imkân verdi. Geniş pazarlara ihtiyaç gösteren bu fabrikaların gelişmesini, Devlet'in, krallıkça girişilmiş birleştirme siyasetiyle büyük iktisadî doktrinlerin yayılması kolaylaştırır. Bu doktrinler Liberalizm ve Merkantilizm'dir. 19 uncu ve 20 inci yüzyıl boyunca ticarî ve sınaî bir yığılım çağına tanık oluyoruz. Bu çağ henüz bitmiş olmaktan çok uzaktadır.

14 üncü ve 15 inci Yüzyıllarda Ticaretin Rolü

14 ve 15 inci yüzyıllarda ticaret ve uluslararası mübadele şaşılacak bir hamle kaydeder. Haçlılar dolayısıyla doğu dünyasıyla kurulan temas Avrupa pazarlarında, baharat, şeker, tütün v .s. gibi yeni tüketim maddelerinin görülmesine sebep olur Ak-

deniz canlanır. İtalyan Cumhuriyetleri durmadan gelişen bir mali kapitalizme tanık olmaktadır. Bu kapalı orta çağ ekonomilerinin parçalanma ve ticaretin yayılma çağıdır. Pusulanın ve dümenin bulunuşu deniz ticaretini geliştirir ve pazar alanlarını dünya ölçüsünde genişletir. İlk ticaret filoları tarih sahnesine çıkmıştır. Bu ulusların zenginleşmesinin en etkili yolunun da açılması demektir.

Amerika'nın keşfinden sonra, Avrupa'da, görülen değerli maden akını bütün ortaçağ iktisadî düzenini alt üst eder. Böylece gerçekleşen enflasyon yeni teşebbüsleri, arkasından da bunların sebep olduğu yüksek kârları ortaya çıkarır. Bol ve ucuz el-emeğinin teşekkül etmesini paranın değerinin sürekli olarak düşmesini gerektirir. Bunun sonucu gerçek ücretlerin düşmesine varır. Bunun sonucu esas olarak gayrı menkullerden teşekkül eden feodal zenginlik çöküntüye uğrar. Özelliği kapitallere sahip olmak olan menkul zenginlik esas zenginlik haline gelir. Yeni iktisadî düzenin faal görevlileri olan tüccarlar ve para babaları kendi önemlerinin arttığını görürler. Burjuvazi, bu yükselen yeni sınıf gelecekteki iktisadî, sosyal ve siyasi kurtuluşunun şartlarını yoğurmaya başlar.

Ulusal İktisadi Birliklerin Doğuşu

Şatoyla toprakları, şehirle dolayları demek olan ortaçağın iktisadi birliği kabuğunu kırar ve toprak varlığını ulusal boyutlara dayatır. Ticarî uzlaşma imkânlarının bolluğu pazarların genişleme-

si, deniz ticaretinin yarattığı imkânlar bütün iktisadî güçlerin harekete geçmesiyle sonuçlanır. Burjuvaziye dayanan kral onun 14 üncü yüzyıldan itibaren gelişen siyasî ve idari kurumlarının bekçisidir. Valois'ler, Habsburg'lar, Tudor'lar feodal gücün mirasçılarıdır. İspanya, Almanya ve İtalya çeşitli sebeplerden ötürü ulusal bir çerçevede birliklerini gerçekleştiremezler. O zaman da onların sınai, ticarî güçleri devletçi ulusların yararına sona erer. Kralın gücü yeni iktisat düzenine değerli hizmetler sağlar. Bu hizmetler şöylece özetlenebilir: Feodalitenin soygununa karşı mücadele; yolların, köprülerin, rıhtımların ve kanalların düzeltilmesi, ağırlık ve uzunluk ölçülerinin tekleştirilmesi; kralî olmayan paraların bertaraf edilmesiyle tek bir para biriminin kabulü; ticarî yargı sisteminin temellerinin atılması; doğuş halindeki sanayiin himayesi ve millî sanayilerin yaratılması; iç pazarların himayesi; deniz ticaretini korumak üzere büyük askerî filoların ve refakat birliklerinin kurulması; sömürgeler kazanmak amacıyla seferler düzenlenmesi.

Merkantilizm

Merkantilizm chryso-hédonique görüşe (21) yani, zenginliğin asıl kaynağının altın olduğu görüşüne dayanır. Zenginleşmek için uluslar mümkün olduğu kadar altın biriktirmek zorundadır. Bu doktrin parayla sermayeyi aynileştirir! Para kapitalizmi bütün zenginliklerin kaynağı gibi görünür. Ülke dışardan mümkün olduğu kadar az mal almalı ve dı-

şarıya mümkün olduğu kadar fazla mal satmalıdır. Sermayeyi kendine çekmenin yolu budur

Merkantilizm sanayiin temelini attı. Elverişli ticarî bir denge sağlamak için Colbert modern fabrikaların temeli olan büyük imalâthaneler kurar. Bu kuruluşlar 1200 ilâ 1700 işçi çalıştıracak büyüklüktedir.

14 üncü yüzyıldan itibaren İngiltere'de tekstil sanayi filizlenir ve 15 inci yüzyılda üretim nerdeyse tamamen dış pazarlara sürülmek amacıyla şekillenir. Sömürge paktı, sömürgelere benzeri şeylerin üretimini yasaklayarak ulusal imalât kurumlarının işini kolaylaştırır. Bu ticarî ve sınaî monopollerin ilk şeklidir.

İmalatçı tüccar faaliyetin gelişmesini sağlayacak bütün şartları hazırlar: hammaddeleri ucuza sağlar; kendine dış pazarlar bulur, bunlar devletin sömürgeleridir; yabancı malların yasaklanması aynı şekilde iç pazarları da onun tekeline bırakır; güçlü ulaşım araçları sağlar; devletin bütün idarî ve siyasî faaliyetini, kendi ticarî ve sınaî faaliyetini koruyacak ve sağlamlaştıracak tarza yöneltir. Yeni iktisat düzeninde ticaretin üstünlüğü 18 inci yüzyıldaki çatışmaların bir çoğunun sebebini teşkil eder. Bu şu demektir ki; merkantilizm, emeğin ticaretin hizmetine girmesi sonucunu doğurur.

18 inci Yüzyılda Sanayinin Hamlesi: Liberalizm

Ticaret 18 inci yüzyılda yeni bir hamle yapar. Bu hamle nehir ulaşımının, yolların gelişmesi ve

maliye tekniğinin gelişip mükemmelleşmesiyle (bankaların, iskonto sandıklarının doğuşu, kredinin kurumlaşması) gerçekleşir. Fabrika sahibine en büyük hizmette bulunan gelişme ve mükemmelleşmedir bu. Fizyokratlar mübadele hürriyetini şahsi çıkar adına isterler. Kişisel çıkar kişi kaabiliyetlerinin ve zenginliğinin en mükemmel şekilde kullanılmasını sağlar. Hürriyet iktisadî verimliliğin nesnel şartıdır. Bu hürriyetin nimetlerini toplamakta ise durum aynı değildir O zaman kişi, kendi gibi diğer insanların da sahip olduğu hürriyetin doğurduğu rekabetle sınırlıdır. Ticarî gelişmenin verdiği hızla ve bu yeni doktrinlerin yarattığı imkânlarla imalât kurumları 18 inci yüzyılda artar. Keşfedilen yeni makineler bunlara, gene de mütevazi kalınakla birlikte, daha büyük boyutlar kazandırır.

Öyleyse sanayi emeğini yapan dış şartlar şu şekilde özetlenebilir: Gücünü ferdî mülkiyetten alan şahsî çıkar, teşebbüs hürriyeti, çalışma hürriyeti, rekabet hürriyeti ve ulusların barışı, evrensel güvenlik içinde işleyen serbest rekabet. Böylece formülleştirilen liberalizm, «atomistique» sanayi kapitalizminin yani küçük ve birçok birimlerin teşkil ettiği sanayi kapitalizminin hamle yapma şartıdır.

18 inci yüzyıl, daha önce de gördüğümüz gibi. sonunda yeniden tarıma döner. Toprağı değerlendirmek yolunda genel bir merak uyanır: Yeni tarlalar açılır; tarım tekniğini geliştirmek amacıyla ziraî teşekküller kurulur; gübre kullanma adeti yaygınlaşır. Kapitalizm şehirlerle kırları kıyı kıyıya getirir.

19 uncu ve 20 inci Yüzyıllarda Sınaî ve Ticarî Yığılım

19 uncu yüzyıl ulaşımı geliştirir. Motorların uygulanışıyla elde edilen büyük hızlar üretilen zenginliklerin sonuna kadar kullanılmasına imkân verir. Ve mübadeleye gitgide artan bir yoğunluk kazandırır. Uluslararası ticaret dayanışması, uluslararası işbölümü ile yani, ulusların herbirinin kendine elverişli gelen üretim dallarında uzmanlaşmasıyla pekiştirilir. Bu uzmanlaşma önemli ulaşımları gerektirir. Büyük sermayeler gerektirmesi dolayısıyla gemicilik artık tek başına bazı fertler tarafından yapılamaz olur: Geniş malî imkânlarla şirketler doğar.

Arkası kollektif şirketlerin, komandit şirketlerin ve nihayet anonim şirketlerin çağıdır. Banka faaliyetleri artar. Bu faaliyetten doğan tasarruflar nakit yatırımlara yönelir. Mamafih üretim gücünde ve onun ticarette kullanılmasında görülen hamle liberalizmin ve serbest mübadelenin de sonunu hazırlar. Güçlü ulusal ekonomiler büyük çapta üretime girerken ikili bir bağımlılığa düşerler: Malları çekmeğe muktedir pazar bağımlılığı ve ham madde sağlayan ülkelerle bağımlılık. Pazar ve hammaddeler ulusal sanayinin vazgeçilmez şartları haline gelmiştir.

Sanayi önce gümrük himayeciliği yoluyla kendine iç pazar sağlamaya çalışır. Bu hareket kendine yeterli yeni sınaî devletlerin doğmasıyla sonuçlanır. Yabancı pazarlarda rekabete giren devlet sa-

yısı artar: Böylece İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Japonya ve bir zamanlar Avrupalıların sömürgesi olan diğer ülkeler ortaya çıkar.

Ama yeryüzünde imâl edilen madde kütlesi ne kadar artarsa, o kadar çok tüketim alanına ve verimli hammadde kaynaklarına ihtiyaç başgöstermektedir. Ülkelerin çıkarı, o zaman, mali olmaktan çok sınai etki alanlarının bütün imkânlarıyla kendini teminat altına almaya dayanır. Sonunda sanayi için gerekli hammaddelerin kaynağı ve imâl edilmiş nesnelerin pazar yeri olan sömürgeler, 19 uncu yüzyılda çıkan kavgaların tek kozu haline gelir.

20 inci Yüzyılda Güçler Arasında Zıtlaşma

Emeğin dış şartlarının içinde saklı, daha önce de anlatmağa çalıştığımız zıtlaşmalar 20 inci yüzyılda göze batacak derecede artar:

Bir yandan, uluslararası işbirliğinden güç alan ticarî dayanışma millî sanayii, sömürgelerin ve dış pazarların ikili bağımlılığının içine düşürür. Bu bağımlılık monopoller üstüne oturtulmuş bir iktisadî siyaset gerektirir. Öte yandan ülkelerin gitgide sanayileşmesi ve emeğin üretici gücünün artması, bu gelişmelerin olabilmesi için gerekli bir serbest rekabet siyasetine ihtiyaç gösterir.

Öyleyse, iktisadî siyaset monopollerle serbest rekabet arasındaki bir kavga alanına girmektedir.

Bu şartlarda, iç hayatının bağrında patlak veren kavgalar ikili bir anlam kazanır: Bunlar sadece çalışma şartlarının düzelmesini değil fakat aynı zamanda yeni bir iktisadî siyasetin kurulmasını da amaç edinirler.

BÖLÜM II

MODERN EMEĞİN MADDİ ŞARTLARI

İmalâthane modern fabrikanın temelinde vardır. Avrupa'da emeğin tarihî evriminde en önemli merhalelerinden birini teşkil eder. Ta başlarından itibaren büyük sanayinin bütün özellerini kendisinde toplar. Önemli miktarda bir sermayenin gayrı menkulleşmesi, işçilerin atölyelerde toplanması, onların arasında iş bölümü ve mekanik araçların işe katılması fikrini aşağı yukarı verir. Bu unsurlar imalâthanenin iç yapısını teşkil eder.

Bu yapı, fabrikanın özelliklerini, emeğin orijinal biçimi olarak ortaya çıkaracaktır. Daha baştan zenaat emeği, serf ve köle emeğinden ayrılır. Ama, makineleriyle ve sosyal işbölümüyle belirlenen modern sanayi emeğini de henüz temsil etmez.

İmalâthanenin Önceleri

İmalâthane zenaatkârların ve loncaların dışında doğmuştur. Onun özelliği olan yeni emek biçimi, bütün ortaçağ iktisadî düzenini alt üst etmiş,

«müktesep» çıkarlara öldürücü bir dabre vurmuştu. Önce teşkilâtlanma üstünlüğü sonra da teknik üstünlüğü ile zenaat emeğine karşı başarılı bir rekabete girdi. Tarih sahnesine çıkan ilk imalâthane bir kumaş fabrikasıydı. İmalât bileşikti: Önce ham yün yıkanıp temizleniyordu; sonra, ince sopalarla dövme işlemi geliyor, daha sonra da, atma işlemine geçiliyordu. Bununla aynı şekilde çözülmüş yığınlar meydana gelmekteydi. Taranma işlemi bu yığınları tellere ayırıyordu. Büküm örekelerle, pedallı küçük çıkrıkla veya bir manivela ile geliştirilmiş büyük çıkrıkla yapılmaktaydı. Dokuma için ağır tezgâhlar kullanılıyordu: Mekik elle atılırdı. En sonra da perdalı kumaşa son şeklini veriyordu.

İş pek çok safhalara bölünmüştü. Her zenaatkâr bu işlemlerin birinde veya ötekisinde uzmanlaşmıştı. Bu işlemlerin çeşitliliği işbölümünün temellerinde vardır.

İmalâthanelerin Uluslararası Ticaret Bölgelerinde Yığılımı

Müteşebbis, imalâtçı herşeyden önce bir büyük tüccardır. Çoğu zaman Doğu ticaretiyle zenginleşmiş bir tüccar. Bu yüzden ilk ticarî yığılımlar, Avrupa'da ve hele İtalya'da, İspanya'da, Almanya'da ihracatla uğraşan şehir ve bölgelerde kendini gösterir. Bunların doğuşu temelde uluslararası pazarlara bağlıdır. Ve bazı bölgelerde ticarî yığılım doğrudan doğruya sınaî yığılımı doğurur. Bu yığılımın yaptığı hamleyi kolaylaştıran diğer saikler de işin içine girer.

Ticarî yığılım bazan sınaî yığılımla katmerlenir. Meselâ kumaş imalinde kumaş bir kere dokundu mu perdahını bizzat tüccar yaptırır. Bu işlem için geniş atölyeler ve çok sayıda işçi tutar.

Sedan'da 1775'de 1000 çeşit zenaatın 552'si fabrikalarda toplanmıştır. Aralarından bazıları kırlarda yapılan eğirme işleri olarak belirlenir. Arda kalanların hepsi de imalât işlemlerinde toplanır. En büyük kuruluşlarda işçi sayısı 700' ü aşar. 1777'de Charvet'deki imalâthanede 1530 işçi vardı.

Bazı sanayi kollarında sınaî yığılım çeşitli teknik saiklerin etkisiyle kendini kabul ettirir. İpek imalâtında büküm uzun zamandan beri otomatlaşmış, ağır ve yorucu tezgâhlar yardımıyla yapılmaktaydı. Bu tezgâhlar ancak bir su motoru vasıtasıyla çalıştırılabiliyordu. Sonunda büküm sadece önemli birtakım kuruluşlarda yapılır oldu. Bu kuruluşlar gerçek birer fabrika görünümündeydi. Su gücüyle çalışan ilk büyük büküm imalâthanesi 17 inci yüzyılda Lyon yakınlarında Neuville'de kuruldu. Hükümetin de kolaylık göstermesiyle imalâtçılar işletmelerini geliştirdiler ve tesislerini yaygınlaştırdılar.

Pamukçulukta da teknik gelişme aynı şekilde büyük kuruluşların doğmasına sebep olur. Bez üzerine basma sanayi daha başlarından itibaren büyük sanayi kapitalizminin özelliklerini taşır. İmalâtın teknik şartları önemli sermayeleri, işçilerin geniş atölyelerde toplanmalarını ve iş bölümünü gerektirir. Kullanılan aletler karmaşık ve pahalıdır. Üste-

lik önemli miktarda hammadde stokları gereklidir.

Maden sanayiinde sınaî yığılım üç biçim alır: Küçüklerin model alınmasıyla doğrudan doğruya büyük kuruluşların yaratılması; bir çok kuruluşun bir bütün halinde biraraya toplanması; özelleşmiş büyük imalâthanelerin kuruluşu. 18 inci yüzyıl başlarından itibaren güçlü gruplaşmalar doğar. Bunlar, diğer işletmelerin çoğunu kendi içlerinde eritir: Wende ve Dietrich şirketlerinde olduğu gibi. Özel bir teknik yapıya varmış imalâthaneleri de, kara ve deniz silâhlı kuvvetlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Hükümet kurar. 1610'da kurulan Tulle Silâh İmalâthanesi tüfek yapmaktaydı. Bu işletmede 200 ilâ 300 işçi bulunuyordu. Klingenthal imalâthanesinde de 200 işçi vardı.

Sonunda imalâthaneler dikkate değer hacimler kazanmaya yönelir. Orada iş gören emek artık zenaat emeğine benzemez.

İmalâthanede Çalışma Sistemi

Zenaatkârlar uzmanlıklarına göre birbirinden ayrı odalarda çalışırlar. Atölyenin içinde aynı kumaş parçası ard arda birçok elden geçer. Aynı işte çalışanlar o işte uzmanlaşmış işçi ekipleridir. Bütün işçilerini aynı fabrikada toplayarak, tüccar - müteşebbüs sadece, birbirini kovalayan işlemlerde işlenen malı ordan oraya taşımakla geçen zamanı ortadan kaldırmakla bile önemli bir tasarruf sağlar. Üstelik kullandığı işçilerin yaptığı işi kolaylıkla gözleyebilir ve atölye hayatının esas şartı olan ken-

dine has disiplinin ön unsurlarını yaratabilir. İmalâthane düzeninde getirilen ilk yönetmelikler çok sıkıdır: Şarabı dışarı çıkartma yasağı, çalışma saatlerinde işyerinden ayrılma yasağı. İşgünü 14 ilâ 18 saattir. Bazı imalâthaneler işçilerine bir iş cüzdanı verirler.

Büyük çapta bir üretimi gerçekleştirerek tüccar - müteşebbis, 18 inci yüzyıldan itibaren imalâthanede son derece önemli bir hamleyi sağlıyacaktır.

İmalâthanenin Ayırdedici Özellikleri ve Yapısı

İmalâthane önce geniş binaların, emekçilerin ve iş araçlarının atölye şefinin kesin olarak kumandasında ve disiplinli otoritesi altında toplanmasıyla ayrılır. Bu atölye şefi 17 inci ve 18 inci yüzyıllarda kapitalist tüccarın kendisidir. İkinci olarak da malların büyük kütle olarak üretimiyle ayrılır. Bu mallarla asıl tüketiciler arasında çok kere büyük mesafeler vardır: Önce pazarlara sürülürler.

İmalâthane yapısının başlıca dört unsuru şunlardır:

I. İş araçlarının yığılımı;

II. Esas üreticilerin bir araya gelmesi: Bu yığılım emeğin verimini müthiş şekilde artıracaktır. Bunu da 15 ve 16 ıncı yüzyıllarda dünya pazarının kurulması gerekli kılmaktadır;

III. Asıl üretici ile tüketicinin kesinlikle birbirinden kopması. Artık ihtiyaçlar duyuldukları andaki bir üretimle doyurulamamaktadır Üstelik bu

ihtiyaçların giderilmesi bundan böyle pazar aracılığı ile olacaktır;

IV. Sermayenin emekten kopması. Bundan böyle bir atölye kurmak ve emekçi kullanmak için büyük sermayelere ihtiyaç vardır.

İş araçlarının ve emekçilerin yığılımı temelinde, emeğin tarihinin gelişimi yönünden son derece önemli iki vakıa yaratır: Makineleşme ve işbölümü. Emeğin maddî şartları onlarda baştan başa değişikliğe uğrayacaktır. Öbür yandan yukarda anlattığımız iki kopuşma ve hele sermayenin üretim üstündeki hükümranlığı temelinde iki dengesizliği taşır: Kitle üretimi ile onun tüketiciler tarafından emilmesi arasındaki dengesizlik: Bu tüketicilerin gelir seviyeleri, satışa sürülen bütün üretimi emecek güce gelmemiştir. Bir de kaynağında sosyal çatışmaları barındıran emek ve sermaye arasındaki dengesizlik.

Bazı yazarların ileri sürdükleri görüşlere dayanılarak denebilir ki, imalâthanenin yapısı «zıtlaşmalar» yapısısır. Kendisi geliştikçe, üretici güçler geliştikçe, bu zıtlaşmalar daha çok su yüzüne çıkacaktır.

İmalathanenin Yapısı İçinde Emeğin Maddî Şartlarının Gelişmesi - İş Bölümü

16 ıncı yüzyılın sonlarında ve 17 inci yüzyılın başlarında Hollanda imalâthanesinde işbölümü vardır. Ama asıl, ilk makinelerle birlikte ortaya çıkar.

Verilen bir işte işçinin gittikçe uzmanlaşması-

na dayanır. 1750'de Adam Smith meşhur toplu iğne fabrikasındaki işbölümünü şöyle anlatıyor: «Büyük imalâthanelerde her iş dalı ayrı atölyede toplanması mümkün büyük sayıda işçiyi gerektirir.. Bir işçi, işbölümünün ayrı bir sanat haline getirdiği böyle bir çalışma tarzına ayak uyduramamışsa ve ayrıca; keşfini muhtemelen gene işbölümüne borçlu, kullanıma girmiş yeni araçlarla çalışmaya alışamamışsa,aşağı yukarı bütün gününü tek bir iğne yapmakla geçirir. Hadi bilemedin yirmi iğne yapsın diyelim...» Bir toplu iğnenin imalâtı birbirinden ayrı 180 işleme ayrılmıştır ve bir o kadar ayrı elden geçer. Basit işlemlerden işlemlere işbölümü «emeğin üretici gücünde nisbî bir artışa imkân verir» ve «çeşitli mesleklerin ve bu işlerde kullanılan işçilerin birbirinden ayrılmasını doğuran şey işte bu imkândır.»

İşçinin üretimindeki bu artış üç ayrı sebebe bağlıdır: 1. Her işçinin maharetinin artması; 2. Zamandan tasarruf. Bir cins işten bir diğerine geçerken normal olarak kaybedilen zaman kazanılıyor; 3. İşi kolaylaştırıp süresini kısaltan ve bir adamın birçok kişinin yapacağı işi aynı zamanda yapmasını sağlayan büyük sayıda makine keşfi.

İş bölümü Adam Smith tarafından ateşli bir şekilde tavsiye edilmiştir. İş bölümü, onun tarafından emeğin bir ilerleme ve mükemmelleşme tarzı olarak sunulmuştur. Emeğin bu en ucuza getirilişine bir de hammaddelerden sağlanan tasarruf eklenmiştir. Üretim süreci boyunca zamandan yapılan tasarruf çok önemlidir. Sürekli olarak aynı işte çalışan işçi o işte bir el çabukluğu ve dikkate değer bir

mükemmeliyet kazanır. Basit el hareketleri bir süre sonunda makine ritmi kazanır.

İş bölümü üstelik makineleşmede genel bir ilerlemeyi doğurur. Gerçekten de imalathane atölyelerinin birinde uygulanan teknik yolda en ufak bir ilerleme bu atölyede daha hızlı üretimi sebeb olur: Öbür atölyeler önceki tempolarıyla bu atölyenin yeni üretim hızına ayak uyduramazlar. Bu dengesizlik, ozaman işletmeciyi, öbür atölyeleri de, daha bol bir üretimin geliştiği atölye ritmine uyduracak bir şekle sokmağa iter. Bundan geride kalan atölyelerin üretim gücünü arttırmak için bir çaba gerekliği çıkar. Bu çaba da genellikle, diğer teknik gelişmelerle, öbür atölyelerde kullanılan makinelerin mükemmelleştirilmesiyle somutlaştırılacaktır. Böylece iş bölümü makinelerin doğmasına ve gelişmesine sebeb olacaktır. Öte yandan da, yeni makinelerin icadı, işçiyi görevinde daha çok uzmanlaştırmasıyla iş bölümünü etkileyecektir. Basit âletten insan tarafından kullanılan bileşik alete geçilecektir. Sonra da sıra tabiat güçlerinin kullanıldığı gelişmiş alete gelecektir. Makineleşmenin bu ilerlemesi özellikle pamuk sanayiyle ilgili bütün buluşlarda belirgindir.

Makineleşme

John Kay'in otomatik mekiği 1763'de ortaya çıkmıştır. Dokuma tezgâhları uzun yıllar bu mekik olmadan çalışmıştı. Şimdi onun bulunuşu daha büyük hacimlerde iplik imalini zorunlu kılmaktadır. Fakat bu eksiklik Thomas Higs'in «mule jenny»

(otomatik çıkrık) yi bulmasında önce giderilemiyecektir. Bu usul mükemmelleştirildikten sonra Akwright ilk büyük mekanik büküm fabrikasını 1711'de kurar. Bu fabrika binlerce masura ve 1779 yılında 300'den fazla işçi kullanmaktadır. Daha bir zaman önce aynı köylü ailesinin yaptığı büküm ve dokuma işlemleri şimdi birbirinden ayrı iş kollarıdır. Fakat bu sefer de mekanik büküm iplikte üretim fazlası yaratmıştır. O zaman da tezgâhların ritmini hızlandırmak gerekir. Bu ise 1785'de bulunan, her türlü kumaşı dokuyabilen dokuma tezgâhı ile sağlanır.

Mekanik işletme gücünün bulunuşuyle makine kesin olarak doğar: Bunu yapan Watt'ın buharlı makinesidir. Su çarkının kullanılması önceleri insan gücünün işletemeyeceği kadar ağır ve karmaşık hale gelen makine-aletin çalıştırılmasında başvurulan tek yoldu. Bilinen ilk buharlı makine Savery ve Newvomen'in pompasıdır (1706). Bu birçok alanlara uygulanabilecek muharrik bir makineydi: Bataklıkları kurutmakta, yüksek fırınlarda körükleri çalıştırmakta, su çarklarında dökülen suyu yukarı çıkarmakta işe yarıyordu. Watt bu makineyi tek başına iş görebilen muharrik bir makine haline getirerek mükemmelleştirdi.

Buharlı makine tabiat güçlerinin doğrudan doğruya kullanılmasının yerine geçen ilk mekanik güç kaynağıdır. Bilhassa demiryolunun doğuşunu sağlayarak ulaştırmacılıkta devrim yapacaktır. Bundan böyle, büyük modern atölyeler, mekanik motor gücüyle çalışan makine veya makine sistemleri yara-

tır. Elektriğin bulunuşu yakıt enerjisinin yerine suyun dökülüşünden sağlanan enerjiyi koyar.

Rasyonalizasyon (Aklileştirme)

Makineleşme geniş tesisleri gerekli kılar. Pahalı makinelerin kulanılması ardından büyük sermayelerin yatırıma sokulmasını getirir. Müteharrik makineler kendine bağlı olarak muharrik makineleri de gerektirir. Bu zorunlu bağ sınaî yığılımı belirler. İşte emeğin maddî şartlarının yığılımının esası budur. Bu yığılım 20 inci yüzyılda ulaşımın gelişmesi ve pazarların yaygınlaşmasıyla artar. Giderek emeğin rasyonalizasyonuna imkân verir.

Bir nesnenin imâlindeki çeşitli safhalar birbirleriyle bağıntılı olacaktır. İşçinin emeği makinenin hızına uydurulacaktır. Fabrika imalâtı plânında emeğin bilimsel teşkilâtlanması boşa harcanan iş gücünü yoka indirgeyecek ve firelerin yararlı hale girmesini sağlayacaktır. Öte yandan, çalışmada işlemlerin hızlılığı imalâtın çeşitli safhaları arasındaki mükemmel bir düzenlemeyle artacaktır.

İş bölümü ve razyonalizasyon işçiyi, iyice belirli bir işin yapılmasına kendini uydurmuş bir uzman haline getirir. İlk olarak Fayol emekçilerin hareketleriyle bu hareketlere harcadıkları zamanın analizine girişir. Bedaux verilen ritme dayanmayı imkânsız hale getiren yorgunluk unsurunu da hesaba katar. Zaman ölçülerek tesbit edilen hızı bir dinlenme katsayısı ekleyerek düzeltir. Genapper çeşitli iş kategorilerini inceler. Zira yorgunluk derece-

si uygulanacak dinlenme katsayılarının belirlenmesinde esas alınacaktır. İş görme hızları, görülen işin mahiyetine göre değişik olacaktır.

Ama şunu belirtelim ki, makinelerin kullanılması ne kadar genelleşir, ne kadar mükemmelleşirse, işçinin uzmanlığı o kadar değerden düşer. İşçinin görevi bir ölçüde azalır. Usta zenaatkârın üretim gücünü iş aracı çalmıştır. Ve bu araç gitgide işçiden kopmaya, bağımsız hale gelmeye yüz tutmuştur. İşçi çabucak şu veya bu işte kullanılabilir. Birbirinin yerini kolayca doldurabilir Fakat öte yandan da makine bakımı günden güne daha bilgili uzmanlara ihtiyaç göstermektedir. Yapısının ve işleyişinin karmaşıklığı onu gözleyecek ve yönetecek olan için gitgide daha geniş teknik bilgi isteyecektir. Makine bazı yönlerden işçinin emeğinin değerini azaltıyorsa da başka yönlerden onu iyice ustalaştırmaktadır.

Modern Sanayi Emeğinin Özellikleri

Denebilir ki, modern sanayi ortak emeği ve üreticilerin ortak işlemlerini kurumlaştırmıştır. Sosyal hale gelmiş bir üretimi gerçekleştirmek amacıyla üreticiler arasındaki birlik modern sınaî iktisadın asıl vakasıdır. Bu vakıa daima daha fazla ve daha hesaplı üretim yapmağa imkân verir. Bu, emeğin doğal kanununun mükemmel ifadesidir; en az çaba kanunu.

BÖLÜM III

1791'DEN 1884'E KADAR SERMAYE İLE EMEK İLİŞKİLERİNİN SOSYAL VE İKTİSADÎ SONUÇLARI

19 uncu yüzyılda emek teşkilâtlanmaya başlar. Sürdürdükleri yoksul hayat şartlarının doğurduğu isyan duygusu işçileri hak kavgalarını yürütmek için birleşmeye zorlar. Louis-Philippe zamanında ilk kurumlaşmalar ortaya çıkar. Bunlar daha sonra çeşitli mecralardan geçerek gelişirler. 1870 harbinden sonra sendika hareketi yeteri kadar güçlenmiştir. Öyle ki, kamu güçleri 1884'de onların meşruluğunun tanımak zorunda kalacaktır.

18 inci yüzyılın Sonlarında İşçilerin Durumu

19 uncu yüzyılın başlarında işgünü uzundur. Lyon'da ipek sanayiinde rekor teşkil edecek bir seviyeye, 18 saate varır. Marsilya'da ve Paris'te 14 saattir. Bütün Avrupa ülkelerinde ortalama 15 saattir.

18 inci yüzyıl boyunca ücretlerin düşmekte olduğunu gördük. Hayat pahalılığı % 50-60'a var-

mıştır. Oysa ücretlerdeki artış % 26'nın altındadır. O zaman işçi sınıfı 18 inci yüzyıl sonunda siyasî düzenin alt üst oluşuyla en kötü hayat şartları içinde bulur kendini. 1787'den itibaren bütün sivriliği ile hissedilen sanayi buhranı onun hayatını gitgide kötüleştirir. Kâğıt paranın değerinin düşmesi genel bir sefalete yol açar: İşçi katık bir yana, ekmeğini zor çıkarmaktadır. 1791'de hükûmet 15 000 işsize yardımcı olmak için yoksul işlikleri açmak zorunda kalır.

İşçiler, yeniden topluluklar kurmaya başlarlar. Matbaa işçileri bir kuruluşta toplanırlar ve yönetmeliklerini hazırlarlar. Bu kuruluş her meslekten emekçilerin çıkarlarını konu edinir. Hastalar ve yaşlılar için yardım sağlar. Kuruluşun üyeleri bir aidat vermek zorundadır. Dülger işçiler çalışmalarının karşılığında ücretlerine zam elde etmek için güçbirliğine girerler. Bir iş günü karşılığı alınacak asgarî ücretleri tesbit eden yönetmelikler hazırlarlar ve bütün üyelerinin bu asgarî ücrete uymalarını isterler.

Patronlar bu teşkilâtlanmış direnmedeki tehlikeyi farkederler. Yetkili makamlara dilekçe arkasından dilekçe yağar. Bunlarda grevlerin ve ücretlerin artışının tehlikeleri dile getirilir. İşçiler ise kendi cephelerinden, işletmecilerin kendilerine verile bilecek en aşağı ücreti versinler diye güçbirliğine girdiklerini iddia ederler. Ancak, birlikler yoluyla kendilerini koruyabileceklerdir. İnsan Hakları Beyannamesini ileri sürerler. «Meclis, derler, herhalde beyannamenin en yoksul sınıfa hizmet edeceğini ve onun daha uzun zamanlar önce müstebit

ustaların elinde oyuncak olduğunu bilmekteydi.» Dülger işiçler geçimleri ustalara bağlı oldukça kendilerinin hür olamıyacaklarını beyan ederler.

Le Chapelier Kanunu

Bütün bu itirazlara rağmen 1791 de Le Chapelier Kanunu bütün birlikleri ve loncaları fesheder. Ortaklaşa yapılma yönetmelikler geçersizdir. İşçilerden müteşekkil sokak toplantıları isyan sayılır. Ücretler konusunda kanun şunları vazeder: «Günlük iş ücretlerinin mantıken ne olacağını incelemeden önce.. hür bir ulusta, bir kere ücretler, onları alanları başlıca zaruretleri karşılayamamanın doğurduğu bağımlılıktan, yani aşağı yukarı kölelik bağımlılığından kurtarmağa yetecek güçte olmalıdır.»

Bu hükümlere, arkasından da her türlü işçi ortaklığının yasaklanmasına rağmen ücretler halâ azalmakta devam eder.

19 uncu Yüzyıl Başlarında İşçinin Durumu

19 uncu yüzyıl başlarında emekçilerin durumlarını incelerken Dr. Grapin şöyle yazar: «Emeği karşısında işçiye bir şey verilmemektedir; yaşamak onun için ancak ölmemektir.» Ücreti yetersizdir. Yiyeceği ekmek ve patatesten ibarettir. Geçim vasıtası halkın diğer sınıflarınınkinin altındadır. Günlük iş saati devamlı olarak ortalama 15 saattir. Çocuk emeği de görülmeye başlar. Makinelerin bakı-

mı gibi kolay ve basit işlerde kullanılan 6 ilâ 8 yaşlarında çocuklar vardır. Fakat bu işler onları en azından çok kere sağlığa muzur bir hava içinde, tabiatlarına ters düşen devamlı bir hareketsizliğe mahkûm eder. Bazan 15 saat fabrikadan koyverilmezler. İş başında uyuduklarında hakarete uğrarlar. Kadınlar, hem de büyük sayıda kullanılır. Fakat, emekçilere reva görülen bütün bu ıstıraplar onların kafasında bir çeşit dayanışma duygusu ve mücadele ihtiyacı duyurur. Bu ihtiyaç kapitalizmin gelişmesine paralel olarak artar.

Makineleşmeye Karşı İsyanlar

Emek dünyasında durumun güvensizliğine, belli aralıklarla gelen işsizliğe karşı ilk isyanlar makinleşmeye düşmanlık şeklinde başgösterir. İşçiler makineleri ekmeklerini ellerinden almakla itham ederler. Onlardan biri «hemen hemen, diye yazar, bu gidişle manivelaları harekete geçirmek ve motor çalıştırmanın dışında emekçilere hiç bir ihtiyaç kalmayacak. Artık işçinin el yordamına ve gücüne kuvvetine ihtiyaç yok. Onların yaptığı işi bir çocuk da yapar.»

İşçiler ve 1830 Devrimi

Fransa'da 1825'de patlak veren iktisadî buhran, bu çağdan itibaren bu ülkede hüküm süren çalkalanmayı izah eder. Burjuvazi halk kuvvetleri-

ni monarşiyi yıkmak için kullanır. 1830 Temmuzunda fabrika sahipleri fabrikalarının kapılarına kilit vururlar ve işçileri sokak gösterilerine davet ederler. 27 Temmuzda Hotel'-de-Ville, Bastille semtlerinde ve kenar mahallelerde barikatlar yükselir. Paris'te ve Fransa'nın bütün büyük şehirlerinde işçilerin müdahalesi kesindir. Ama eyleminin kendisine hiçbir yararı dokunmayacaktır. Enfantin umutsuzluğunu şöyle ifade eder: «Yenilen kim? Bu zavallı sınıf. Bundan istifade edenler dövüşe katılmayanlardır. Ve şimdi bizzat onlarda bu aynı halka karşı silaha sarılıyorlar. Ama halk önderlerden mahrum. Ve Temmuz günleri bir devrim değildir. Günümüz sosyal düzeninde değişen temelli hiçbir şey yok: Birkaç ad, renk, ulusal armanın renkleri, ünvanlar, birkaç mevzuat değişikliği. Hepsi bu.»

İşçiler yeni rejimin kendileri için çok daha elverişli olacağını sanmaktaydılar. Matbaa işçileri yetkililere durumlarına çare aranması yolunda dileklerini iletmek üzere bir komisyon teşkil ederler. Marangozlar ücretlerine zam talebinde bulunur. Çilingir işçileri gündelik iş saatlerinin 11 saate indirilmesini isterler. İşçi mümayişleri artar. Ağustosta Rouen bükümcüleri greve girer. 16 ilâ 18 saatlik iş günü yerine 12 saatlik iş günü isterler. Aynı şekilde kimi zaman ücretlerinin yarısını yutan cezaların kaldırılmasını da talep ederler. Fakat yeni hükûmet fabrika sahipleriyle işçiler arasında her türlü müdahaleye karşı görünmektedir. Ücretler her iki tarafın karşılıklı rızası ile tesbit olunacaktır. Ücretlerin dıştan tesbiti, arz ve talep kanununun serbest işleyişine aykırıdır. İşçilere sokak toplantılarının

gayrı meşru ve ceza kanunu hükümlerine tabi olduğu hatırlatılır. Her an Le Chapelier kanunu ve çalışma hürriyeti öne sürülür. Bununla birlikte yetkililer patronlar arasında her türlü ücret artımını yasaklayan bazı anlaşmaları görmezlikten gelirler.

Sonunda işçi hareketinde belli başlı iki eğilim belirir: Uzlaşma eğilimi ve üretim ortaklıklarını yaratma eğilimi. Tasarlanan üretim ortaklığında işçi patronluğu da yüklenecektir. Sermaye ücretler üzerinden alınan bir meblâğla teşekkül eder.

Lyon'da İşçi Ayaklanmaları

1831 Ocağında Lyon'da işçi kaynaşması başlar. İşçiler asgarî ücretleri tesbit etmek amacıyla bir komisyon toplantısı sağlamayı başarmıştır. Komisyon kararlarını patronları temsil eden, ticaret odası delegeleri ve emniyet yetkilileri kabul etmiş ve imzalamışlardır. Fakat imalâtçı küçük bir azınlık yeni ücret tarifesini kabul yanaşmaz. Ve emniyeti, bu tarifenin «bir şeref sözü olduğunu, hiç bir kanunî bir değeri olmadığını» açıklamağa zorlar. Bu dönüş doğrudan doğruya ipek işçilerinin 21, 22 ve 23 Kasım günlerindeki grev ve isyan hareketlerine sebeb olur.

İşçiler, kendilerini dağıtmaya gelen millî muhafızları taş ve sopalarla karşılarlar. Askerler ateş açarlar. Ama sayıları 30 bine varan işçiler direnir ve duruma hakim olurlar. Bunlar geçici bir hükümet teşkil ederler: Tabii yeni hükümetin düzeni ele geçirir geçirmez emniyet nizamlarını işletmeye koya-

cağını bilmiyorlardı. Mareşal Soult ve emrindeki 40 bin kişilik kuvvet tek kurşun harcamadan duruma hakim olur.

Yetkililer bütün ücret tarifelerinin geçersiz olğunu beyan ederler. Aşağıdaki açıklamayı yaparken Casimir - Perier burjuvazinin işçi hareketi konusundaki tutumunu iyi tanımlar: «İşçilerin kendilerine sabır ve tevekkülden başka çare kalmadığını bilmeleri lâzım.»

Cumhuriyetçi Hareket ve İşçiler

Louis - Philippe iktidarının ilk yıllarında işçi kurumlarıyla Cumhuriyetçi partinin birbirlerine sıkı sıkıya bağlar kurduğu görülür. İnsan Hakları Cemiyeti bağrında birçok işçiyi barındırır. Ayrıca meslekî teşekküllere de dayanır. Hastalık ve işsizlik halinde yardımlar düzenler. Diğer siyasî cemiyetler de işçiler için kurslar açmaktadır.

Sendikacı Hareket (1831 - 1848)

Temmuz Devrimi'nin sebeb olduğu hayal kırıklığından sonra işçi sınıfı teşkilâtlanmaya başlar.

1. Meslekî teşekküller. — İlk işçi kuruluşları insansever cemiyetlerdir. Bunlar hastalık ve işsizlik önünde karşılıklı yardımlaşma kurumlarıdır. Terziler, patronların ücretleri düşürme yolundaki bir teşebbüsleri sonunda meslekî bir teşekkül kurar-

lar. Bu bir «direnme» cemiyetidir. Dokumacılar bir «İnsanca ve Kardeşçe Birlik» cemiyeti kurarlar. Bu cemiyetin teşkilât yapısı İnsan Hakları Cemiyeti'nden çıkarılmıştır.

Bu işçi cemiyetleri gerekli makamlara müracaat yoluyla faaliyet gösterirler. Bazan ücretlerde bir düzelme ve günlük iş saatini azaltma amacıyla grevlere giderler. 1833'de Limoges'da ücretlerde % 20 bir artış sağlama amacıyla cereyan eden çinicilere ait ilk grevler, Paris'de kurulan ve işçi aidatlarından meydana gelen fonlardan grevcilere yardım yapan bir merkezî büro tarafından desteklenir.

Bütün mesleklerde işçi teşekkülleri çoğalır.

2. Ulusal Federasyonlar. — Ulusal plânda vücut bulan bir işçi dayanışması fikri yavaş yavaş belirlenir. Bir işçi - terzi, bir broşürde bir halk hükümeti kurulması fikrini ortaya atar. Bir tipograf işçi «işçileri iş araçlarının mülkiyetine sahip kılma amacıyla,» bir birlik kurulmasını teklif eder. Terzi işçiler bu fikri gerçekleştirmeye kalkarlar. Üretim birliklerini kurarlar. Fakat, bu birlikler, polis marifetiyle kapatılmış ve yöneticileri 3 ilâ 5 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmıştır.

Bütün bunlara rağmen emekçilerin birliği, hele ücretlerin düzelmesi ve günlük iş saatinin azaltılması amacıyla kavga verme yolunda teşkilâtlanır. Tekelden, gerekli teşebbüslerde bulunabilecek tek bir şef tarafından yönetim fikri itibar kazanmaya başlar. İşçi hareketinin yönetimi bir teşkilât komitesi tarafından sağlanacaktır. Bu büronun işi işçilerin isteklerine ait bir program yapmaktır. «Bir ko-

sım teşkilâtları ayıklama» yoluyla işçiler arasında bir çeşit dayanışma tesis etmek lâzımdır: «Bunlar bütün teşkilâtların çevresinde toplanacağı bir çekirdek meydana getirecekler..» diye yazıyordu bir işçi: «Biz ona eyleme damgasını vuracak vé hareketi yönetecek düşünen bir kafayla, kavrayıcı ve sebatlı bir irade ekleyeceğiz. Tepede tek ve merkezî bir iktidara yer vereceğiz.»

1834 Şubatında bir Lyon gazetesi, L'Echo de Fabrique şu düşünceyi dile getirir: «Çeşitli kuruluşların bağrında tek bir teşkilât doğacaktır. Şu anda memleketin dört bir köşesine serpilmiş bu teşkilâtlar gelecceğin avucunda, emeğin genel yönetilişini kurmak üzere yoğrulup kaynaşacak olan hammaddelerdir.»

1834 Martında Cumhuriyetçiler Lyon'da işçi cemiyetleriyle temasa geçerler. Lyon kuruluşları temsilcileriyle cumhuriyetçilerin bir temsilcisinden kurulu bir komite Nisan'da teşkil edilir. Bu çağda çeşitli sanat kollarına yayılan birçok grevler kaydedilmeye başlamıştır. 1834 Nisanında işçilerin güçbirliğini engellemeyi hedef tutan bir kanun tasarısına karşı savaş açma mahiyetinde bir çeşit genel grev patlak verir. Grev hemen isyana dönüşür. Ve bastırılabilmesi için 40 bin kişilik bir kuvvet gerekir.

Daha sonraki yıllarda daima ücretlerin artmasını, iş gününün kısaltılmasını amaç edinen veya iş cüzdanının ihdasına karşı koyan sayısız grevler görülür. İşçiler aynı zamanda emekli sandığının kurulmasını iş kazası durumunda tazminat ödenmesini ve cemiyet kurma hürriyetini isterler. Bu öz-

lemler 1840 yazında kurulmuş L'Atelier gazetesinde dile getirilmektedir.

Bu yayın sosyal reformlar öne sürer ve fabrika sahipleriyle yarışmak üzere işçi üretim ortaklıklarının kurulmasını teklif eder. Programının temelinde reformculuk yatmaktadır. Bunun; emeği, toplum yapısında hali hazırdaki şekilleri yıkmak zorunda kalmadan, kendine güvenlik ve şerefli bir ücret sağlamak amacıyla yavaş yavaş teşkilâtlandırmakla mümkün olacağını söyler. Propaganda sadece reformların meşruluğu konusunda insanlığı aydınlatmak amacını gütmelidir. Öte yandan işçi üretim birliği yavaş yavaş ferdî mülkiyetin yerine geçecektir.

1848 Devrimi

İkinci Cumhuriyeti kuran Şubat 1848 Devrimi işçi sınıfına büyük umutlar getirir. Geçici hükûmette iki sosyalist bakan vardır: Louis Blanc ve işçi Albert. İşçilerin istekleri şunlardır: 1. Çalışma hakkı veya çalışma teminatı; 2. Cemiyet kurma hakkı; 3. Emeğin teşkilâtlanması; 4. İnsanın insan tarafından sömürülmesinin yok edilmesi.

Bir emek komisyonu 1 Mart'da resmen kurulur. Komisyon işçilerle patronlar arasındaki anlaşmazlıklarda bir hakem kurulu olarak iş görür. Bir «emeği teşkilâtlandırma» raporu hazırlar. Çalışma Bakanlarından biri işçi teşekküllerine yani, ulusal işliklere paraca kaynak bulmakla görevli olacaktır.

Ama komisyon 16 Mayıs'da feshedilir. 21 Haziran'da Kurucu Meclis 25 Şubat'ta kurulmuş olan ulu-

sal işlikleri de kaldırır. Kenar mahallelerde çalkalanma başlar. Başşehrin doğu mahallelerinde barikatlar yükselir. Düzenin yeniden sağlanma işi General Cavignac'a verilir. Sonu: 2.500 ölü, 11 bin tevkif, 4 bin sürgün. 25 ve 26 Haziran günlerinin bilânçosu işte budur. Üretim kooperatifleri yok olur. Çalışma hürriyeti yeniden ilân edilir.

İkinci İmparatorluk

İkinci İmparatorluk işçi birliklerine karşı savaş açar. Karşılığında küçük çapta bir insan severlik gösterisine girişir. İşçi iskân bölgelerinin düzeltilmesi için 10 milyon harcar, 10 milyon da yardımlaşma kurumlarına verir.

1850 ile 1870 arasında sanayileşme hamlesi işçi sayısını 11 milyona çıkarır. Durumları düzelmez. Hayat pahalılığı % 55 artar. Oysa ücretlerdeki artış olsa olsa % 19'dur. 1864'de 60 işçi, işçi sınıfının parlamentoda temsil edilme hakkını sağlamak suretiyle bir çeşit hürriyet kazanma yolundaki iradesini belirten bir beyanname yayınlar. İşçilerin güçbirliği artar. Fiilî bir müsamaha yaygınlaşır; sık sık mahkûmiyetler iptal edilir. 1864 tarihli bir kanun güçbirliği suçunu kaldırarak yerine mülkiyete ve çalışma hürriyetine kasıt fiilini koyar.

Buna rağmen, İmparatorluk rejiminin sonlarına doğru grevler çok sayıdadır ve zor kullanılarak bastırılmaktadır. Kökü doğrudan doğruya yardımlaşma kurumlarından ve direnme teşkilâtlarından gelen sendika odaları ortaya çıkmaya başlar. Bun-

ların eylemi git gide grevler yoluyla şekillenmeğe başlar. Bu sendika odaları işsizlik sigortası, hastalık sigortası ve yaşlılar için emekli sandığı tesis eder. Bir müddet sonra bunlar federasyonlar halinde bir araya gelirler.

Birinci Uluslararası Emekçiler Birliği (I. Enternasyonal)

Muhtar ulusal teşkilâtları içine alan Birinci Uluslararası Emekçiler Birliği (I. Enternasyonal) 1862'de Londra'da, Fransız ve İngiliz işçilerini bir araya getiren uluslararası bir gösteri vesilesiyle toplanır.

Yeni Uluslararası Birlik proletaryayı ayaklandırmak ve tarihî görevinde işçi sınıfına öncülük etmek ister. «Emekçilerin kurtuluşunun bizatihi emekçilerin kendi eseri olabileceğini» ilân eder. Proletaryaya kendi gücünü anlatmaya çalışır. Onun özlemlerini daha açık seçik hale getirmeye ve düşüncesini bütünleştirmeye yönelir. 1867'de Birinci Enternasyonal İngiliz sendikalarıyla Fransa'daki grevleri destekleyecek güce gelmiştir.

Birinci Enternasyonal'in iktisadî görüşlerinde Karl Marx'ın etkisi kesindir. «Emekçinin iktisadî kurtuluşu, denir Birliğin paktında, bütün siyasetin tek amacı olmalıdır. Bu ne mahallî, ne de ulusal bir meseledir. Doğrudan doğruya sosyal bir meseledir.» Emekçilerin kökten kurtuluşu, sosyal ve siyasî hareketin teşkilâtlandırılışı... Bütün bunlar işçi hareketinin özlemlerini, sermaye ile emek ara-

sındaki ilk mücadelenin sonuçlarını kendinde özetler. Birinci Enternasyonal 1870 Harbiyle ortadan kalkmıştır.

Paris Komünü (1871)

İmparatorluk 4 Eylül 1870'de yıkılır. Prusya orduları Paris kapılarını tutar. Eski yasama meclisinin üyeleri Millî Savunma Hükûmetini kurarlar. Silah taşıyabilecek bütün Parisliler Merkez Komitesinin yönettiği Millî Muhafız ordusuna gönderilir.

28 Ocak 1871'de Paris düşer. Hükûmet Versailles'e sığınır. Millî Muhafız ordusu silâhlarını bırakmaz. Merkez Komitesi Paris'te iş başındadır. 18 Mart'da halka şu demeç gönderilir: «Bozgun ve yönetici sınıfların ihaneti karşısında Paris proleterleri anlamışlardır: Onlar için kamu görevlerinin yönetimini ele alarak durumu kurtarmak saatî gelip çatmıştır.» Thiers Parisli işçilere silah bıraktırmanın yollarını arar. Birliklerini Paris'teki yedek topçu birliklerinin desteğini sağlamak için görevlendirir. Teşebbüs başarısızlığa uğrar. Paris'le Versailles arasında savaş çıkar.

26 Mart 1871'de Komün ilân edilir. Geçici hükûmet bütün bölgelerden gelen genel oyla seçilmiş Bölge konsey üyelerinden teşkil edilir. Yasama ve yürütme gücüne sahiptir. Programı kesinlikle belirtilmiştir:

1. Sürekli ordu kararnameyle kaldırılmıştır. Millî Muhafız Ordusu milislerden teşekkül eder. Sağlam her yurttaş ona katılmak zorundadır.

2. Komün görevleri seçimledir. Bu görevler her an geri alınabilir. Bu görevlerde bulunanların aylığı işçilerin aylığını geçemez.

3. Fabrikaların sayımı yapılacaktır. Bunların yönetimi için plânlar hazırlanacaktır. Bütün işçiler belli bir iş bünyesine ait teşekküllerde toplanacaklar, bütün bu teşekküller de bir federasyon haline gelecektir. Komünler bölge Meclislerine delege göndereceklerdir. Bölge meclisleri delegeleri de Ulusal Meclisi teşkil edeceklerdir. Komün yöneticileri yasama gücünü temsil ederler. Sorumludurlar. Bu görevleri geri alınabilir.

4. Fırın işçilerinin gece mesaisi gibi iş bulma büroları da kaldırılmıştır. Emniyet sandığı ilga olunmuştur.

5. Kilise ile devlet tamamen birbirinden ayrılmıştır. Dinî amaçlarla para yardımı yasaktır. Kilise malları millîleştirilmiş ve okullar laikleştirilmiştir.

Siyasî program bir dilekle, Komün havası içinde bir Dünya Cumhuriyeti kurulması dileğiyle sona erer. Fakat Nisan ayından itibaren Thiers birlikleriyle Paris'e saldırıya geçer. Prusya'dan hapisteki askerlerin gönderilmesini ister. 4 Mayıs'da İssy kalesi düşer, sonra sıra Vanves kalesi burçlarındadır. Birlikler batıdan şehre girer. 8 günü aşan bir savaş boyunca Komüncüler Mémilmantant ve Belleville yamaçlarında döğüşe döğüşe yok olurlar. Mağlûpların yüzlercesi bir arada öldürülür. Muhasara 1876'ya kadar kalkmaz, polis kontrolü her yerde dehşet saçar. İşçi odaları dağıtılır, uluslararası faaliyet yasak edilir.

İşçilerin Siyasî Partileri

Üçüncü Cumhuriyetle kapitalizmin büyüyen yığılımı işçi hareketine paralel gelişmiştir. Paris'te 1860'la 1881 arası işçilerin sayısı iki katma çıkmıştır. Buna karşılık işletme sayısı azalır. İşçiler bir araya gelirler, ilk sendikalarını kurarlar. 1875'de bunların sayısı çoktan 135'e çıkmıştır. Çıraklık akdinin ihdasını, iş bulma bürolarının açılmasını, işçiler için kütüphane kurulmasını, işçi kooperatiflerinin teşekkülünü isterler. 1876'da bir gazeteci işçi kongresi fikrini ortaya atar. Bir teşebbüs komitesi kendiliğinden kurulur. Komite derhal bütün bölünmelerin kaynağı olan siyasî eyleme karşı çıkar. Bütün mesele işçi sınıfının maddî çıkarlarıdır. Bu esaslar üzerinde teşekkül eden kongre sosyal sorunun imkân dahilindeki yegâne çözüm yolunun kooperatifleşme olduğu ve işçi hareketinin amacının da bu olması sonucuna varır. Ama daha sonra, Paul Lafargue aracılığıyla Marksist propaganda da gelişir. Bu propaganda sendikaların içinde çok etkilidir. Marksizm kooperatifleşme yerine iş araçlarının kollektifleştirilmesini ister. Bunu sağlamanın yolu sınıf kavgasıdır. Marsilya Kongresi devrimci fikirlerle uyuşur. İşçilerin siyasî partisi doğar: Fransa Sosyalist Emekçiler Federasyonu. Sendikacılık siyasî eyleme doğru yönelir.

BÖLÜM IV

İŞÇİ HAREKETİNİN 1884'DEN GÜNÜMÜZE KADAR TEŞKİLÂTLANIŞI

1884'den günümüze kadar uzanan devir sendikacılığın zaferine tanık olur. İşçiler meşru yoldan, git gide daha güçlenen ve ulusal Federasyonlar halinde birleşen sendikalarda toplanır. Bu federasyonlar da ulusal birlikler olarak bir araya gelirler. Ama, bu büyüme bazı çatlaklıklarla birlikte yürür. Teferruatta birbirlerinden ayrı olarak kurulan sendikalar çok kere zamansız ve emeğin teşkilâtlanmasıyla hiçbir ilgisi olmayan sorunlar yüzünden birbirlerine karşı çıkarlar. Fakat, emek dünyasının çıkarları her yönden birbiriyle aynılaştığı ve uyuştuğu için, atmış yılı aşan uzun bir dönem sonunda çağdaş tek sendika formulüne varılacaktır.

Cemiyet Kurma Hürriyeti Hakkında 1884 Tarihli Kanun

1884 tarihli kanun sadece fiilî durumu meşrulaştırdı. 1884'den önce Paris'de sendikalar üstü beş

federasyon vardı. İşçi hareketini istediği mecraya sokmak ve kontrolünde bulundurmak kaygısıyla hükûmet yeni kanunu meclisten geçirir. Böylece meslekî eylemin siyasî eyleme dönüşmesi önlenmiş olacaktır. Fakat patronlar sendikalaşmış işçilere karşı saldırıya girişirler. Onları mimlerler. Onlarla sendikalar yoluyla işlemle bulunmayı reddederler. Bölücü işçi sendikaları kurup; bunları bağımsız bir birlikte toplarlar. Bu birlik emek borsasını boykot eder.

Emek Borsaları

Emek borsaları işçilerin hizmetindeki lokallerdir. İşçiler burada toplanır ve çıkarlarını tartışırlar. Fransa'da ilk emek borsası 1892'de kurulmuştur. Emek borsasının faaliyeti çeşitlidir: Yardımlaşma (yardım ve îşbulma); eğitim hizmetleri (kitaplık, meslekî kurslar, sosyal müze); propaganda hizmetleri (iktisadî ve îstatistik incelemeler, sendika ve kooperatiflerin kurulması); direnme görevleri (grev düzenleme şekilleri). Komisyon almadan iş bulma hizmetleri ve grevleri destekleme eylemleri dolayısıyla emek borsalarının etki alanlarının büyüdüğü görülür. Bunların sendikacılığa en çok karşı duran işçileri, meselâ tarım îşçilerini bile teşkilâtlandırmada büyük katkıları olmuştur. İşçi hareketinin militanları bunların kadrolarından yetişmiştir. Borsalar, 1889 Uluslararası İşçi Kongresi'nin ihdas ettiği 1 Mayıs Bayramına katılırlar.

Emek borsaları Fransa'da işçi hareketinin ya-

rattığı kendine has durumlardır. Bunlar sendika federasyonlarının kuruluşunu kolaylaştırmışlardır.

Ulusal Federasyonların Kuruluşu

Komün'le kesintiye uğrayan federasyoncu hareket birkaç yıl sonra yeniden başlar. Şapkacılar, tipograflar ve madenciler mahallî sendikaları birleştiren federasyonlar kurarlar. Hareketin hızı 1900 yılından sonra artar. 1910'da demiryolları sendikasının 30 bin, maden birliğinin 16 bin, kitapçılık federasyonun 10 bin üyesi vardır.

İş kolu esasına göre kurulan federasyonların yanı sıra sanayi dallarına göre kurulmuş federasyonlar da vardır: Madenciler, taşocakları, arduvazcılar.. 1913'de Toprak Altı İşçileri Federasyonunu kurarlar. Dökümcülerin, makinecilerin ve bakım işçilerinin teşkilâtları Maden İş Federasyonu olarak birleşirler. 1886'da Jules Guesde, siyasî ve devrimci eylemden yana sendikalarla bir sendika kongresi toplar. Sendika Odaları Ulusal Federasyonu'nu kurar. Ama bu federasyon fazla etkili olmaz.

1892'de emek borsaları, Fransa Emek Borsaları Federasyonu'nu kurmaya karar verirler. İzlenen amaç işçi sendikalarının yürüttükleri hak kavgasının tek elde toplamak, böylece propagandayı yoğunlaştırmaktır. 1898'den itibaren Fransa Emek Borsaları Federasyonu var olan bütün işçi kuruluşlarını tek çatı altında toplanmaya çağırır. 1895 Limoges Kongresi'nde «mevcut çeşitli kuruluşların eylem ve görevlerini tek bünyede uzuvlaştırma plânı» ortaya atılır.

1902'de Montpellier Kongresi'nde Emek Genel Konfederasyonu teşekkül eder. Konfederasyon, kendini siyasî eylemin dışında ilân eder. Amacı, bütün emekçiler arasında iktisadî bir dayanışmayı gerçekleştirmektir. İkinci derecedeki bütün topluluklar arasında, yaşıyan bir bağ kurar. 1914'e kadar Konfederasyon, Federasyonlar Komitesi ve Borsalar Komitesi'nin denetimi altında çeşitli işçi kongrelerinde varılan ilkeleri uygulayan bir sekreterliktir.

Sendikacılığın çeşitli muhtar uzuvlarına yön vermez, ancak birbirleriyle ilişkilerini kurabilir. Çünkü sendikacılık, daha çıkışından itibaren reformcu sendikacılık ve devrimci sendikacılık olarak bağdaşamıyacak iki ayrı yönde bölünmüştür.

Reformcu Sendikacılığın Özelliği

Sendikacılık «sürekli şekilde daha fevkalâde ve kesin bir sosyal duruma doğru» kendine yol bulmak için mücadele etmeyi amaç edinmiştir. «Ta ki, tecrübelerin ve bilim gerçeklerinin tabii düzen olarak ortaya çıkardığı bir sistemin kuruluşuna kadar.» Bu amaca: 1. Toplu sözleşmelerin yapılması, yani, ücretlerin tesbiti konusunda ferdî karar yetkisinin kaldırılmasıyla; 2. Sosyal bir yaşamanın ihdasıyla ulaşır.

Arzu edilen reformlar, uzlaşmalar yoluyla elde edilmeli; grev, kullanılacak usüllerin en son sırasında düşünülmeli; ona ancak kesin bir başarıya ulaşacağı hallerde başvurulmalıdır.

Devrimci Sendikacılık

Devrimci sendikacılık, reformcu sendikacılığın bir başka çeşididir. Mücadele tavsiye eder. Grevler kendi içlerinde zaruridir. Çünkü işçi sınıfını eyleme ve çıkarlarını savunmağa alıştırır. Aynı şekilde militarizme ve her türlü burjuva imtiyazına karşıdır. Gün begün harcanan bu çabalar, sonunda burjuvaziyle açık çatışmaya girecek olan işçilerin enerjilerini, sürekli olarak arttıracak şekilde sonuçlanmalıdır. En sonundaki açık çatışma, genel grev ve devrimdir.

Fakat bu noktaya varmadan önce, doğrudan doğruya eylem, ortada görülen tek yoldur. Basın kampanyalarıyla, mitinglerle, nümayişlerle, gösterilerle hareketi yaratmak gerekir. İş kundaklamaları düzenlenmelidir. Mahallî grevlere cesaret verilmelidir. Bu takım etkiler altında 1902'de madencilerin; 1905'de postacıların, 1910'da demiryolcuların grevleri patlak verir. Genel grev düşüncesi 1901 Lyon Kongresi'nde açıklığa kavuşur. Kongre bunu şöylece belirtir: «Genel grevin amacı ancak, kapitalist sınıfın mülkiyetini zorla elinden almak yoluyla proletaryanın toptan kurtuluşu olmalıdır.» Sendikacılığın amaçları ilk defa somut olarak Amiens Şartı'nda biçim kazanır.

Amiens Şartı

«C. G. T. (Confedération Général du Travail Emek Genel Konfederasyonu), bütün siyasî okulla-

rın dışında, ücretliliğin ve patronluğun yokolması için yürütülen mücadelenin bütün bilinçli emekçilerini bağrında toplar.» Sendikacılık, günlük fetihleriyle yaşayışlarını düzeltmek amacını güden işçilerin harcadığı çabayı birleştirmeyi görev edinmiştir: Bu günlük fetihler, günlük iş saatinin azaltılması ve ücretlerin arttırılmasıdır. Sınıf mücadelesi içinde bir direniş unsuru olan sendika, yeni toplumda bir üretim ve üleşim şebekesi olacaktır.

Sendikalizm, senkida içinde her türlü siyasî veya felsefî tartışmanın tasfiyesini ister. Siyasî görüşle iktisadî görüş arasındaki hizip kavgası, Amiens Şartı'nda, iktisadî görüşün muhtariyetinden yana, karara bağlanır.

1914 Harbinin Sonuçları

Anti militarist fikirlerine rağmen, sosyalist şefler, harbe katılmanın zaruretine işaret ettiler. İşçiler harbe yollanır ve sendika hareketi hızını kaybeder. 14 Temmuz 1889'da kurulmuş olan İkinci Enternasyonal, bütün faaliyetini durdurur.

15 Temmuz 1918'de toplanan XIII. Sendika Kongresi, muhtar kuruluşlara zarar vermeden Emek Genel Konfederasyonu'nun yeniden teşkilâtlanmasına karar verir. Ulusal Konfederasyon Komitesi her federasyon ve her bölge birliğinden birer üyenin katılmasıyla kurulur. Görevi ulusal kongre kararlarını uygulamak ve iki kongre arasında meydana gelen sorunlar üstüne doğrudan doğruya fikir beyan etmektir. Komite sürekli organlar kurar: 1. Bir

denetim komisyonu; 2. Bir yönetim komisyonu; 3. Bir konfederal büro. 15 Aralık 1918'de Konfederasyon Komitesi, asgarî programını bir metinde toplar.

1 — Siyasî hürriyet ve bütün Anayasa hürriyetleri;

2 — Sosyal reformlar;

3 — İşçi sınıfının sanayinin yönetimine ve önemli sanayi kollarının millîleştirilmesine katılması;

4 — Devletten yardım gören bütün üretim dallarının kontrolü;

5 — Bir ulusal İktisadî Konsey'in ihdası:

6 — Aile hayatı ve ulusun bütünü için zarurî üretim alanlarının ortak çıkarlara uygun olarak kontrolü.

Bu kontrol, Devlet tarafından üretimi düzenlemek ve iş şartlarını gözetlemek amacıyla yapılmalıdır. Herkes normal olarak üstüne düşeni yapmalı; bir fiat tekelinin bulunduğu her üretim dalında Devlet tekeli kendini kabul ettirmelidir. İktisadî hayatın bu yeniden düzenlenme işinde, bir iktisadî Emek Konseyi başlıca rolü oynamalıdır. Bu Konsey'in sekiz şubesi olacaktır: Ulusal donatım, ulusal ve uluslararası iktisadî teşkilâtlanma, sanayi üretimi, tarım üretimi, maliye, sosyal hayat, eğitim ve zenginliklerin bölüşümü.

Sanayi kollarının millileştirilmesini sağlamak için tavsiye edilen yollardan biri, kapitalist yönetim yapısı yerine yeni bir yönetim yapısı koyulmasıdır. Bu yönetimin kadrosu asıl üreticilerin ve tüketicilerin temsilcilerinden kurulacaktır. Ortak varlığı Devlet temsil eder. Kâr üç yönde kullanılacak-

tır: 1. Yıpranma payı; 2. Emekçilerin sosyal hayatlarının geliştirilmesi; 3. Sosyal hizmet ihtiyaçları. Her sanayi kolu, kendi üretim plânını getirecek; hammaddeler ortaklaşa alınacaktır. Bir Sendikalar Genel Konseyi, ulusal üretimin bütününü yönetecektir.

C. G. T.'nin, üretimi ve mübadeleyi sosyal hukukun hizmetine koymak yolunda kullanılacak çareler olarak düşündüğü yollar bunlardır. Lyon Kongresi Amiens Şartı ilkelerini anar. Amacının, meslekî çıkarları savunmak ve kollektif bir iktisadî yapıyı kendine has kuruluşlarıyla gerçekleştirmek olduğunu tasdik eder. Onun eylemi, emeği kendini felce uğratan bütün engellerden kurtarmak ve herkesin hizmetine, zenginliklerden daha büyük bir pay vermek olmalıdır.

Bu asgarî program, reformcu sendikacılığın, devrim ifadesi olan genel grev plânından doğrudan doğruya yeni toplumu inşa etmek merhalesine geçtiğini gösterir: «Devrim yapmak, çok geniş çapta yapıcı faaliyete girişmektir.» Harp sonrasında işçi hareketlerinin çoğu bu program çerçevesinde gelişmiştir.

1920 Grevleri

Harpten az sonra C. G. T.'nin üyeleri 2 milyonu aşar. 1918'de Jean-Jaurès'in katli ödetilir. Bu vesileyle nümayişler düzenlenir. 150 000'den fazla nümayişçi bunlara katılır. 1 Mayıs günü sokak kavgaları patlak verir. Rus Devrimi, emekçi sınıflar arasında bir çeşit coşkunluk yaratmıştır.

1920 yılı Şubatında demiryolu işçileri, bir grev sırasında demiryollarının millileştirilmesini ve ücret cetvelinin ihdasını isterler. Hükûmet'in C. G. T. ile vardığı uzlaşma nazarı itibare alınmaz ve demiryolu işçileri yeni bir greve karar verirler. 29 Nisanda yayınlanan bir beyannamede C. G. T. görür ki, demiryolcuların grevi ücretlerin artması değil sendika haklarının savunması ve ulaşımın millileştirilmesi amacını taşımaktadır. Deniz adamları, madenciler ve dok işçileri demiryolcuların grevini desteklerler. 10 Mayısta Maden - İş Federasyonu, Yapı - İş Federasyonu, Gaz İşçileri Federasyonu aynı yolda harekete geçerler. Döşemeciler Federasyonu 11 Mayısta işi bırakır. Fakat bu grevler, grevdeki ulaşım hizmetlerinin açılmasını sağlamak için bütün gücüyle işe koyulan Hükûmet'in tutumu karşısında başarısızlığa uğrar. C. G. T. 22 Mayıs günü demiryolcuların grevini destekleyen bütün işkollarında işbaşı kararı alır. İşçiler 28 Mayısa kadar grevde kalırlar.

İşçi Sendika Hareketinin Bölünmesi

1920 grevlerinin başarısızlığı işçi hareketinde çatmalara yol açar. Umduklarını bulamayan işçiler C. G. T.'yi yığınlar halinde terkederler. Konfederasyonun 1921 Ocağında sadece 600 000 üyesi kalmıştır. İşçiler onu yumuşaklıkla, enerjiden yoksunlukla hattâ iktidarsızlıkla suçlarlar. C. G. T.'ye saldıran azınlık gruplar her yerde Devrimci Sendika Komiteleri kurarlar. Ama 1921 deki Lille Kongre-

si'nde çoğunluk bir kere daha muhtariyetini ilân eder. Azınlıkları Kongre kararına uymağa davet eder.

Lille Kongresi'nin ertesinde azınlıklar başka bir kongre toplarlar ve «C. G. T.'nin sistemli düşmanlığı karşısında» yeni bir Emek Genel Konfederasyonu kurmağa karar verirler: Bu Birlikçi Emek Genel Konfederasyonu (Confédération Géneral du Travail Unitaire) C. G. T. U. olur.

Bununla birlikte C. G. T.'nin üyelerinin yeniden çoğaldığı görülür. Orta sınıflar bu teşekküle katılmaktadırlar. Devlet memurları ve ilkokul öğretmenleri C. G. T.'ye kaydolurlar. Konfederasyon 1920 grevleri sırasında dağılmış birçok sendikayı yeniden düzene sokar. İsteklerini geliştirir. Ücretli izinler, haftada 40 iş saati, işçi temsilcileriyle bir Ulusal İktisadî Konsey yaratılması, ücretsiz öğretim, öğretim süresinin uzatılması yeni isteklerdir. Yüksek İşçi Enstitüsü'nü ve Emek Koleji'ni kurarak işçi eğitimine hız verir. Bunun yanı sıra dincî eğilimdeki sendikalar da gelişir.

Hıristiyan Sendikaları

Hıristiyan Emekçiler Konfederasyonu, Rerum Novarum Papalık Fetvasında ifadesini bulan sosyal doktrini sistemli bir şekilde gerçekleştirme çabasından doğar. Bu doktrin Fransa'da La Tour du Pin elyazmaları ve Mun kontunun vaazlarıyla yayılmıştı. İlk hıristiyan sendikası 1892'de kurulmuştur. 1919'da kurulan Hıristiyan Emekçileri Fransa

Konfederasyonu (Confédération Française des Travailleurs chrétiens — C. F. T. C) 800 sendika ve 156 000 işçiyi çatısı altında topluyordu. Teşkilâtı C. G. T.'ninkine hayli benziyordu.

Katolik sendikalar, işçilerin kaderinin düzelmesi için gerekli iktisadî değişmeleri sınıf mücadeleleriyle değil de «bünyesinde herbirinin bağımsızlığına ve haklarına saygı duyulduğu, karma kuruluşlar yoluyla birbirine bağlı çeşitli gruplar halinde biraraya gelmiş üretim unsurlarının eğitimi ve işbirliği yoluyla» gerçekleştirmeyi umarlar.

İşçi hareketinin bağrındaki bu ayrılıklar hamle gücünü felce uğratır. Sonunda, bu duruma çare bulmak için sayısız çabalar harcanmıştır.

Sendikacılıkta Birliğe Dönüş

1934 yılı Ekiminde C. G. T. iktisadî buhrana karşı mücadele etmek için bir plân yayınlar. Özellikle kilit noktası teşkil eden sanayilerin millîleştirilmesini teklif eder. Bu plân çevresinde bir halk desteği belirir. Bu plâna katılan çeşitli teşkilâtlar arasında aşağıdaki noktalarda görüş birliği doğar:

Ortaklaşa çalışma yoluyla buhrana ve işsizliğe karşı savaş; köylü sınıfına tezelden yardım;

Kredilerin millîleştirilmesi;

Ulusal İktisadî Konsey'in kurulması.

1936 Şubatında C. G. T. ile C. G. T. U. arasında kesin bir görüş birliği doğar. İki teşekkül birleşirler.

Toulouse Kongresi siyasî bakımdan sendika ha-

reketinin bağımsızlığını yenibaştan onaylar ve daima Amiens Şartı'nda ileri sürülen doğrudan doğruya eylemi tavsiye eder.Sendika hareketi hiç bir siyasi partiyle ortaklığa girmemelidir. İki kuruluşun birleşmesi sonucu C. G. T. üye sayısında görülmemiş bir gelişme kaydeder. Üye sayısı birkaç gün içinde bir milyondan dörtbuçuk milyona yükselir.

1936 Haziran grevlerinin sonunda, C. G. T. ile işveren kuruluşları arasında varılan Matignon Anlaşması, fabrikaların işgali hareketine son verir. Bu anlaşma ücretlerin artmasına, toplu iş akitlerinin ihdasına, beklenmedik anlaşmazlıklarda hakeme başvurma usulüne gidilmesine, bütün sendika haklarının tanınmasına ve yönetimde işçi çıkarlarını temsil edecek olan işçi delegelerin kabulüne dayanmaktadır.

Ücretlerin artması işçi sınıfına ancak kısmen bir fayda sağlamıştır. Çünkü fiatları düzenleyen hiç bir tedbir getirilmemiştir. Fabrika sahipleri katlanmak zorunda kaldıkları genel gider artışlarını ve hattâ bazan daha fazlasını tüketicilerin sırtından çıkarırlar.

16 Ağustos 1940'de Emek Genel Konfederasyonu dağıtılır. Sendikalar bir sanat alanında emekçilerin çıkarlarını savunabildikleri oranda varlıklarını sürdürebilirler. Yeni iktisadi siyaset, ilerde de göreceğimiz gibi, tek sendikaya yönelir.

BÖLÜM V

İŞÇİ HAREKETLERİNİN DİĞER ÜLKELERDEKİ EVRİMİ

Bu kitabın hacmi bize bütün ülkelerdeki işçi hareketlerinin evrimini gözden geçirme imkânını vermemektedir. Biz bunlardan, bu evrimin özelliklerinin açık seçik görüldüğü üç tanesini seçtik. Zaten sendikacılık her yerde aşağı yukarı aynı gelişim özelliklerini gösterir: 19 uncu yüzyıl boyunca içşi teşekküllerinin ağır ağır veya hızla artışı; sosyal isteklerin iş süresinin azaltılmasına, ücretlerin arttırılmasına, emeğe bir çeşit himaye ve bazı üstün imkânlar sağlayan mevzuatların gerçekleştirilmesine dayanması. Bu evrimi ana hatlarıyla İngiltere'de, Almanya'da ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde göreceğiz.

İşçi Hareketinin İngiltere'deki Evrimi

Sendikacılığın doğuşu. — İngiltere'de ilk işçi kuruluşları 18 inci yüzyıl boyunca doğar. Ücretliler bir grev veya ücretleriyle ilgili dileklerini Ko-

mün'lere götürme dolayısıyla biraraya gelirler. Bazan, bir meyhanede toplanmayı adet edinirler. Bu meyhane zamanla bir iş arama ve iş bulma merkezi haline gelir. Fakat 1718'de kabul edilen bir kanun işçiler arasında her türlü güç birliğini yasaklar. Bu kanun 1790'da, fark gözetmeksizin her türlü işçi cemiyetini men eden bir genel düzen yönetmeliğiyle pekiştirilir. Bu yasağa rağmen ilk işçi teşekkülleri kurulur. Londra fıçıcıları 1813'den beri bilinen bir teşkilâta sahiptir. Preston Dülgerler Birliği 1807'den itibaren faaliyettedir. Bu kuruluş Lancashire'deki dülgerlere ait birçok cemiyetle özel temas halindedir.

Fakat yürürlükteki mevzuat birlikçi hareketin yayılmasını önlemektedir. 1814'den itibaren liberal ve demokratik unsurlar tarafından cemiyet kurma hürriyeti için bir kampanya açılır. Asıl mesleği terzi ustalığı olan Francis Place eyleminde kararlıdır. Sayısız şahsî teşebbüsten sonra 1823'de işçi zümrelerinin çalışma ve yaşama şartlarını incelemekle görevli bir Parlamento Komisyonu'nun tayinini sağlar. Bu Komisyon sonunda güçbirliği kurma hürriyetinden yana bir karara varır. Komisyon raporu 1824'de her iki meclisten de geçer. Kanun yayınlanır yayınlanmaz yoğun bir kaynaşma sanayi merkezlerini altüst eder. Birlikler doluşur. Çatışmalar ve grevler patlak verir. Patronlar 1824 Kanununu protesto amacıyla Parlamento'ya sayısız yazılı müracaatta bulunurlar. Yeni bir araştırma komisyonu kurulur. Komisyon güçbirliği ilkesini terketmez ama kapsamını sınırlar. Sadece ücret ve iş saati sorunlarıyla ilgili güçbirliklerine izin vardır.

Bu yarı hürriyet rejimi içinde birlikler hızla çok büyük bir hamle yapar. O güne kadar birliklerin bulunmadığı bir sürü meslek kolunda bunlar doğar. Birkaç tane de ulusal federasyon teşkilâtlanır. Fakat 1826 - 1828 buhranı birçok fabrikanın kapanmasına sebeb olur, binlerce işçi işsizliğe sürüklenir. Ücretler düşer. Direnecek güçleri olmayan işçi teşekkülleri, bir bir yok olur. İşçiler siyasî eyleme doğru yönelir.

Siyasî Eylem (1829 - 1848). — Şartizm. Loncaschire'm ve Yorkchire'ın iplik bükümcüleriyle yapı işçileri Yeni Birlikçiliğin öncülerini teşkil ederler. Bu eğilim bütün ücretlileri tek bir teşkilâtta toplamayı amaç edinir. 1829'da iki Ulusal Birlik onların teşebbüsüyle kurulur; birisi pamuk iplikçilerine diğeri de yapı işçilerine aittir. 1830'da emeğin korunması için Ulusal Teşkilât kurulur. Bu kuruluşun çeşitli mesleklerden 20 000 üyesi vardı. Veznedarı Francis Place'ti. Ulusal Teşkilât çeşitli mecralardan sonra 1832'de dağıldı.

Bir büyük işletmeci, filozof ve insan severin; Robert Owen'ın tavsiyeleri üzerine 1834'de geniş bir teşkilât olan Teminatlı Ulusal Birlik kurulur. Birkaç hafta içinde teşkilâta 500 000'den fazla üye kaydolur. Programı üyelerine hastalık ve ölüm halinde yardım sağlamak, emekli aylığı bağlamak ve üretim kooperatifleri kurmaktır. Eylem plânı, 8 saatlik iş gününü sağlamak amacıyla elverişli anını yakalayınca genel greve gitmektir. Birliğin yarattığı etki Hükûmetin ve patronların hemen gözünü korkutur. Patronlar işçilerinden Birliğe mensup olma-

dıklarına ait yazılı belge isterler. Hükûmet cezaî tedbirler alır. 1834 Martında Ulusal Birliğin bir mahallî şubesini yönetmeğe yemin vermekten sanık 6 işçiye yedi yıl kürek cezası verilir.

Kaynaşma bütün ülkeye yayılır. Her yanda grevler patlak verir. Birlik kaynaklarının kısırlığı yüzünden bu grevleri destekleme gücünden yoksundur. Birçok birlik, 1835'de tamamen dağılacak olan Ulusal Birlik'ten çekilir.

İşçi hareketi gitgide siyasî eyleme doğru yönelir. Bir dülger işçi, Lovett 1831'de emekçi sınıfların Ulusal Birliği'ni kurar. Birlik genel oy hakkı için hırslı fakat sonuçsuz bir kampanyaya girişir.

1837'de Teşkilât Parlamentoya âdeta İşçi Şartı denilebilecek bir dilekçe sunar. Genel oy hakkı, seçmenlik vergisinin kaldırılması, parlamentonun her yıl toplanması, Parlamentoda gizli oylama, seçim bölgelerinin adil şekilde bölünmesi ve milletvekillerine bir tazminat ödenmesini ister. Bu hareketin başarısızlığa uğramasından sonra bir Irlanda asilzâdesi olan O' Cannor'la bir sosyalizan demokrat olan O' Brien siyasî işçi hareketinde başı çekerler.

1839'da bir «Ulusal Konvansiyon» toplarlar. Konvansiyon'a türlü eğilimleri temsil eden 33 delege katılır. Tasarıları Komünlere bir milyon imzalı bir dilekçe sunmaktı. Bu dilekçe 12 Temmuzda yerine verilir. Fakat bundan bir sonuç alınmaz.

O zaman Hükûmet Konvansiyon'un dağıldığını bildirir. 1841'in Haziran ayı sonunda Manchester'de toplanan 23 delege, bütün mahallî grupları tek «Ulusal Şartist Teşkilât»da birleştirmeye karar verir. Yeni partinin 40 000'i aşkın üyesi olur. 1842'de

Manshester bölgesinde bir genel grev düzenler. Grev tam bir başarısızlık örneği olur. O zaman hareket dağılmağa, birkaç yıl sonra da tamamen silinmeye başlar. Bundan sonradır ki, işçi sınıfı siyasî eyleme sırt çevirir.

«Eski Birlikçilik» ve «Yeni Birlikçilik (22)»

1850'den itibaren tradünyonlar yeniden kurulur. Bunlar sosyal isteklere yönelir; uzman işçiler büyük bir tutuculuğun ifadesini taşıyan sendikalar kurarlar. Çıraklık döneminden geçmiş meslekî bilgileri; «green hand»lere, bu işçi taslaklarına karşı savunmakta çıkarlarının olduğu, gerçek bir üstünlük gibi görürler. O zaman tredüyonlar meslekî nitelikler üstünde direnecek; sıkı bir çıraklık yönetmeliğiyle mesleğe mübalâğalı sayıda yeni emekçilerin girmemesi için dikkat kesilecektir. Çünkü, bu gibilerin mesleğe dolmaları ücretleri düşürür. Sadece üyelere ayrılmış bir sıra fon teşkil edilecek, bu fona iştirak oranları yüksek tutulacaktır. Bu teşekküller «Eski Birlikçilik»i temsil ederler. Hızla gelişirler. Dikkate değer bir önem kazanırlar.

Özellikle, makineciler sendikasıyla dülgerlerinki iyi teşkilâtlanmıştır. Bunlar yurt ölçüsünde bir yönetime sahiptir ve Londra'da yaşayan ücretli sekreterleri vardır. Bu iki kuruluş epey bir zaman İngiliz işçi hareketinin yönetimini elinde tutmuştur. 1865'den itibaren bu görevi Maden-İş Federasyonu ile Lancashire Tekstil Federasyonu'na bırakmışlardır. Tredüyonların delegeleri her yıl bir kongre

toplamayı alışkanlık haline getirirler. 1847'de yıllık kongre 1 milyon 200 işçiyi bir araya getirir.

Tredünyonlar 1871'de resmî teşkilât olarak üye kaydetmek hakkını kazanır. Bu da onlara fonlarını koruma imkânını verir. 1875'de grevin artık suç sayılmama keyfiyetini elde ederler. Aynı yıl kabul edilen bir kanunla haftalık iş saati tekstil sanayiinde çalışan kadınlar ve çocuklar için 54 saate iner.

1890'dan itibaren el emekçisi ve vasıfsız işçi kitlelerini çatısı altında toplayan, Emekçiler Genel Birliği; dok işçileri, demiryolcuları, arabacılar v. s. sendikaları gibi, yeni sendika kuruluşları ortaya çıkar. Bu yeni sendikalar üyelerinden yüksek aidatlar istemezler. Bütün sosyal tehditlere karşı genel güvenliğin sağlanmasını Devlet'ten istemek zorundadırlar. O zaman siyasî eylem onlar için ister istemez tercihli eylem yollarından biri olacaktır. Bunlar bütün Tredünyon Kongrelerinde konuyu bu yönden işleyeceklerdir.

İşçi Partisi'nin Doğuşu. — 1903 Tredünyonlar Kongresi bir milyondan fazla üyesiyle birlikte 165 Birliği bir araya toplar. Siyasî eyleme girmeğe karar verilir. 1906 genel seçimlerinde 14'ü bağımsız olmak üzere 29 işçi seçilmiştir. İşçi Partisi (Labour Party) 1906'da kurulur. Bu parti Tredünyonculuğun siyaset alanındaki ifadesidir. 21 Aralık 1906'da kabul edilen Trade Disputes Act, sivil «conspiracy» (fesat hazırlama) suçunu kesinlikle kaldırır. Kanun özellikle iki veya daha çok şahıs arasında anlaşmak amacıyla işlenen fiilin; bu fiil bir iş anlaşmazlığı çıkarmak amacıyla veya bir iş anlaşmazlığı sı-

rasında bile işlense, kovuşturmaya uğramıyacağını belirtir. Ancak, herhangi bir anlaşma amacı taşımıyan başıbozuk eylem kovuşturma konusudur. Bundan böyle, bir veya daha çok şahsın, ister kendi arzusuyla ister bir Tredünyon adına hareket ediyor olsun, bir iş anlaşmazlığı amacıyla veya biş iş anlaşmazlığı sırasında, içinde devamlı olarak işçi çalıştıran bir binanın önünde veya çevresinde beklemesi, eğer bu bekleme basit olarak, bir çatışmaya girmeden bilgi toplamak veya ulaştırmak amacını güdüyorsa, serbesttir.

Bir iş anlaşmazlığı çıkarmak amacıyla veya bir iş anlaşmazlığı sırasında bir şahsın hiçbir davranışı, bir başka şahsın emeğini kiralama akdini bozmağa teşvik ettiği veya başkasının sermayesini veya emeğini kendi arzusuna göre kullanma hakkına tecavüz ettiği gibi sudan bahanelerle kovuşturmaya uğramıyacaktı. Nihayet, bir Tredünyona veya, Tredünyon adına işlenmiş gayrı meşru davranıştan dolayı, üyelerinden birine karşı açılan dava hiçbir Mahkeme tarafından kabul edilmeyecekti.

Bu metin Birlikler'in sendikal muhtariyetlerini teminat altına alıyordu. Böylece bunlar, sivil sorumluluktaki her davadan fiilen yakayı sıyırmış oluyordu.

1913'de İşçi Partisi sendika aidatları sorununu düzenleyen bir kanunun kabulünü sağladı. Bir Birlik'in tüzüğünde belirtilenden başka amaçlar edinmesi meşru kalmasına engel olmaz. Şu şartla ki, tüzüğünde belirtilen fonksiyonu, onun için, gösterdiği faaliyetlerde asıl hedef olmalıdır. Bu kanunla siyasî eyleme izin verilmiştir demek yanlış olmaz.

Tredünyonculuğun Zaferleri: Toplu Sözleşmeler. — Tredünyonlar faaliyetlerini esas olarak toplu sözleşmelerin gerçekleştirilmesine yönelttiler. Etki alanları 1914 harbinden önce hızla büyüdü. Bu sözleşmeler ücret, çalışma süresi, mesleğe giriş, işin devamlılığı sorunlarıyla ilgiliydi.

Sendika hareketinin ilk isteği asgarî ücret tarifesiydi. Tredünyonlar işçinin, insan olduğuna göre, belli bir hayat seviyesini sağlayacak asgarî bir ücret alması gerektiğini ifade etmekteydiler. Atölyelerde sağlığı ve güvenliği koruyacak bazı nizamlar isteniyordu. İş kazalarındaki sorumluluk bir kanunla düzenlenene kadar kaza durumunda patron sorumluluğu ilkesini koyuyorlardı. Kaza ihtimallerini asgariye indirmek için bazı pratik tedbirlerin alınmasını öngörmekteydiler.

Bunların ardı sıra gelen diğer sözleşme maddeleri çıraklık şartlarını düzenliyor veya el emeğini sunî yolla azaltarak, ücretleri düşürmemek maksadıyla diğer işçilerin aynı işi görmeleri yasaklanıyordu. Bu hususta konulan esaslar sendikaların birbirine düşmesine sebeb oldu.

Harp arifesinde, uzman işçilerin, imtiyazlı durumlarını sürdüren kuruluşlara, bunlardaki aristokratik ve tutucu anlayışa karşı bir tepki gelişmekteydi.

1914 harbi sırasında ve sonrasında İşçi Hareketi. — Tredünyonlar kongresinin delegeleri, Hükûmetin bu konudaki isteği üzerine, savaş süresince bütün sendika nizamlarından ve grev hakkını kullanmaktan vazgeçtiler. Fakat bu tutum bütün işçi-

lerin onayını kazanamadı. İş günü bazı durumlarda 18 saate kadar uzatılmıştı. Ücretler hayat pahalığı ile aynı derecede artmıyordu. Bunun sonucu 1916'dan 1918'e kadar ciddî anlaşmazlıklar doğdu. Bunlardan özellikle 14 Temmuz 1915'de, Ulusal Federasyon'un rızası dışında, Galler Ülkesinde 200 000 maden işçisinin çıkarmış olduğu grevi kaydedelim. Altı günlük mücadele sonunda, Hükûmet işçilerin bütün isteklerini kabul etti.

İngiliz işçi hareketi harpten adamakıllı güçlenmiş olarak çıktı. Sendikalı işçilerin sayısı, 1915'deki 4milyona karşılık 1920'de 8 milyona varıyordu. Toplu sözleşmelerin genelleşmesi kabul edilmişti. Atölye delegeleri kurumu bazı Birlik'lerin, onların yapısını bütünleyen bir parçası haline geldi. Nihayet işçi hareketinin ilişkileri sıkılaştırılmıştı. İki kongre arası sürede bütün işçi hareketinin ilişkilerini sağlamakla görevli bir Genel Konsey teşkil edilmişti. Bu Genel Konsey Birlik'lerin teklifiyle Kongre tarafından seçilen 32 üyeden kuruluydu.

Harp sonrasında sendika mücadelesi özel olarak maden sanayiine münhasır kalır. Maden - İş Federasyonu'nun çabalarına rağmen Kömür Şirketleri ücretleri, her işletmenin imkân hacmine göre, bölge bölge dondururlar. Bütün maden işçilerinin ücretleri düşürülür.

1926'da Kömür Şirketleri yeni bir ücret düşürme talebinde bulunurlar. Hükûmet müdahale eder. Patronlar resmi Komisyon'un kararlarına uymayı reddederler. Tredünyonlar Genel Konseyi 5 Mayıs Pazartesi günü genel grev kararı alır. 12 Mayıs'ta Hükûmet bazı şartlarla uzlaşma teklif eder. Genel

Konsey kabul ettiği halde madenciler teklifi reddederler ve beş ay süreyle greve devam ederler. Sonra da patronların öne sürdükleri şartlarla işbaşı yaparlar. 1927'de Hükûmet yeni bir suç, izinsiz grev suçunu ihdas eden bir kanunu palementodan geçirir. Aşağıdaki iki şartı taşıyorsa, bir grev izinsiz grev sayılacaktır:

1. Tek bir sanayi kolunun sınırlarını aşarsa, yani genel grev niteliği arzederse;

2. Yalnız işverenler değil aynı şekilde Hükûmet üstünde de bir baskı kurmayı hedef alıyorsa.

Bundan böyle her türlü genel grev imkânsızdır. 1927 Kanunu sendika mevzuatı konusunda bir geriye gidiş ifade eder.

1926'da genel grevin başarısızlığa uğramasıyla zayıflayan Tredünyoncu hareket patronların bir teşebbüsüyle yeniden eski gücüne erişti. Büyük otomobil sanayicilerinden biri, Sir Alfred Mond, Tredünyonlar Kongresi'nde, yalnız ücretleri ve iş şartlarını değil aynı zamanda Büyük Britanya Sanayiinin bütünüyle yeniden teşkilâtlandırılmasını tartışmak amacıyla bir karma konferans düzenlenmesini teklif eder.

Birlikler bu teklifi kabul edip, bir dizi konferans sırasında patron kuruluşlarının temsilcileriyle bütün gündelik meseleleri tartışırlar. Kabul edilen ilk rapor sendika hareketinin resmen tanınmasıyla ilgiliydi. Patron tesekkülleri üyelerinden her iş kolunda tek bir sendikayla toplu sözleşme imzalamalarını isteyeceklerdi: O da nizamî olarak Tredünyonlar Kongresi'ne katılmış olan sendika olacaktı. Ve böylece, bu sendikanın gücü olağanüstü artacaktı.

Raporda aynı şekilde; patron ve işçilerin eşit olarak temsil edildikleri bir zeminden yola çıkarak anlaşmazlıkları karar bağlamak ve sanayinin genel yönetimini gözetmek üzere her sanayi dalında, bir Ulusal Konsey ve Mahallî Konsey'ler kurulmasını teklif ediliyordu. Diğer raporlar rasyonalizasyon ve işsizlik konularına ayrılmış, bu konuları işlemiştir. Raporlarda salık verilen hususların çoğu işçi Hükûmet tarafından uygulama alanına sokulmuştur.

Patron ve işçi kuruluşları arasında ilişkinin kesilmesi, 1931'de patronların ücretlere karşı genel bir saldırıya geçmeleri ve işletmecilerin öne sürülen sınaî teşkilâtlanma tedbirleri karşısında kötü niyetli davranmaları ve pasif direnmeye geçmeleri sonucunda cereyan eder.

1934'den bu yana Tredünyonlar Kongresi'yle İşçi Partisi arasındaki ilişkinin gitgide sıkılaştığı görülür. Tredünyonlar hissedilir şekilde C. G. T. ninkine yaklaşan bir siyasî programa sahiptir. Bu programı, «kilit noktası teşkil eden sanayilerin devletleştirilmesi» olarak özetleyebiliriz; yani bankaların, demiryollarının, maden ve tekstil sanayilerinin...

İkinci Dünya Harbi Emeğe, üretimin asıl sahibi olarak kendi durumunu kavramak imkânını verecektir.

İkinci Dünya Harbi'nin başından itibaren emeğin rolü. — Harbin başından bu yana işçiler, üretime katılan tarafları (23) ikili veya üçlü olarak içine almıya çalışan biçok kuruluşta toplanmaya çağrılmışlardı. Özellikle Hakem Komiteleri ve Üretim

Komiteleri'nde durum buydu. Üstelik Britanya Hükûmeti, özel olarak bu iş için kurulmuş bir Komite'ye İngiliz emekçilerinin hayat seviyesinin düzelme imkânlarını araştıran bir plân hazırlama görevini vermişti.

Hakem Komiteleri. — Çalışma Bakanlığı'nın 18 Temmuz 1940 tarihli yönetmeliği, grev ve lokavtlardan kaçınmak amacıyla mecburî hakemliği ihdas etti. «National Arbitration Trubunal (24)» adlı bir yüksek mahkeme kurdu. Bu kuruluşun 5 üyesinin 3'ünü doğrudan doğruya bakan tayin ediyordu. Diğer ikisi de işverenler Konfederasyonu ile Tredünyonların göstereceği adaylar arasından seçiliyordu.

İşçiler uzlaştırmayla görevli kuruluşlarda; 1940'da ücret sorununu düzenlemek üzere kurulan «Trade Boards»larda da önemle rol oynuyordu. Bu kuruluşlar eşit sayıda işçi ve patrondan kuruluyor, üç tane de bakanın seçtiği üye onlara katılıyordu.

Üretim Komiteleri. — 1941 Temmuzunda Çalışma Bakanı; Üretim Yürütme Konseyi Başkanı sıfatıyla merkezî karma bir Danışma Komitesi kurar. Bu komite bütün üretim sorunları üstüne fikir verecektir. Komite Britanya İşverenler Konfederasyonu ve Britanya Sanayi Federasyonu tarafından görevlendirilmiş 13 kişi ile işçi sendikaları Kongresi'nin görevlendirdiği 13 kişiden teşekkül etmişti.

1942'de karma Komite'nin yerini Üretim Yüksek Danışma Konseyi alır. Görevi «Genel Üretim sorunları üzerine (ücretler ve çalıştırma şartlarıyla ilgili olanların dışında; çünkü bunlar esasen işçi

ve işveren sendikalarının karma kuruluşlarının yetkisindeydi) yani bölge teşkilâtlarının çalışmalarından sonra gelen meseleler üzerine fikir vermektir.» Yüksek Danışma Konseyi'ni teşkil eden üyeler Üretim Bakanı, Sanayici ve işçi sendikaları temsilcileri tarafından tayin edilir.

Bölgesel plânda yeni bir teşkilâtlandırma sistemi 1 Temmuz 1942'de yürürlüğe girer. Bu, Hükûmet görevlileri, işveren ve emekçi temsilcileri arasındaki işbirliğinde bölge seviyesinde yeni bir merhale ifade eder. Bu merhale daha dar idarî ve çoğrafî alanlarda da gerçekleşmiştir.

Onbir kişilik Bölge Üretim Konseylerinin bir de Üretim Bakanı'nın görevlendirdiği denetçileri vardır. Bu 11 kişi Deniz kuvvetleri Komutanlığının, Havacılık Bakanlığı'nın, Cihazlandırma Bakanlığı'nın ve Ticaret Bakanlığı'nın Bölge temsilcileriyle birlikte emekçileri ve işverenleri temsil eden üçer üyeden kuruludur. Her Konsey'in biri işveren, biri de işçi üyeler arasından seçilen iki başkan yardımcısı vardır. Diğerleri arasında bu komitelerin fonksiyonu yeni üretim araçları yaratmak amacıyla söz gelişi işletmelere veya fabrikalara yeni tesisler eklenmesini tavsiye etmek gibi tekliflerde bulunmaktır. Aynı şekilde üretim ile ilgili istekler konusunda araştırmalar yapmak hakkına sahiptir.

Mahallî alanda; fabrikaların Üretim Komiteleri vardır. İlk karma Üretim Komiteleri Kraliyet silah fabrikalarında 28. Şubat 1942'de kuruldu. Bu komiteler emekçilerin on temsilcisiyle idarenin on temsilcisinden teşekkül ediyordu. Üretim Komitesi işletme müdürünün başkanlığında toplanıyordu.

Bu Komite'lerin görevi üretimle ve verimin artmasıyla ilgili konularda fikir vermekti. Fakat, normal olarak toplu sözleşmelerin veya mevcut mekanizma aracılığıyla, yani atölye delegeleri, personel mümessilliği v. s. aracılığıyla yapılacak görüşmelerin konusu olan sorunlara el uzatmaları kesin olarak yasaklanmıştır.

Komiteler, mevcut imkânların azami ölçüde kullanılması, kurulu düzenin, ölçü sistemlerinin, aletlerin, çapların muhafazası; üretim metodlarının düzeltilmesi; üretim saatlerinden azamî ölçüde faydalanılması, verimsiz ve boşa giden saatlerin doldurulması; eldeki maddelerin iyi tutulması gibi sorunlar üstünde çalışır.

Hükûmet bu üretim Komitelerinin gelişmesini güçlendirmektedir. Sendikalar Kongresi Komite'lerin teşekkülünü ancak «hiçbir şekilde ilgili sendikaların şimdiki görevlerine tecavüz etmemeleri» şartıyla kabul etti. Sendika hareketinin bölgesel ve mahallî seviyede tek biçimli bir siyaset takip etmesi için Sendikalar Kongresi sendika ve ilçe Komite'lerini kurmak amacını güden bir program yaptı. Bu program aynı şekilde Hükûmet'i de işçinin hayat şartıyla meşgul olmaya itti.

1943. Beveridge Plânı. — Savaş durumunun doğurduğu hayat şartları gitgide güçleşmekteydi. Hükûmet, 1941 yazında, İşçi Partisi üyelerinden birini; M. Greenwood'u, görevi Büyük Britanya'nın sosyal siyasetini gözden geçirmek, bu siyasetin gelecektiki ana hatlarını tesbit etmek olan bir Komite kurmakla görevlendirdi. M. Greenwood bu Komite-

nin başına M. William Beveridge'i getirdi. Komite altı ayını Beveridge plânı adıyla tanınacak olan programı hazırlamaya hasretti.

Bu plân, bütün sanayi ve sanat dallarında bir kontrol sistemi, asgarî ücretin tesbiti, kalabalık aile babaları için azamî ücret, sosyal sigortanın geliştirilmesi, işsizliğe çare bulmak, ücretlere genel bir zam yapmak suretiyle işçinin hayat seviyesinin yükseltilmesi, işçilerin iskân durumlarının düzelmesi konularını incelemekteydi. Plân sosyal hükümlerin gözetilmesini sağlamak üzere Devlet'in özel teşebbüs üzerindeki kontrolünün yoğunlaşmasını öngörüyordu. Beveridge raporu çok geçmeden şimşekleri üstüne çeker. Tenkitler İngiliz muhafazakârlarından yükselmektedir. Bütünüyle uygulanamamasına rağmen bu rapor hiç olmazsa Emeğin İngiltere'nin sosyal hayatında kazandığı önemi bütünüyle gösterir.

Almanya'da İşçi Hareketi.

Almanya'da işçi hareketi ancak son yüzyıllarda başlar. İşçilerin ilk teşkilâtlanma çabaları 19 uncu yüzyıl ortalarına rastlar.

1848'de bir işçi, Sthephan Born 250 kuruluşu bir araya getiren bir Birlik kurar. İşçi Birliği 1854'e kadar ayakta kalmayı başarır. Fakat Karşı-Devrim galip gelir ve bütün kuruluşları ortadan kaldırır. Karl Marks, Engels fikirlerini Rhein bölgesinde Die Rheinische Zeitung Gazetesi aracılığı ile yaymağa başlarlar. Bir diğer sosyalist nazariyeci,

Lassalle büyük bir sosyalist partinin kurulmasını teklif eder. Tek dereceli genel oy hakkının sağlanması ve kamu yetkisinin emekçilerin ellerine verilmesi: Partinin programı işte budur. Bu fikri gerçekleştirmek için Lassalle bir genel İşçi Teşkilâtı kurar. 1864'de Lassalle öldüğünde Teşkilâtın üyeleri 5 000'i geçmiyordu.

1851'de bir sanayici, Schultze - Delisch halk kredi derneklerini kurar ve işçilere tüketim kooperatifleri açmayı öğütler. İşçi eğitim dernekleri kurar ve ilerici partinin temelini atar. Max Hirsch'ten de destek görür.

Bu üç siyasî eğilim (marksists, sosyalist ve ilerici) sendikaların kuruluşunu etkileyecektir.

İlk sendikaların kuruluşu. — 20 Mayıs 1866'da Alman tipografları sendikalaşmaya karar verirler. Avusturya - Prusya harbinden ötürü onların bu tasarıları ancak 1866'da gerçekleşir. Alman Matbaa İşçileri Birliğinin amacı üyelerinin maddî, zihnî ve ahlâki durumlarını düzeltmektir.

Bu ilk başarılardan cesaret bulan siyasi partiler sendikalar kurmaya girişirler. 1869'da Meslekler Yasası'nın ihtiva ettiği güçbirliği hürriyetini elde ederler. Lassalle fikriyatının mirasçısı bir işçi; Schweitzer birçok sendikalar kurar. Fakat 1870'de bu Sendika kuruluşu, yapısını Alman Emekçiler Genel Yardımlaşma Kurumu olarak değiştirir. Schweitzer Sendika mücadelesi alanından çıkıp siyasî eyleme yönelmek ister. Ama üyeleri onun yolundan gitmezler; Marksist eğilimli sendikalarla ilerici sendikalara kayarlar. Kurduğu sendikalar 1874'de,

Gotha Konfederasyonu adıyla, Marksist sendikalarla birleşir.

Marksist sendikalar. — Marksist sendikaların kuruluş fikri gerilere, İşçi Eğitim Kurumları Birliği Kongresi'nin Nuremberg'te topladığı 5 Eylül 1868 tarihine kadar gider. Bu kongre'de Liebknecht'in etkisinde kabul edilen program ilericilerin, yani Birlik'in kurucularının tasavvur ettiklerine pek benzemez. Proğram, Emekçiler Enternasyonal'inin programı ile tıpatıp bir benzerlik arzeder. Bu programda sendikaların kuruluşu «proletaryanın asil görevi» gibi görülmektedir. 1877'de sendikalı işçilerin sayısı 50 000'di. Bunlar yirmibeş merkezî birlikle beş mahallî sendikada toplanmıştılar. 1878'de I. Wilhelm'e karşı girişilen süikast teşebbüsünden sonra bütün kuruluşlar dağıtılır; sendikalar gözden kaybolur. 21. Ekim tarihli Kanun her türlü işçi teşkilâtlanmasını men eder. Sendikalar ancak 1882'den itibaren yeniden kurulmaya başlar. 1884'de imalâthane işçileri, terziler, ayakkabıcılar, tütün işçileri, Merkezî Birlikler halinde bir araya gelirler. Mahallî grevler çoğalır ve çok geçmeden etrafa sirayet eder. Vestefalya'ya, Ren bölgesine, Aşağı ve Yukarı Silezya'ya, Palatinat'a Saar'a ve Loren'e yayılan Gelsehkrichen madencileri grevi böyledir. Bu grev 1889'da takriben 150 bin işçiyle yürütülmekteydi.

1890'da, on iki yıllık sıkı takibata rağmen bağrında 27 bin üyeyi barındıran 53 Birlik ve güvenilir kişiler vasıtasıyla merkezîleştirilmiş, 73 bin üyelik bir güce sahip 5 kuruluş vardı. O zaman 5 Ekim

1890 tarihli İmparatorluk Kararnamesi 21. Ekim. 1878 tarihli Kanunu lağvedecektir. Bunun üzerine sendikalar hemen meslek esasına göre teşkilâtlanmış federasyonlarda birleşir. Her yıl Federasyon delegeleri Kongre'de bir araya gelir. Sürekli bir Genel Komisyon teşekkül eder. 1899'da marksist sendikaların 500 bin üyesi vardır.

İlerici Sendikalar. — İlerici sendikalar 1868'de kurulurlar. Bunlar üretime katılan iki faktörün çıkarlarını «ahenkli bir şekilde» bağdaştırmaya yönelir. Programlarında dile getirdikleri istekler şunlardır: Bir asgarî ücret, pazar mesaisiyle gece mesaisinin kaldırılması, çalışma gününün on iki saate indirilmesi, iş anlaşmazlıkları için hakem komitelerinin teşekkülü.

Bu sendikalar ilerici milletvekili Franz Dunker ve Max Hirsch tarafından yönetilmekteydi. Başarıları az oldu. 1878'de üye sayıları 16 bin 550'ü geçmiyordu. Baskı dönemi boyunca faaliyetlerini yardım sandıklarına inhisar ettirdiler. 1900'de üye sayıları 90 bindi. Hıristiyan sendikalarının kuvvetli rekabetine maruz kaldılar.

Hıristiyan Sendikalar. — İlk Hıristiyan sendikaları 1894'de kurulmuştur. Dortmond ilçesi Hıristiyan Maden İşleri Sendikası açık bir şekilde iktisadî ve meslekî bir zemin üzerine oturuyor, bir programla bazı mütevazi reformları formülleştiriyor, bunun meşru imkânları en sonuna kadar kullanılmakla yapılmasını teklif ediyordu. Diğer sendikalarda bu model üstüne inşa edildiler. Hıristiyan sen-

dikalara ait bir Merkez Komitesi 1898'de teşekkül etti. 1900'de üyelerinin toplamı aşağı yukarı 150 bindi.

Sendika Eyleminin Amaçları. — Almanya'da sendika eyleminin amaçları aşağı yukarı İngiltere'deki ve Fransa'dakiyle aynıydı: ücretlerin artması için mücadele, grevlerin desteklenmesi, işgününün kısaltılması, toplu sözleşmeler, emeği koruyan bir mevzuat. Siyasî partilerden ve özellikle Sosyal Demokrat Parti'den etkilenmiş olan Alman sendikacılığı programı hissedilir şekilde C. G. T.'ninkine ve Tredünyonlar'ınkine benzeyen bir iktisadî demokrasiyi gerçekleştirmek istiyordu.

20 inci Yüzyılda İşçi Hareketi. — 1913'de, harp eşiğinde, Genel Komisyon'un 2.500 bin, Hirsch-Dunker tipi sendikaların 106 bin ve Hıristiyan sendikaların 342 bin üyesi vardır. 1918 Devrimi (25) sendika hareketinde dikkate değer bir hamle yaratır. Yukarda verilen üye sayıları 1929'da aynı sırayla 4. 906 bin, 150 bin ve 673 bine varır. İşçi teşekküllerinin bağrında bir yığılım hareketi doğar. Genel Komisyon 1919'da Alman Sendikaları Genel Konfederasyonu olarak değişir. Liberal sendikalar hıristiyan sendikalarla bir konfederasyon teşkil ederek birleşir. Öte yandan büyük miktarda olmamasına rağmen buna ters düşen bir hareket de belirir. Bağımsız sendikalar teşekkül eder. Sendikalist ve Komünist sendikalar işte böyledir. Bu tür sendikacılık 1933'e yani 4. Nisan. 1933 tarihli Kanunun bütün sendikaları lağvettiği tarihe kadar sürer. Nas-

yonal Sosyalist Devlet, «emeğin teşkilâtlandırılması» işine kendi el koymuş, bu teşkilâtlanışı Hükûmetin eline oyuncak edecek şekilde değiştirmiştir.

Emeğin Nasyonal Sosyalistlerce teşkilâtlandırılışında ilkeler. — İşletmede emekçiler bir Güven Konseyi (Vertrauenrat) tarafından temsil edilir. Bu Konsey'in üyeleri emek komiseri tarafından tayin edilir. Böylelikle ücretliler kendi temsilcilerini seçmekle hür değildir. Emek komiseri üstüne gayet açık bir görev almıştır. İkna ederek ve eğiterek sosyal barışı sağlayacaktır. Sosyal barışa karşı her tehdidi, nasyonal sosyalist düzenin temel ilkelerine uzanacak her tecavüzü bastıracak çareler elinin altında mevcuttur. Öyleyse söz konusu olan, III. Reich'ın iktisadî ve askerî enerji kaynağına tecavüz demek olan her grevi önlemektir. Bütün emekçiler geniş bir kuruluş içinde toplanırlar. Bu kuruluş, meselesi onları eğitmek aynı zamanda da meslekî yapılarını tayin etmek olan Emek Cephesidir. Emek Cephesi üreticilerin tâbileşmesini kolaylaştırmak için kendine yardım etmeye gelen her teşekküle elini uzatır. Boş zamanları değerlendirme işi de onun görevleri arasındadır.

★

Devletler arası düşmanlığın sona erişinden bu yana Alman sendika hareketi bağımsızlığa kavuştu. 1951 Ekiminde, birçok sendika Konfederasyonlarında toplanmış 8 milyon sendikalı işçi vardı.

S. S. C. B. 'nde Emeğin Teşkilâtlanışı.

Lenini'in kurduğu rejim proletarya diktatörlüğü ilkesine, yani emeğin diktatörlüğü ilkesine dayanır. 1917'den sonra toplumdaki her yapı emeğin ifadesini taşır şekilde işlenmiştir.

1922 Emek Yasası tarafından düzenlenen sendika, temel olarak mesleği değil sanayi dalını alır. Meselâ maden işçilerin sendikası demir dökümcüsü kadar bitmiş malların nakliyesiyle görevli ambalajcıyıda içine alır. «Bir işletme - bir sendika»: 1919 da yapılan Rus Halkları Meslek Sendikaları II. Kongresi'nde kabul edilen şiar böyledir. Sendika, üretimi yapan kuruluşların belli bir dalındaki şürekli işçileri ve memurları içine alır.

Sendikaların en alt kademedeki organı İşletme Komitesi, yani aynı işletmede çalışan işçi ve memurların komitesidir. Komite yalnız işletmenin işçi ve memurlarını temsil etme hakkına sahiptir.

Onun üstündeki kademede organ Sendika Alt - şubesi'dir. Aynı Alt şube alanına giren mevcut işletme Komiteleri'nin bütününü içine alır. Yönetimi bu alanda kurulmuş İşletme Komitelerinin Konferans'ında seçimle teşekkül eder. Birçok alt şube birleşerek bir Sendika teşkil eder. Sendika şubelerinin bütünü Meslek Sendikası Merkez Komitesi'ni seçer.

Bütün Rus Halkları Meslek Sendikaları sendikalar arası Feedrasyona katılır. Federasyo'nun en yüksek organı Meslek Sendikaları Rus Halkları Kongresi'dir. İki genel kurul toplantısı arasında Rus Halkları Kongresi'ni, bu Kongre'de seçilen

Merkez Sendikaları Rus Halkları Merkez Konseyi temsil eder. Her idarî bölgede bir tane Sendikalar arası İl Konseyi vardır. Bu konsey sendika teşkilâtlarının o il sınırları içinde faaliyetini yönetir.

Her ilçede bir tane Sendikalar arası ilçe bürosu vardır. Bu büro sendika teşkilâtlarının o ilçe sınırları içindeki faaliyetini yönetir. Sendikalar arası organlar, kendi yetki alanlarına giren sendika organlarının daha yüksek organların direktiflerini uygulamalarına dikkat etmekle görevlidir. Mahalli şartlar gerektiriyorsa yüksek organlar tarafından verilmiş emirlerin yürütülmesini, derhal Sendikalar Rus Halkları Merkez Konseyi'ni ve ilgili sendikalar Merkez Konseyi'ni haberdar etmek suretiyle durdurabilirler.

İşletme Komitesine düşen görevler; a) Çalışma ve huzur şartlarıyla ilgili konularda işletme idaresi karşısında işçi ve memurların çıkarlarını savunmak ve temsil etmek; b) Hükûmet ve kamu kuruluşları karşısında emekçileri temsil etmek; c) Devlet işletmelerinde üretimin normal olarak yürümesine çalışmak ve meslek sendikaları aracılığı ile ulusal ekonominin düzenleme ve teşkilâtlanmasına katılmaktır.

Meslek sendikalarının fonksiyonları şunlardır: 1. İş müfettişlerinin seçimi; 2. Emekçilerin temsil edilmesi: a) İşletmede; işletme komitesi aracılığı ile; b) Halk mahkemelerinde (mahkemenin bir veya iki üyesini tayin eder); c) Uzlaşma meclisinde; d) Hakem kurullarının tayini ve teşkilâtlandırılması sırasında; e) Bu kurullardan birinin aldığı kararın uygulanması sırasında.

İşçilere ait kanunların gözetilmesini kontrol ba-

kımından meslekî sendikaların birçok fonksiyonları vardır. İş akitlerini feshe yetkilidirler; her işletmede iç yönetmeliklerin ihdasına çalışırlar. İşletme idaresiyle anlaşarak üretimle ilgili kurallar getirirler. Kanunla tesbit edilen toplam süre üstünde fazla mesaiye izin verme yetkileri vardır v. s.

1934' de ve 1935'de sendikalar yeniden teşkilâtlandırılmıştır. Merkezî komite merkezleri Moskova'dan o sanayi ile ilgili üretim merkezlerine götürülmüştür. Bu organik ve coğrafî mahiyetteki merkezleri yayma hareketi; ifadesini, sendikaların işletmeleri birbirine yaklaştırma konusundaki dileklerinde bulur: Böylece «üretiminin yanıbaşında!» parolası daha iyi uygulanabilecektir. Üyelik ne mecburi ne de toptandır. Sendikalar bünyelerine bir işletmede, bir sanayide, ticarî kuruluşta veya kır işletmesinde çalışan bütün işçi, memur ve ücretlileri uyruk, cinsiyet, dinî ve siyasî inanç farkı gözetmeksizin kabul eder. Tabi bazı dışta tutulmalar da vardır: küçük patronlar, zenaatkârlar ve yurttaş hakları yönünden ayrıcalıklı kişiler. Nihayet Sovyet sendikaları, emeğin veriminin arttırılmasına ve ulusal donatımın gelişmesine katkıda bulunmak gibi bir görevi hiç bir şekilde küçümsemezler. Birinci beş Yıllık Plân'ın uygulanma dönemi içinde sendikalar udarnik (öncü işçiler) hareketinin yöneticileri oldular. Sendika hareketi stahanovcu hareke-
te (26) de yeni taraftarlar kazanmağa çalışır.

Çalışma Şartları. — Ücretler. — Komünizmin savaş içi uygulanma döneminde emekçiler yukardan karar verme metoduyla çeşitli sanayi dallarına da-

ğıtılmıştı. Bu metod 1921'de yeni siyasî iktisat rejimiyle, prensipte terk edildi. Bunu takibeden yıllarda sadece istisnai tarzda kullanıldı. 1931'den bu yana tamamen bırakılmıştır. Emekçileri kendilerine ihtiyaç duyulan yeni sanayi dallarına yöneltmek için ücretler gitgide farklılaştırıldı. Bunlar işçileri çeşitli dallarda çekecek tarzda tesbit edildi. Bazı alanlarda az olan ücretler emekçileri bu alandan soğutmayı amaç ediniyor, fazlalaştırılan ücretler ise onları bu mesleklere çekmeye çalışıyordu.

BÖLÜM VI

SİYASİ, İKTİSADÎ NAZARİYELER VE EMEĞİN TEŞKİLÂTLANMASI

İşçi sınıfının sefaleti düşünürlerin ve reformcuların ilgisini çekmekten geri durmuyordu. Proletaryanın durumu birçok nazariyelerin ortaya çıkmasına sebeb oldu. Bunların, işçi hareketi üzerine olan etkileri itibariyle, en önemlileri sosyalist nazariyelerdir. Fransa bunların doğup geliştiği ilk ülkelerden biri olmuştur.

Ütopyacı Sosyalizm

Sosyalist denen ilk yazarlar, kapitalist toplumun tenkidini yaparlar ve onun daha farklı temeller üstünde yeniden teşkilâtlanmasını teklif ederlerdi. Bu yeni teşkilâtlanışın amacı üretilen zenginliklerin daha eşitçe bölüşümüdür. Yeni düşüncelerin yayılması ve propagandası, bu sosyal değişimi sağlamanın geçerli tek yolu olacaktır. İktisadî unsur ahlâkî unsura bağlıdır. Ahlâken soylulaşarak, insan oğlu, emekçiler camiası açısından en harikulâde ni-

yetleri gerçekleştirecektir. Yeni rejim şimdiki rejimin bir kılık değiştirmesi olacaktır. Arkasından peyderpey bütün adaletsizliklerin elenınesi gelecektir. Bu elenme yarının sosyalist toplumunun temellerini atacaktır.

İlk sosyalistler demokratlar ve hıristiyanlardır. Onların reform isteği toplum evriminin incelenmesinden değil, inançlarının yarattığı bir acıma haleti ruhiyesinden doğmuştur. Hıristiyanlık, ilkelerinin, herkesin itaat etmek zorunda olduğu ilahî bir kanun gibi görülmesi gerektiğini kabul eder. Yakın sevgisi, barış ve fedakârlık buyurur.

Saint Simon (1760 - 1825). — Saint Simonculuk ütopik sosyalizmin bütün veçhelerini kendinde toplar.

İktisadî plânda, sanayinin rasyonel gelişme üzerine oturduğu yeni bir iktisadî düzen teklif eder. Bütün üreticiler, tüccarlar ve işletmeciler, durmadan artan bir üretimi yaratmak amacıyla geniş bir topluluk teşkil etmelidir. Yığınlar sanayinin şeflerine boyun eğmelidir. Siyasî iktidar bunlar tarafından kullanılacaktır. Bilginler ise, halk kitlesini ahlâken ve bilimsel olarak yetiştirmek amacıyla, manevî bir iktidara sahip olacaklardır. Bütün birikmiş servetlerin mirasçısı devlettir. Kredilerin dağıtıcılığı ve iktisat düzeninin mali yöneticiliği rolü Devlet'e düşecektir.

Sosyal plânda, Saint Simon yeni iktisat düzenini, bencilliklerini ve çıkarlarını toplumun selâmeti yolunda cömertçe feda eden seçkin kişilerin şefler yaratarak gerçekletirmek ister. Yığınları bu

seçkinlerin muhtemel keyfî idaresinden korumak için Saint Simon güçlü bir manevî iktidar teklif eder: Bu, fertleri ahlâken mükemmelleştirmekle görevli yeni Kilise olacaktır.

Fourrier (1772 - 1837). — Fourrier sanayileşmenin yoksulların sayısını arttırmaktan başka işe yaramadığını ve ticaretin sanayi mekanizmasında güvensizlik yarattığını müşahade eder. O zaman da sanayi çalışmasının tasfiyesini ve yerine zanaatkârlığın konulmasını teklif eder. Hem tüketim kooperatifleri ve hem de üretim kooperatifleri olan bir takım toplulukların (phalanstère'ler) kurulmasını öğütler. Phalanstére kendi kendine yeten ve üyeleri için zarurî maddeleri üreten mutasavver bir topluluktur. Her üye hem üretici hem tüketici olduğu için bu toplulukta ücretlilik kurumu yok olmaktadır. İnsanlar arasında yeniden ahenk böylece kurulacaktır.

Tarım çalışması da aynı şekilde, üyeleri aynı ruhî inceliklere sahip topluluklar aracılığı ile teşkilâtlandırılacaktır. İşbölümü sayesinde herkesin gönlünün çektiği işte çalıştığı uzmanlaşmış gruplar meydana gelecektir. Bu teşkilâtlanmanın amacı çalışmayı çekici hale getirmek, toplumda mevcut zıtlıkları ortadan kaldırmaktır. Gruplar arasındaki uygunluk her kooperatif topluluğunun temsil ettiği üretim çıkarının diğeriyle «bütünleşme»sine dayanan bir dengenin gerçekleşmesine imkân verecektir.

Louis Blanc (1811 - 1882). — Louis Blanc toplumun acısını çektiği bütün kötülüklerin müsebbibi

olan uğursuzluğu rekabete yorar: «Pazar bulmak için üreticilerin kendi aralarındaki mücadele; iş bulmak için işçilerin kendi aralarında sürdürdüğü mücadele; gündelikçinin, kendi yerini alma tehlikesi olan makineye karşı mücadelesi; bütün bu evrensel, sürekli ve acımasız mücadeleler. Zira başka alanlardaki mücadelelerde de olduğu gibi kesin zafer güçlünün elinde, yani büyük kapitalin elinde kalacaktır.»

Emeğin teşkilâtlandırılması ücretlilerin yoksulluğu ve rekabet üstüne değil emekçilerin evrensel teşkilâtı üstüne oturtulmalıdır. Atölyeleri Devlet kurmalı; bütün sanayi dallarının dayanışmasını o sağmalı; duyulan ihtiyaçlara göre, üretilen mallardan herkese düşecek payı o tesbit etmelidir. Ücretler eşit olmalıdır. Çalışma onuru kişisel çıkarla yer değişmelidir. Ulusal atölyelerin kârları çeşitli sosyal hizmetlere ayrılmalıdır. Paylar bunlardan herbirinin yüklendiği kamu görevleri hesaba katılarak farklı miktarlarda tesbit edilecektir. Bu payların ayrılacağı hizmetler; iş araçlarının yerine konması (ihtiyatlar ve yıpranma payları), çalışmayan üyelerin geçimi (yaşlılar, çocuklar, hastalar) ,v. s. Sosyal atölyelerin ilk görevi özel sanayiin tasfiyesi olacaktır. Merkezî bir atölyenin kuruluşu çeşitli atölyelerin işleyişi arasında bir bağ kurulmasına imkân verecektir.

Devlet bir banker rolü oynayacak ve üretilen malların dağıtımıyla görevli olacaktır.

Proudhon (1809 - 1865). — Proudhon'un bütün iktisadî fikirleri üç ilkeye; adalet, eşitlik ve hürri-

yete bağlanır. «Ya eşitlik, ya ölüm; Devrimin kanunu budur.» Sosyal meselenin, onun ileri sürdüğü, bütün çözüm yolları felsefî düşüncelerinden çıkmaktadır. Proudhon kapitalizmin bütün iktisadî kurumlarını kabul eder. İktisadın tabii düzeni olacak bir «denge»yi gerçekleştirmek amacıyla o, bu kurumların fayda ve mahzurlarını keşfetme yollarını arar. Proudhon bu tabii düzenin anahtarını, servetlerin dağıtımına yani üretilen malların tedavül ve mübadelesine ait bir reformda görür. Bir mübadele bankasının kurulmasını teklif eder. Bu bankanın fonksiyonu bütün ticarî senetleri paraya çevirmeyip, mala (hammaddelere) çevrilebilen makbuz veya bonolarla iskonto etmek olacaktır. Bu bonolar, daha önca imal edilmiş malları temsil ettikleri için, teminat altında olmuş olacaktır. Üreticiye, ancak kendisine mal talebi vuku bulduktan sonra, malî imkânlar sağlanacaktır. Verilen avanslar üzerinden başka yönde hiçbir çıkar temini mümkün olmayacaktır. Bütün emekçiler kredi alabilecek ve böylece kendi emeklerinin mevyasına sahip olabileceklerdir. Böyle birşey, «mülkiyetin bir hırsızlık olduğu» yani bu sözden kastedildiği üzere; başkasının emeğini sömürme imkânı verdiği kapitalist toplumda cereyan etmez.

İktisadın gelişmesiyle şekil değiştiren yeni toplumda sanayi dayanışmasıyla birleşmiş emekçilerden başka kimse varolmayacaktır. Hükûmet peyderpey yok olacaktır, atölye onun yerini alacaktır. O zaman yeter derecede iktisadî bilgi kazanmış olan insanlar kanun yerine geçecek olan sözleşmeleri hür olarak meydana getireceklerdir. İşçi şir-

ketleri federasyonlar halinde birleşecektir. İktisadî federalizm siyasî federalizmi doğuracaktır. Böylece Devlet ortadan kalkacaktır. Hürriyet serbest sözleşmeye dayanarak hüküm sürecektir. Tanrı bütün kudreti ve bütün iyiliği ile herkesin koruyucusu olacaktır.

Bilimci Sosyalizm

Bilimci sosyalizm ütopyacı sosyalizmin karşısındadır. Ütopyacı sosyalizm, sosyal adaletsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla, fertlerin çok özel insancı duygularına seslenir. Bilimci sosyalizm ise nazariyesini, iktisadî olayların somut ve ayrıntılı analizine dayatır. Kapitalist sistemin çelişkisinden yola çıkarak onun yıkılacağını öne sürer. Bilimci sosyalizmin esas temsilcisi Karl Marx'tır.

Karl Marx (1818 - 1883) — Karl Marx ütopyacı sosyalizmin uygulamada hiç bir sonuca varamadığını söyler. Ütopyacı sosyalizm, modern toplumun anarşi, sınıf zıtlıkları ve baskı üstüne oturduğunu söyler ama gene de bu toplumun bütün varoluş şartlarını muhafaza etmek arzusundadır. Bu mahzurları yok etmek için o, evrimle ve iktisadî zaruretlerle hiç bir ilgisi olmayan kurumların topluma sokulmasını teklif eder.

Tarihî Maddecilik. — Sınıf Mücadelesi. — Hegel'in diyalektik felsefesinden ve İngiliz klasiklerinden etkilenerek Marx, tarihin insan iradesine bağlı,

keyfi hadiselerden teşekkül etmekten çok uzak olduğunu iddia eder. Tarih kesin bir determinizme bağlıdır. Sosyal biçimler bazı kanunlara göre gelişir. Bu kanunları keşfetmek aynı zamanda bu gelişimin bilincine varmak ve ileriyi görmek demektir. Bu güne kadar bütün tarih sınıf mücadelelerinin tarihidir.

«Hür insan ve köle, patrici ve pleb, baron ve serf, lonca ustası ve kalfa, tek kelimeyle ezenler ve ezilenler... Birileri diğerlerine karşı bitip tükenmek bilmeyen bir çatışmaya itilerek, aralıksız bir mücadeleyi; kimi zaman başka biçimlere bürünen, kimi zaman açık bir mücadeleyi; her defasında, ya devrimle bütün toplumun alt üst oluşunu doğuran ya da çatışan iki sınıfın yıkılmasıyla son bulan bir mücadeleyi sürdüregeldiler.»

Üretim Güçleri ve Üretim İlişkileri. — Bu sınıf mücadelesi, sosyal hayatın iki temel unsuru arasında, yani bir yanda üretim güçleri ile öte yanda üretim ilişkileri arasında kurulmuş olan bağıntının sonucudur. Bu iki unsurdan birincisi yani üretim güçleri üretimi ileriye götüren herşeyi kapsar. İkincisi ise üretim ve malların dağıtımı vesilesiyle insanlar arasında kurulmuş olan hukukî ilişkileri içine alır.

Üretim güçlerinin belli bir durumu (alt yapı) başında ve daha bir zaman kendini geliştirmeye yarayan üretim ilişkilerini (üst yapı) doğurur. Sonra tekniğin mükemmelleşmesi ve bilimin ilerlemesiyle üretim güçleri gelişir. Gitgide artan bir üretime imkân verir. Fakat üretim ilişkileri dardır ve gelişmeye set çeker. Çünkü bu ilişkiler bazı imtiyazlı çı-

karları korur şekilde teşekkül etmiştir. Bundan ötürü üretim güçleri mevcut üretim ilişkileri tarafından baltalanır ve üretimin fazlalaşması gitgide daha güç hale gelir. O zaman bir çatışma ortaya çıkar. Bunun sonunda üretim güçleri bir devrimle mevcut üretim ilişkilerini kendi gelişme imkânlarıyla yeniden ahenkli hale gelecek şekilde, değiştirmeye zorlanacaktır.

Marx tezine dayanak olarak 17 inci yüzyıldan itibaren loncaların doğurduğu üretim durgunluğunu alır ve 1789 Devrimi'nde üretimini gelişmesini baltalayan hukuki engelleri ortadan kaldırmayı amaç edinen temelli bir burjuva devrimi görür. Kapitalist rejimde de buna benzer bir durgunluk üretim araçlarının özel ellerde mülkleşmesinden; hukuk yapısının, temeli gitgide «sosyal»leşmekte olan bir üretimle çatışmaya girmesinden sonra ortaya çıkacaktır.

Özel mülkiyet ve sanayi yığılımı. — Üretim araçlarının özel mülkiyeti gerçekte birbiriyle çatışan iki sınıfın doğmasına sebeb olmuştur: bir yanda kapitalleri elinde bulunduran burjuvazi öte yanda proletarya. Bu sonuncu sınıfın emeği, kârın genel kaynağı olan bir artık değer yaratmaktadır. Marx, ücretlinin iş yerinde harcadığı zamanla, yaşayabilmesi için gerekli olan ve ücreti karşılığında kendisine verilen malların üretimine vakfedilen zaman arasında hiç bir yakınlık olmadığını ifade eder. İşte bu iki çalışma zamanı arasında emekçinin aleyhine işleyen fark, sadece bu, kapitalist sistemde kaydedilen cihanşumül kârı doğurur. O, halde, artık değe-

rin kaynağı karşılığı ödenmemiş emektir.

Kârların birikimi ve rekabet hürriyeti kaynağında ,iktisadî çatışmaları ve sınıf mücadelesini son haddine getiren sanayi yığılımını taşır. Böylece üretim araçlarının özel mülkiyeti ister istemez, üretimi ve verimi arttırmaksızın büyük kârlar sağlayabilen monopollerin kuruluşuna yönelir. Bu durgunluk, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasında yeni ahengi devrimden başka bir yolla elde edemeyecek olan ücretlilerin zararına yoğunlaşır. Bu devrim üretim araçlarının özel mülkiyetinin kamu mülkiyetine dönüşmesiyle sonuçlanacaktır. Böylece servetin hem üretimi, hem tüketimi, her ikisi birden «sosyal»leştiği için bu değişim yeni ahengi yaratacaktır. Kapitalist rejimin en belli başlı çelişilerinden biri işte bu yolla yok olacaktır.

İşçinin durumu ve proletaryanın kurtuluşu. — Sanayi yığılımı yalnız üretimin duraklamasını getirmez, orta sınıfların proleterleşmesi sonucunu da doğurur. Proletarya artık bütün halk sınıflarını kendi içinde toplar.

İşsizlik yüzünden toplumun dışına itilmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunan işçilerin güvenlikten mahrum oluşları ve büyük kuruluşlar halinde birleşmeleri kendi aralarında bir dayanışma; proletaryanın ve emeğin gelecekteki kurtuluşuna temel olacak sosyal ve siyasi bilincin doğmasını sağlayacak bir kaynaşma yaratır. Proletarya devrimci tek sınıftır. Sosyalizm militan işçilerin eseri olacaktır. Bu devrimin amacı ücretli emekçilik düzenini yok

ederek emekçilerin yaşama şartlarını düzeltmektir.

Proletaryanın siyasî faaliyetinin amacı; zorla siyasî iktidarı ele geçirmek sonra da bütün üretim araçlarını Devlet'in elinde toplamak amacıyla burjuvazinin elinden bütün kapitalleri peyderpey koparıp almaktır. Böylece kullanılacak üretim güçleri artabileceği kadar artacaktır.

Geçici bir diktatörlük döneminden sonra devrim demokrasiyle ve sınıfsız bir toplumla sonuçlanacaktır. Kamu üretimi zarurî olarak kamu mülkiyetini ve Devlet'in ortadan kaldırılmasını beraberinde getirecektir.

Devlet. — Devrim aynı şekilde Devlet'i de ortadan kaldıracaktır. Onun yerini kendi kendine kurulacak bir teşkilât alacaktır: «Birleşik üreticiler tabiatla olan esas mübadeleyi, körü körüne onun tarafından hükmedilmek yerine, onu kendi kamu denetimi altına sokarak düzenleyeceklerdir.»

Servetlerin üretimiyle tüketimin rasyonel bağıntısı... Yeni sosyalist iktisadın amacı işte budur. Ancak ana ihtiyaçlarının hakimi olduktan sonra insan kendini değerlendirebilecektir. Manevi varlığının dünyasını geliştirip tabiatını mükemmelleştirebilecektir.

Lenin ve Stalin. — Lenin Marx'ın nazariyesini uluslararası plânda geliştirir. 20 inci yüzyılı; kapitalizmin özel aşaması, emperyalizm çağı olarak niteler. Emperyalizmin getirdiği belli başlı gelişmeler şunlardır: a) Monopollerin gelişmesi, b) bunlara hâkim olabilecek bir malî sermayenin teşekkülü,

c) sermaye ihracatı ve nihayet d) dünyanın kapitalist topluluklar ve büyük güçler tarafından bölüşülmesi. İşte dünya savaşlarının asıl kaynağı bu bölüşmedir. Lenin'den sonra Stalin «günümüz kapitalizminin temel kanunu» dediği şeyin ana hatlarını şu şekilde ifade eder: «Belli bir ülke halkı çoğunluğunun sömürülmesi, mahvedilmesi, sefilleştirilmesi yoluyla; başka ülke halklarının, hele geri kalmış ülke halklarının köleleştirilmesi ve sistemli bir şekilde soyulması yoluyla; nihayet harpler ve millî ekonominin, en yüksek istifadeyi sağlamak için, askerîleştirilmesi yoluyla kapitalist kârı en üst derecesine çıkarmak.»

Stalin aynı şekilde sosyalizmin temel kanununu da çizer: «Üstün bir tekniğe dayanan sosyalist üretimi durmadan geliştirip mükemmelleştirerek bütün toplumun durmadan artan maddî ve kültürel ihtiyaçlarının en fazla tatminini sağlamak.»

Reformcu Sosyalizm

Reformcu sosyalizm yumuşatılmış bir sosyalizm gibi görülebilir. Kapitalist rejimin köklü bir değişiminin zorlukları karşısında, reformcu sosyalizm oportünizmi en acil sosyal reformları gerçekleştirmek için bir çare sayar.

G. Sorel (1847 - 1922) — Georges Sorel için sosyalizmin bütün geleceği; işçi sendikalarının muhtar gelişmesinde, sosyal bir mevzuatın zafer kazanmasında kooperatiflerin ve yardımlaşma kurumlarının

gelişmesinde yatar. Ona göre: «Devrim; ücretlilerin, her türlü siyasî vesayet zincirini kırmış olarak, kurtuluşudur. Bu ,sosyal ilişkilerin emekçi olmayanların idaresi dışında teşkilâtlanışı demektir.»

Bu amaca ulaşmak için kullanılacak taktik muhtar işçi hareketinin doğurulması ve zor inancının yaratılmasıdır. Zor: ayaklanma demektir, proletaryanın kudretini göstermesi demektir. İktidar demek, bir azınlığın yönettiği bir çeşit sosyal düzenin kabul ettirilmesi demektir. Oysa zor bu düzeni yıkmaya yönelir.»

Proletarya, sınıf mücadelelerinde ancak zor yoluyla ayakta kalacak ve tarihî rolünün bilincine varacaktır. Savaş gücünü uyaran mitlerin sendika mücadelesinin evriminde özel bir önemi vardır. Mitler, bu mücadelenin yapacağı hamlelere, harekete geçme gücü olarak katışacaktır.

Henri de Man. (1885) — Henri de Man gerçek sosyalizmi içinde barındıran bir bunalım düşünür: Bu bunalım, bizzat burjuva uygarlığının düşünce yapısında yer etmiştir. Bundan önce sosyalizm denen şey siyasi alanda devleti tedrici olarak ele geçirmeyi kurmaktaydı. Bununla burjuva devletinin destekçisi haline geldi. Sendika alanında ise sosyalizm gide gide ulusal bencillik görünümü kazandı... İktisadî alanda kooperatif, küçük burjuva oyunlarına bahane teşkil etmekten başka bir işe yaramamıştır.

Marksizmin kökünde işçi sınıfının burjuvalaşması ve evriminin oportünizme kayması yatmaktadır. Henri de Man delillerini «Au dela du Marxisme» (Marksizmin ötesinde) adlı kitabında geliştirir.

Ona göre sosyalizm sadece iktisadî zaruretlerin bir yansıması olmamalı ve aynı şekilde manevî ve ahlâkî zaruretleri de hesaba katmalıdır.

Kapitlalist rejimde işçi kendini ezilmiş hisseder. Yaratıcı ve yapıcı çabaya etkili bir şekilde katılma arzusundadır. Böylece işçiyi işletmenin yönetimine katmak hedefini güden bütün istekler meşrudur; aynı şekilde hürriyet için mücadele ve gerçek sosyalizme geçiş için mücadele de meşrudur.

İktisadî yönden Henri de Man karma bir ekonominin yaratılmasını teklif eder. Kapitalizm mülksüzleştirilerek eski yerinden atılacaktır. Bütün kilit noktasını teşkil eden sanayileri içine alan bir kollektif iktisadî sektör teşkil edilecektir. Zaten sadece kredinin millileştirilmesi bile mali kapitale dayanan bu sanayilerin millileşmesini gerektirecektir.

BÖLÜM VIII

KURTULUŞTAN SONRA FRANSIZ SENDİKACILIĞININ YENİDEN DOĞUŞU (27)

Bozgundan sonra işçi direnme topluluklarının dağılışı, sanayi üretimi geçici teşkilâtıyla ilgili 16. Ağustos. 1940 tarihli kanunla ilân edilmiştir. Bu kanun metnine göre «yurt çapında meslekî işçi ve patron kuruluşları sayılan genel topluluklar haklarında çıkacak kararnameler yoluyla» kapatılabilecektir. Bu metnin uygulaması olarak 9. Eylül 1940 tarihli bir kararname C. G. T. ve C. F. T. C.'nin kapatıldığını ilân ediyordu

Mevcut kurumları yıktıktan sonra, Vichy Hükûmeti bir iş şartı hazırlamaktaydı. Kurduğu sendika rejimi her türlü hürriyeti dışta bırakıyor; yeni sendikalar tek ve mecburî hale getiriliyordu. Sendika hayatı gayet sıkı bir vesayet altına sokulmuştu. Bu durum sendikanın daha kuruluşundan başlayarak kendini gösteriyordu. Şendikanın kuruluşu, üyeleri Bakanlık makamları tarafından tayin edilmiş olan bir Konsey nezaretinde gerçekleşiyordu.

Bütün işgal süresi içinde sendika militanları

yeraltı mücadelesinden geri durmamışlardır. 1942 Eylülü'nde yeraltı sendika eylemi M. Jouhaux, Saillant ve Frachon'un temsilcisi Semart'la temasa girilmek suretiyle düzenlendi. C. G. T.'nin bürosu yeniden, 1 Eylül 1939'daki haliyle teşkil edildi. 17 Nisan 1943'de, Perreux'de C. G. T.'nin belli başlı yöneticileri konfederasyonun bütün kademelerinde teşkilât ve eylem birliğinin yeniden kurulma şartlarını düzenlediler. Ağustos 1943'de Konfederasyon bürosu dayanak olarak ücretlerin artması için mücadeleyi, donatımın düzeltilmesini, harp tutuklularının şartsız olarak serbest bırakılmasını; aynı şekilde el emeğinin sürgününe, fazla mesai saatlerine ve mecburî çalışmaya, düşman için harp vasıtaları imaline ve İş Şart'ına karşı mücadeleyi alan bir program ortaya koymaktaydı. C. G. T. ayrıca 1939'da yed-i emine alınmış mallarının iadesini, bundan dolayı uğradığı zarar ziyanın tazminini, sendika kuruluşlarının gelişmesi ve faaliyette bulunması için kolaylıklar yaratılmasını istiyordu. Bu kararlarının sonucu olarak C. G. T. ci militanlar sürgünlere karşı mukavemete, İş Şartı'na karşı mücadeleye giriştiler ve Alman'ların savaş çabalarını önemli ölçüde felce uğratan grev hareketlerini desteklediler.

Kurtuluştan Sonra Sendikacılığın Yeniden Teşkilâtlanışı

Cezayir hükûmet çevreleri (28) kuruluşlarından itibaren, sendika teşkilâtlarının yeniden faali-

yete geçmesi için uğraştılar. Girişilen çabalar 27. Temmuz. 1944'de «sendika hürriyetinin yeniden müesseseleştirilmesiyle ilgili» Cezayir emirnamesiyle meyvasını verir. Bu emirnamelerin hükümleri üç kategoride toplanmıştı: Vichy'nın eserinin yürürlükten kaldırılması ve sendika hürriyetinin yeniden ihdası, sendika alanında temizlik meselesi ve üçüncü olarak da sendika kuruluşlarının yeniden teşekkülü.

Emirnamenin birinci maddesi, mesleklerin sosyal teşekkülleri ile ilgili 4. Ekim. 1941 tarihli kanunu lağvediyordu. Böylelikle İş Şartı kendini tamamlayan bütün diğer metinlerle birlikte yürürlükten kalkmış oluyordu. Çalışma Yasası III. Kitabının I. Faslında belirtilen haliyle savaş öncesi sendika rejimi yürürlüğe konmuştu. Geleneksel sendika mevzuatının özelliği olan hürriyet, bütün hükmünü yeniden kazanıyordu.

Öte yandan düşmanla işbirliğiyle lekelenmiş bulunanlar, sendika kuruluşlarının başında bırakılmıyordu. Bu yüzden kanun; idarî yoldan temizliğe uğratılmış, düşmanla işbirliği fiillerinden ötürü açılan bir davaya sanık olarak katılmış veya ulusal itibarsızlığa mahkûm edilmiş kişilerin, meslek sendikalarına ait bir birlik ve federasyona katılmalarını engelliyen hükümler getiriyordu. Emirname Sendika Müteşebbis Kurullarına; sendikalara, Sendika Birlik ve Federasyon'larına girebilme hakkının geçici veya kesin olarak kaldırma, halen işbaşında olanları da gerektiğinde düşürme imkânını veriyordu.

Sendikaların Yenibaştan Kuruluşu

Temizlikle ilgili bu hükümlerden başka 7 Temmuz Kararnamesi, Sendika kuruluşlarının, yeniden faaliyete girmelerini sağlayacak yeni şartları da getiriyordu. Sendikalar, kapatıldıkları tarihteki hak ve ödevlere aynen sahip olacak şekilde yeniden kurulmaktaydılar. 3 Eylül 1939 tarihinde görev başında bulunan yöneticiler eski görevlerine getiriliyordu. Tabii temizlikle ilgili hükümler bu uygulamada saklıydı. Yeniden kuruluş, Sendika kuruluşlarını Yeniden Kurma Ulusal Komisyonu tarafından sağlanacaktı. Bölgesel veya mahallî karakterde kuruluşlar için Bölge Komisyonları Ulusal Komisyon'a yardımcı olmaktaydı. Bu komisyonlar C. G. T. ve C. F. T. G. tarafından tayin edilen üyelerden teşekkül ediyordu. Bu iki merkezî sendika kuruluşu bu komisyonlarda üye güçleri oranında temsil ediliyordu. Bunlar derhal faaliyete giriştiler ve onların tatbikatıyla halihazırdaki birçok yetkilinin görevine son verildi.

Kurtuluş'tan bu yana (29), Sendika hareketi, merkezî üç işçi teşkilâtının gelişmesiyle özellik kazanır: C. G. T. (La Confédération Géneral du Travail, — Emek Genel Konfederasyonu —), C. F. T. C. (La Confédération Française de Travailleurs Chrétiens, — Fransa Hıristiyan Emekçiler Konfederasyonu —), C. N. T. (La Confédération Nationale du Travail, — Emek Ulusal Konfederasyonu).

Emek Genel Konfederasyonu

Kurtuluş'tan hemen sonra 26 Ağustos 1944'te

C. G. T. Lafayette sokağındaki merkezine gene sahipti. Herşey yeni baştan kurulmaktaydı. Hiç bir şey yerinde kalmamıştı; ne bir arşiv, ne bir dosya, ne bir cilt kitap. Kadrolar hemen teşekkül etti ve çok büyük sayıda üye kaydı yapıldı. 1945 Mayıs ayında, kuruluşa bağlı onbeş federasyonun üye sayısı 100 000'i aşmaktaydı.

C. G. T'nin 1946 yılı 8 ilâ 12 Nisan tarihleri arasında cereyan eden XXVI. Büyük Kongre'sinde beş buçuk milyondan fazla üye kaydoluyordu. 1947 sonlarında üye sayısı 6 000 000 rakamını da aşıyordu.

Bu üyeler 103 bölge veya il Birliği'nde ve 39 sanayi Federasyonu'nda toplanmışlardı. Bu ana kuruluşlara bağlı sendika sayısı 16 000'dir. C. G. T.nin XXVI. Kongre'sinin özelliği, önemli sayıda bir kadın delegasyonu ile teknik kadroları ve mühendisleri içine almasıydı. Kongrede kadın delegasyonunda kırk kadar delege vardı. Buna rağmen bazıları, hâli hazır sanayide kullanılan kadın emeğiyle oranlandığında bu sayıyı çok yetersiz buldular. Ama bu, en azından kadın emekçilerin sendikacılığa duyduğu ilgiyi açığa vuruyordu. C. G. T., Konfederasyon Bürosunda bir kadına; kadın emeği meselelerinde uzmanlaşmış Marie Couette'e yer verdi. Öte yandan C. G. T.'nin bugün «Eşit emeğe, eşit ücret» formulünü şiddetle savunduğu bilinir.

Kongrede Konfederal Mühendisler Birliği üyelerinin varlığına da dikkati çekmek gerekir. Eskiden C. G. T. büyük çapta beden işçilerinden teşekkül ederdi: epey zamandan beri devlet ve ticaret kurumları memurlarını içinde barındırmasına rağmen «ouvriériste (işçici) bir ruha sahip olmakla»

suçlanırdı. Bundan böyle teknik kadrolar da kendi hizmetlerindeki işçilerle birlikte aynı teşkilât içinde yer alırlar. Artık denilebilirdi ki, sendikacılık «kitleleri ve değerleri ulusun iktisadî teşkilâtı» (30) içinde topluyordu.

C. G. T.'nin bugünkü yönelimini bize XXVI. Kongre'nin nihaî kararı vermektedir. Aşağı yukarı oybirliği ile alınmış bu karar birtakım genel kavramları kapsamakta ve sâdece başlık maddeleri bir araya getirildiğinde başlı başına bir program teşkil etmektedir:

— Üretimi arttırmak ve Fransa'da iktisadî rönesansı sağlamak;

— İşçi sınıfının ve gelişmemiş yığınların durumunu düzeltmek;

— Faşizmi kesinlikle kırmak, gericiliği vurmak, gerçek bir demokrasinin filizlenmesini sağlamak;

— Bir millîleştirme programı ile tröstlerin şerrine set çekmek;

— Dünyada barışı kurmak ve Fransa'nın güvenliğini sağlamak.

Bununla birlikte C. G. T.'nin içindeki görüş ve eylem birliği bütünü kavramaz. Teklif edilen program veya kabul edilen siyaset ne olursa olsun, 6 milyondan fazla ferdin bir kısmı dışta kalmadan, bir görüş etrafında birleştirilebilmeleri maddeten imkânsızdır. Bu yüzden azınlığa dayanan bazı eğilimler, Konfederasyon yönetiminden kopuk olarak bazı etkiler uyandırmışlardır. Bu etkiler sendika yönetim mekanizmasının hiç bir şekilde onayı alınmadan girişilmiş grevler yoluyla doğmuştur. Böylece Ağustos 1946'da postacılar arasında belli başlı

üyeleri «İşçinin Gücü» ve Trockici «İşçi Cephesi» sendika eğilimlerine mensup bir grev komitesi teşkil edildi. Öte yandan Basın Grev Komitesi de anarşist ve reformcu azınlık militanları topluyordu. P. T. T. ciler içinde 1946 temmuz grevi Ulusal Komitesi'nin bir kısım militanları, daha sonra kendi kendine muhtar bir Federasyon haline gelen bir sendika Eylem Komitesi kurdular. Sosyalist eğilimli azınlıkların eylemi 1947 Aralığında yeni bir merkezî teşkilâta; «C. G. T. F. O. (Confédération Générale des Travailleurs du Front Ouvrier, — İşçi Cephesi Emekçileri Genel Konfederasyonu —)'na dönüştü. Bu kuruluşun üye sayısı 300 000'i aşamıyacaktı. Bu dönemde muhtar birkaç sendika daha kuruldu. Bunların en önemlisi Syndicat de l'Education (Millî Eğitim Sendikası)'dır. Bu çeşitli bölünmeler, C. G. T. yi aşırı derecede zayıflatmışa benzemiyordu; 1952 yılı başlarında ilân ettiğine göre halen 5 milyondan fazla üyesi vardı.

Fransa Hıristiyan Emekçiler Konfederasyonu

Kurtuluştan sonra C. G. T. üyelerinin sayısı nasıl hızlı bir artış göstermişse, Fransız Hıristiyan Emekçiler Konfederasyonu için de durum aynı olmuştu. Kurtuluş ertesi Konfederasyon'un 750 bine yakın üyesi vardı.

Hıristiyan Emekçiler Konfederasyonu eylem programını 3 ve 4 Aralık 1944'de Ulusal Komitesi'nde alınan bir kararda özetlemiştir. C. F. T. C.: «İktisadî düzeni, insanlığın ilerlemesinin hizmetkârı

haline sokacağı yerde kapitalist kâr aracı haline getiren malî feodalitelerin yokoluşu için güdülmesi gerekli sosyal siyasette yapıcı bir rol oynayacağını» umar. (31) «C. F. T. C. emekçinin güvenliksiz, sosyal mevkii olmayan sorumsuz bir proleter olmaktan çıkacağı bir rejim ister. Böyle bir rejimde o, mülkiyete ve kültüre sahip kılınarak ulusal camianın canlı bir üyesi; kademeli bir şekilde meslek kolunun yönetimine katılmasıyla da meslek dünyasının hür yurttaşı haline gelecektir.»

C. F. T. C. yurt güvenliğini doğrudan doğruya ilgilendiren veya fertlerin elinden tehlikesizce geri alınamayacak sanayi dallarının veya hizmetlerin millîleştirilmesinden yanadır.

C. F. T. C. Monet Plânı'na, sosyal yararlığa göre ayarlanan imalât programlarına, yaşamak için gerekli asgarî şartların korunmasına ve sosyal güvenliğin kurulmasına sahip çıkar.

Emek Ulusal Konfederasyonu

Emek Ulusal Konfederasyonu 1 Haziran 1946'da kuruldu. Bu kuruluşun militanları C. G. T. yi «siyasî yapının taktik oyunlarına hizmet etmiş olmakla» kınarlar. «C. G. T. nin tutumu, derler; hangi durumda olursa olsun, herşeyden önce parlamento veya hükûmet düzeni mülahazalarına bağlı kalmıştır.» Onu ayrıca «proletarya için konulmuş sınıf mücadelesi içinde bulunması gerekli yerden, arka arkaya feragatleriyle kaçmış olmakla» suçlarlar.

C. N. T. sadece bir sınıf teşkilâtı, emekçilerin

topluluğu olmayı kurar. O, Amiens Şartı'na tamamen uygun olarak iktisadî ve sosyal alanda bir mücadeleyi götürmelidir. Kendini, bütün partilerin dışında ve hepsine karşı tavır takınarak bütün emekçilerin o anki ve gelecekteki çıkarlarını savunabilmek imkânına sahip faal bir güç olarak ilân eder.

C. N. T. devrimci kavga için diğer sendikal eğilimlerle işbirliği yapmayı reddeder. Aynı şekilde, yönetimini kendi ellerinde bulunduracakları siyasî bir Devlet kurmayı amaç edinen siyasî işçi partileriyle anlaşmalara girmeyi de kabul etmez. C. N. T. bunları zararlı bulur ve zaruretlerini inkâr eder. C. N. T. çabalarını günlük eylem alanındaki diğer sendika kuruluşlarınınkinden başkasıyla birleştirmeye yanaşmaz. C. N. T.'ci sendikalar şöyle böyle gelişebilmişlerdir; C. N. T. Sekreterliği üye sayısının 100 000 civarında olduğunu belirtmiştir.

Çeşitli sendikaların etkileri hakkında açık bir fikir edinmek için, başka bir şey eklemeden, Sosyal Güvenlik sandıklarının ilk dereceli seçimlerinde alınan seçim sonuçlarını verelim. Teşkilâtların kazandıkları sandık sayısı şöyledir:

	Kazanılan sandık sayısı	
	1950	1955
C. G. T.	968	963
C. F. T. C.	536	525
F. O.	405	406
Yardımlaşma Dernekleri	206	174
Çeşitli	178	98

Sendika Birliği

İşçi Sendikalarının çok başlılığı ve bölünmeleri onların müdahale güçlerini azaltmaktadır. Onun için birçok militan, Kurtuluş'tan bu yana, sendika birliğini gerçekleştirmeyi denedi. C. G. T.' nin XXVI. Kongresi'ne sunulan maneviyat raporunda M. Benoit Frachan; üstüne düşen çok sayıda görevi yerine getirebilmesi için sendikacılığın her zamankinden daha büyük bir şevkle işçi sınıfının birleştirilmesine çalışması gerektiğini beyan ediyordu. Daha yeraltı çalışmalarından itibaren C. G. T. ile C. F. T. C., işçilerin bu iki büyük merkezî teşkilâtı arasında ilişki kurulmuştu. Memleketin güney kesiminde Fransız İşçi Hareketi'nde, kuzeyde ise İktisadî ve Sendikal İncelemeler Komitesi'nde hıristiyan ve C. G. T. ci sendikacılar bir araya gelmişlerdi. Ulusal Direniş Konseyi Başkanı ve C. G. T. Sekreteri Louis Saillant bu tarihî rastlaşmaya dikkati çekiyordu. «Bu rastlaşma, diyordu, Fransız halkının yüreğinde kendini açığa vuran iki manevî dünyanın rastlaşmasıdır. Mukavemette, insanlık şahsiyetinin hıristiyan görüşünün çocukları ;insanî olduğu kadar bilimsel bir başka ideolojinin; maddeci sosyalizmin mensuplarıyla aynı yerde buluştular.» (32) İktisadî ve Sendikal İncelemeler Komitesi'nin 1940 Kasımında yayınlanan bir beyannameyle birlikte meydana geldiğini de hatırlayalım. Fransız sendikacılığının yaşamakta olduğunu bildiren bu beyanname dağıtılan konfederasyonların oniki yöneticisinin imzasını taşımaktaydı.

Fakat başlangıçtaki bu cesaret verici teşebbüs-

ler Kurtuluş'tan sonra süremedi. Bununla beraber birçok işçi hareketi sırasında, çeşitli eğilimlerin militanları arasında belli bir eylem bütünlüğü göze çarptı. Bu güne kadar C. F. T. C., C. G. T. nin ileri sürdüğü belli bir bünyede birleşme tekliflerini geri itti.

C. G. T. nin XXVI. Kongresi'nde M. Frachon, sendika birliğine karşı yapılan itirazları kendi cephesinden değerlendirerek, bunun, katolik kilisesinden icazetli bir işçi kuruluşunu elinden kaçırmak istemeyen Kilise babalarından geldiğini ileri sürüyordu. Her işletme, her mahallî bünye, her sanayi kolunda yalnız tek bir sendikanın şubesi bulunmasını teklif ediyordu. Bu yönde girişilen çabalar önemli sonuçlar yaratmışa benzememektedir. Buna rağmen birlikten yoksun olma, sendika eyleminin yurdun siyasî, iktisadî ve sosyal hayatında güçlü bir rol oynamasına engel olamamıştır.

Sendika Kuruluşlarının Ulusun Siyasî, İktisadî ve Sosyal Hayatına Katılması

Kurtuluş ertesi, sendika kuruluşları, yurdun siyasî hayatında belli bir rol oynamağa yöneldiler. Bu dikkate değer bir olaydır. Zira meslekî kuruluşların esas amacı bu değildir. Bu konuda C. G. T. ve C. F. T. C. üyelerinin 11 Ekim 1944 tarihli emirnameyle aynı zamanda Danışma Meclisi'ne üye tayin edildiklerini hatırlamak gerekir. Bu, Fransa'nın tarihinde ilk defa olarak, sendika temsilcilerinin, ulusal çıkarla ilgili büyük meseleler üstünde çalış-

makla görevli bir kanun Meclisi'nde yer almaları demektir. Millet Meclisi'nde de gerçi sendika delegeleri yoktu ama, M. R. P.'den, Sosyalist ve Komünist partilerden millekvekili seçilmiş C. F. T. C. veya C. G. T. militanları vardı. M. Gazier, Lacoste, Pineau, Paul ve Croizat gibi sendika mîlitanları Kurtuluş'tan bu yana bakanlık koltuklarını işgal etmişlerdir. Öte yandan, C. G. T. tarafından 1945 yılı Ağustos ve Eylül aylarında, üç sol partinin (Komünist, Sosyalist ve Radikal Partiler) ve İnsan Hakları Paktı'nın delegelerini; aynı zamanda C. G. T. çalışma plânının ruhuna ve Mukavemet Ulusal Konseyi Programına da uyan bir Hükûmet programı hazırlamak amacıyla, kendi merkezinde toplamak için giriştiği teşebbüs daha da anlamlıdır.

Fakat sendika eylemi, az veya çok, doğrudan doğruya siyasî alana yayılmışsa, bu özellikle sendikaların Ulusun İktisadî ve Sosyal hayatına katılmalarından, sendikacıların bu alanlarda önemli roller oynamalarındandır.

Harpten önce sendikacıların Ulusun iktisadî hayatına katılmaları vaki değildi denebilir. İşçilerin Ulusal İktisadî Konsey çalışmalarına katılmaları, işçi isteklerine sadece aldatıcı bir tatmin imkânı veriyordu. İşgal sırasında sendika kuruluşları en sert şekilde iktisadî alanın dışında bırakılmışlardı. Kurtuluştan hemen sonra bunlar, işçilerle patronlardan eşit oranlarda kurulu Danışma Komitelerinde bulunan temsilcileri aracılığı ile ve bu komitelerde doğrudan doğruya girdikleri ilişkilerle meslekî büroların hayatına katıştılar. Bu işbirliği meslek bürolarının ortadan kalkışıyla kesinlikle yok oldu.

Sendikaların iktisadî hayata katılması, İşletme Komitelerine verilmiş olan bazı görevlerle birlikte başlamışa benzer. Hatırlanacağı gibi, üyeleri sendika kuruluşlarının hazırladığı listeler üzerinden seçim yoluyla tayin edildiği bu işletme komitelerinin üstlerine bazı iktisadî yükümlülükler düşmektedir. Şurası açıktır ki, bu yükümlülükler henüz tohum halindedir. Ama ilerde gelişmemeleri için de hiç bir sebeb yok. Bundan böyle Komiteler fiatların tesbitinde önemli roller oynayabilir. Bu konuda, şu nokta üstünde durmak gerekir ki, C. G. T. mümkün olduğu her keresinde, fiatların yükselişine karşı mücadeleye girmeyi denemiştir.

1946 Temmuzunda yapılan Fiatlar ve Ücretler Ulusal Konferansı'nın bitiminden az önce, C. G. T. bütün Federasyonlara fiatların yükselişine karşı mücadeleye girmeleri için çağrıda bulunmaktaydı. Bu, gözgöre göre işlenen suistimallere karşı doğrudan doğruya ve cesaretle savaş açacak olan Halk Fiat İstikrarı Komisyonlarının doğuşunu hızlandıracaktı. 5 Haziran 1946 tarihli kararıyla C. G. T. Yönetim Kurulu, Sendika Bölge Birliklerini; her bölgede işçi sendikalarının, köylü ve ticaret derneklerinin, kooperatiflerin ve kadın teşekküllerinin temsilcilerinden meydana gelen bir Komisyon kurmağa çağırıyordu. Bu Komisyonlar fiat baremlerini tespit edecektir. Komisyonlar mahallî teşkilâtları ve bizzat tüketicileri her türlü spekülasyon olayından, istifçilikten ve narh konulmuş malların karaborsada satılışından kendilerini haberdar etmeğe çağıracaklardır. Şikâyetler yetkililere ulaştırılacak, madrabaz ve istifçilerin adı ahaliye duyurulacaktır.

Fiat istikrarı Komisyonları bütün ülkede kuruldu ve çok kere hayli önemli sonuçlar elde edildi. Birçok durumlarda bu kurumlar fiatların şaşılacak ölçüde düşmesini sağladı. Sadece 20 inci kesimde bir terzi tarafından 18.000 franka satılan bir elbisenin durumunu misal olarak verelim. Komisyonların faturalar üstünde yaptığı tetkikattan sonra elbisenin fiatı 7.500 franka indirilmiştir. 1947 başlarında Blum çıkardığı kararnameleriyle İstikrar Komisyonlarını bir ölçüde «resmileştiriyordu». Bunun sonucu, onların faal dinamizminden hayli faydalar sağlanması, sonra da ortadan kaldırılmaları oldu.

Sendika kuruluşları Fransa ekonomisinin yükselmesi için girişilen üretim kavgasında da olumlu bir tavır takındı. Kurtuluş'tan sonra Hükûmet'in herkesi, inşaatların çabuklaştırılmasına, felâketzedelerin mesken sahibi kılınmasına, yıkılan şehirlerin yapılmasına ve iktisadi cihazın eski haline getirilmesine yardım etmeğe çağırdığını hepimiz biliriz. Bu programın yürütülmesine yardımcı olmak için C. G. T. çağrılarını esirgemedi ve verimin artmasını teşvik için üyelerini yüreklendirmekten geri durmadı. 12 Kasım 1944'te Paris Bölgesi Sendikalar Birliği'nin düzenlediği bir üretim Konferansı'nda M. Benoit Frachon, Konfederasyon Bürosu adına şu parolayı ortaya atıyordu: «Üretim savaşını kazanmak, Kurtuluş savaşını kazanmak kadar önemlidir.» Okurların da tahmin edebileceği gibi alınan sonuçlar çok olumlu olmuştur.

Üretimin gelişmesine paralel olarak C. G. T., kilit noktası teşkil eden sanayilerde şiddetli bir millîleştirme siyaseti tavsiye ediyordu. 1945 Ulusal Kon-

federal Komite mukavemet kuruluşlarının hepsi tarafından kabul edilmiş olan bu programı yeniden ele alıyordu.

Millîleştirilmiş sektörlerde, ücretlilerin temsilcileri, çeşitli kurumların yönetim kurullarında yer aldılar. Öte yandan Ulusal İktisadî Konsey yeniden, sendika temsilcilerine bünyesinde iyi bir yer verecek şekilde teşkilâtlandı.

★

Şurası açıktır ki, Sosyal alanda Sendika kuruluşlarının faaliyeti çok daha yaygındır. Ücretlerle ilgili istekler konusunda bunların müdahalesi Kurtuluş'tan bu yana iyice kendini göstermektedir. 1946 Temmuzunda Palais Royal Konferansı'nda bir birlik kurmayı başarıyorlardı. C. G. T. birim ücretlerin artışının yanı sıra hayat pahasında da bir istikrar sağlamak amacıyla patronlarla doğrudan doğruya müzakereye girme teşebbüsünde bulunuyordu. Bu isteklerin ilkiyle ilgili olarak kazanılan sonuçları hepimiz bilmekteyiz. Üstelik toplu sözleşmelerin hazırlanmasında sendikaların rolü çok eskilere kadar gider. Şimdiye kadar isteklerle ilgili olarak girişilen bütün eylemlerde bu rol ağırlığını koymuştur. En önemli hareketlerden bazılarını buraya alalım: 1948 ekim, kasım ayları maden ocakları grevi ve 1950 Şubatında maden sanayi işçileri grevi.

Sendikacılık sosyal mevzuatın uygulanmasına da katılır. Ayrıca danışma organlarının çoğunda yer alır. Sosyal mevzuat konusunda sendikalar, işletme komiteleri çalışmalarına etkili bir şekilde katılmışlardır. Sosyal alanda bu komitelerin görevlerinin

çok yaygın olduğu bilinir. Özellikle işletmede sosyal hizmetlerinin yönetimini temin ederler. Nihayet sendikalar çok sayıda danışma organlarında yer alır: Üretim Yüksek Konsey'i, El emeği Geçici Ulusal Komisyonu, Sosyal Güvenlik Yüksek Konseyi, Yardımlaşma Yüksek Konseyi, Aile Tazminatları Yüksek Komisyonu. Tabii hepsi bunlardan ibaret olmayan bu resmî organların yanı sıra özel meselelerin tetkiki için düzenli veya rastgele toplanmış yarı resmî komisyonlar da işlemektedir. Bütün bu organlar içinde sendika temsilcilerine yer verilir.

Bu konuyu bitirirken, 1949'dan beri barış için mücadelenin sendika eylemi içinde gitgide büyüyen bir payı olduğunu sözlerimize ekleyelim.

Yeni İmkânlar

Fransız sendikacılığının önüne geniş çapta yeni imkânlar açılmaktadır. Gerçekten de Monnet Plânı'nda verilen rakamlara göre ücretlilerin sayısı 13 milyonu aşmışken, sendikalı işçilerin sayısı 7 milyona henüz varmıştır. Öyleyse merkezî teşkilâtların üye gücü gelecekte önemli ölçüde artabilecek demektir. Çeşitli alanlardaki sendikaların sayıca çokluğu şüphesiz gelişmeyi kösteklemektedir. Ve yakın bir gelecekte bünye birliğini gerçekleştirecek şartların doğacağı sanılamaz. Ne olursa olsun şurası kesindir ki, sendikacılık günümüzde ulusal güçlerin en önemlisini teşkil etmektedir. Ve ilerde de memleket hayatında önde gelen bir rol oynamaktan geri durmayacaktır.

SONUÇ

Bu incelememizi bitirirken herşeyden önce tarih boyunca emek dünyasının teşkilâtlanışı yolunda elde edilen büyük ilerlemeleri gözönüne getirmemiz gerekir.

Yüzyıllar boyu kendini sömüren toplumun dışına atılan, horlanmış, aşağılanmış, alaya alınmış olan emek, hak ettiği itibarı kesin olarak kazanmış görünmektedir. Öte yandan emekçilerin geniş ve güçlü teşkilâtlar halinde birliği onlara, bugün artık bize çok tabiimiş gibi görünen birçok hakları bileklerinin gücüyle alma imkânını sağladı. Bunlar arasında en önemlileri olarak iş saatlerinin azalmasını ücretlerin çoğalmasını, toplu sözleşmelerle sağlanan imkânları, ücretli izini ve işçiye kaza ve hastalık halinde belli bir tazminat getiren önemli bir iş mevzuatının yürürlüğe girmesini sayabiliriz.

Uluslararası seviyede işçi dayanışması iki kuruluşun aracılığı ile sağlanır. Birincisi Dünya Sendikalar Federasyonu. Federasyonun Çin sendikalarının da katılmasından sonra 1950 Mayısında 78 milyon üyesi oldu. İkincisi 1949'dan bu yana faaliyettedir. Ana teşkilâttan kopan kuruluşlarca meydana getirilmiştir. Bunlar Amerika'da C. İ. O. ve A. F. L., İngiltere'de T. U. C. ve Baltık ülkelerinde N. V. V.'dir.

Aynı şekilde, makineleşmenin artan yoğunluğunun ve işletme bünyesindeki rasyonalizasyonun insan emeği şartlarına getirdiği temel değişikliğe de parmak basmak gerekir.

İlk anda verimdeki artışın gerçek ücretlerde hızlı bir düzelme yaratacağı düşünülebilir. Gerçi ücretler 19 uncu yüzyıl boyunca artmıştır, ama bu artışla verimin artışı arasında herhangi bir bağıntı kurmak imkânsızdır. Arka arkaya iki dünya savaşı Avrupa ülkelerinin çoğunda ücretlerin artışını durdurdu. Üstelik teknik kadroların aldığı gerçek ücretler de azaldı. Bunların ücret yelpazesi 1914'de 1 ilâ 20 nci barem dereceleri arasında kademeleşiyordu. Oysa bugün fiiliyatta bunun ancak 1 ilâ 10 uncu derecelerine kadar olanlar uygulanmaktadır. Bu kısılma fikir emeğinde üretim alanlarından ticarî mesleklere esef edilecek bir kayma doğurmaktadır.

1953'de Fransa'da ücretleri işçinin randımanının artış hızına göre ayarlamak üzere bir kampanya açıldı. Ücretli çevreler genel olarak bu formüle karşı çıktılar. Bunun geçmişte gerçek ücretlerin seviyesini aynı derecede yükseltmeden sadece iş yoğunluğunu arttırmaktan başka işe yaramadığını ileri sürdüler. Bunu gerçekleştirmenen zorluğunu bilen Fransız Hükûmeti 1955'de ücretleri işçinin verimliliği ile aynı seviyede tutmayı kabul edecek işletmelerle yatırımlarda götürü olarak % 5 vergi muafiyeti tanıdı.

Fakat randımanın yükselmesi ortaya yeni bir mesele çıkarmaktadır: Üretimin gitgide daha az insan emeğine ihtiyaç göstermesi, sanayi ülkelerinin

çoğunda, üretim arttığı halde, işçi sayısını azaltır. İstatistiklerin başka ülkelere oranla daha yaygın olduğu Amerika Birleşik Devletlerinde 1920 - 1928 dönemi içinde kullanılan işçi sayısı tarım alanında 600.000, sanayi alanında 900.000 ve demiryollarında 175.000 azalır. Bizzat tarım da olağanüstü bir şekilde makineleşmektedir. Makineleşme tarım üretiminin her safhasını kaplar: Toprağın işlenmesi (sürme ve çapalama), ekim (tohumlama, fide dikme); bitkilerin işlenmesi (biçme, budama; tanelerin ve yumruların işlenmesi). Meyvacılık ve hayvancılıkta da aynı durum. Biçerdöğerlerin kullanılmasının yaygınlaşması biçme işleminde gerekli insan sayısını 2/5 azaltmıştır. Kara sapan yerine traktörün kullanılması sürme işinde el emeğini % 63 düşürmüştür. Hatta bazı traktörler ilk iz açıldıktan sonra, bu iz üzerinde kendiliğinden gidip gelecek kadar otomatik kaabiliyete sahiptir. Bazı geniş ekim bölgelerinde tohum, bu iş için yapılmış uçaklarla toprağa atılmaktadır.

1900'den 1937'ye kadar Amerika'da teknik gelişmeyle el emeğinden yapılan tasarruf % 38 olarak hesaplanmıştır. Bu orana göre, üretim aynı kalmış olsaydı 4 milyon emekçi boşta kalmış olacaktı. 1920 ile 1929 arasında 3 milyondan fazla insan şehirlere göç etmek amacıyla kırları terketmeye mecbur kaldı. Michael Sheler'e göre, «1930'da üertilen buğdayı kaldırmak için, eğer 45 yıl öncesi olsaydı, fazladan 20 milyon işçiye ihtiyaç olurdu.»

Aynı vakalar, daha az hızlı bir tempoyla da olsa, diğer ülkelerde de meydana gelmektedir. Almanya'da 1914 ile 1927 arasında insan ve saat başına

üretimin artışı, yüzde oranı olarak, % 25'le (ayakkabıcılıkta) % 29 (kauçuk sanayi) arasında değişmektedir.

İşçi üretim gücündeki bu artış herşeyden önce, tarımdaki ve sanayideki el emeğin ticarî ve serbest mesleklere doğru kayması sonucunu doğurdu. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'den 1928'e kadar 1 milyon 280 bin kişi otomobil şoförlüğü ile ekmeğini kazanmaktaydı. 1 milyon 171 bin kişi karayolu ulaşımında, telgraf ve telefon işletmelerinde iş buldular. Ticarî mesleklerde çalışanların sayısının 1 milyon 400 bin, serbest mesleklerde çalışanların sayısının 250 bin, şahıs hizmetlerinde ve ev hizmetlerinde çalışanların sayısı da 700 bin arttı.

Çeşitli teknik mesleklerde işini kaybedenler ise yeniden iş bulamayıp işsiz hale geldiler. Böylece yeni bir işsizlik çeşidi doğdu. Varlığını makineleşmeye borçlu olan bu yeni işsizliğe **teknolojik işsizlik** diyoruz.

Bununla birlikte teknik ilerlemenin bazı kere mevsimlik işsizliği azalttığını da kaydedelim. Meselâ tuğla imalâtı eskiden yılın ancak altı ayında yapılabilirdi; çünkü güneşin kurutucu gücüne ihtiyaç gösterirdi. Oysa iklimin etkisinden kurtulup suni kurutma yollarının bulunmasıyla artık bütün yıl imalât yapılabilmektedir. Sanayi üretiminde iklimin etkisi yok olmaya yüz tutmuştur. Ne olursa olsun teknolojik işsizlik özellikle harb öncesi Amerika ve Almanya'da doğup gelişmiştir. Harb öncesi Amerika'daki 10 milyon işsizin en aşağı yarısını makincleşmenin ve rasyonalizasyonun işinden kovduğu işçiler olduğu tesbit edilmiştir.

İkinci Dünya Harbi bu hareketi geçici olarak durdurdu. Harb aynı şekilde devrî işsizliği de geçici olarak önledi. Fakat savaş sonrası teknik ilerleme etkisini göstermede gecikmedi. Öyle ki son savaşların yarattığı mal kıtlığı 1948'lerde Amerika'da ve diğer batı ülkelerinin çoğunda iyiden iyiye azalmıştı. 1949'da yukarda andığımız iki işsizlik türü yeniden ortaya çıkmağa başladı. 1950'den bu yana etkili bir şekilde yeniden silâhlanma, mesleğe kesin bir çözüm getirmemekle birlikte hareketi frenledi.

Gerçekte mesele basit değildir. Bazı nazariyecilerin ilk elde kabul edilecek çözüm yolu olarak getirdikleri şey iş saatlerinin azalmasıydı. Fakat görüldü ki, iş saatlerindeki bu azalma işin kolaylaştırılması yollarının aranmasını teşvik etmekte, rasyonalizasyonda ve makineleşmede daha kesin bir yoğunlaşma doğurmaktadır. Göç de artık tam bir çözüm yolu değildir. Zira bütün ülkeler yabancı göçlere kapılarını kapamakta, kendi emek pazarlarını kendi yurttaşlarına saklamaktadır. Teknolojik işsizlik sorunu öyleyse iktisadî yapıdaki bir değişimle ,yeni bir siyasî ve sosyal teşkilâtlanmayla çözülebilir.

İktisadî yapıdaki bu reform, malların bölüşümündeki sistemi daha yakından etkileyebilecektir. Malların üleşimi günümüzde fertlerin ihtiyaçlarına göre değil, satın alma güçlerine göre şekillenmektedir. Ürettiklerinin pazar değerlerini muhafaza etmek ve kâr sağlayabilmek için üreticiler, üretim hacimlerini kısmak ve bazı zaman stoklarından bir kısmını pazara çıkarmadan heba etmek zorundadır. Oysa öte yandan bir sürü ihtiyaç giderilmeden

orta yerde kalmaktadır. Yeni iktisadî teşkilâtlanma fertleri ve de fertlerin **hepsini,** kâr amacıyla değil ihtiyaçların giderilmesi amacıyla çalıştıracaktır. Kâr kavramı yerini ortak çıkar kavramına bırakacaktır.

Emek de böylece kurtuluşunu sağlayacaktır: O, aklî ve meşru ortak ihtiyaçların giderilmesi demek olan tabii görevine tekrar kavuşacaktır.

NOTLAR

(*) Türkçede bir çok çeviride **«serf»** kelimesi **«toprak kölesi»**, **«servage»** kelimesi de **«toprak köleliği»** olarak karşılanıyor. Gerçi Feodalite'de üretim ve üretim ilişkileri esas itibariyle toprağa dayanmakta, senyör bu düzenin efendisini, serf de kölesini teşkil etmektedir. Ne var ki, ileride görüleceği gibi serf senyörün sadece toprakta çalıştırdığı köle değildir. Başka işler gören serfler de vardır. **«Servage»** feodalitede toprağa bağlı olarak çalışmanın değil senyörle serf arasındaki **bağıntı biçiminin** adıdır. Tarihinde bu çeşit bir feodalite bulunmayan Türkiye'inizin dilinde bunun kurumlarını karşılayan kelimelerin olmaması da tabiidir. Onun için biz **«serf»** ve **«servage»** sözlerini aynen **«serf»** ve **«serflik»** olarak kullandık. Ç. N.

(1) C. BOUGLE, **Histoire du Travail,** s. 8.

(2) E. DENİS, **La Bohéme deputs la montagne Blanche,** c. II, s. 336.

(3) **Boyar,** Rusya'da Çar tacını tehdit edebilecek güçte büyük mülkiyet sahibi derebeyidir; batı ile benzerlik kurarsak bir çeşit vasal diyebiliriz. Ç. N.

(4) **Knut;** ucu demir topuzlu kamçıyla dövme cezası. Ç. N.

(5) Fransızcada çiftçi ve çiftçilik anlamında kullanılan **fermier, fermage** kelimeleri mülkiyet açısından Türkçe karşılıklarından az farklıdır: Fransızcasında işlediği toprağın **(ferme, çiftlik)** mülkiyetinin ilşeyene ait olması zorunluğu yok. Kiraladığı toprağı çiftçiliğin gerektirdiği şekilde işleyen köylüye de çiftçi denebiliyor. Türkçede bu durumu karşılayan başka kelime olmadığı için aynen kullandık. Ç. N.

(6) Bizde hâlâ yaşayan «**maraba**»lığa benzer bir kurum. Ç. N.

(7) **Guilde;** bizdeki lonca kuruluşlarına (dernek, birlik, çarşı v.s.) daha az benzeyen bu kurumu kendi adıyla çevirmeyi, böylece diğerlerinden ayırmayı daha uygun bulduk. Ç. N.

(8) Daha muhtar yapıdaki Avrupa loncasının şeması bizdeki merkeze bağlı lonca şemasından çok değişik. Bu şemadaki terimleri bizdekilerle tam olarak krşılamak imkânsız. Çıraklıkla ustalık arsında çeşitli adlarda basamaklar var; **Ouvrier, ouvrier-valet, compagnon..** aslında kalfalığın derecelenmesi olan bu basamaklar, tarihî gelişim çizgisi içinde iki kategoride toplanıyor: ilki çıraklık döneminden ustalığın gerektirdiği yordamın kazanıldığı **kalfalık.** Bir de buna bazı yeni formalitelerin eklendiği daha sonraki **kalfalık.** Değişen şartlar metinde verildiğinden ikisi için ayrı kelimeler kullanmayı gereksiz bulduk. İşçi kelimesini de ustalığın altındaki kademelerin toplu adı olarak kullandık. Bir de ustalığın üstünde idarî kademeler var. Yapı farklarından dolayı bu kademeleri merkezci Osmanlı loncasının aynı kademedeki unsurlarının adıyla karşılamayı uygun bulmadık. İç denetim ve yargı fonksiyonlarını yerine getiren bu üst dereceli yetkileri **lonca yargısı Juré) ve lonca muhafızı (garde)** kelimeleriyle ifade ettik. Ç. N.

(9) Adı geçen yemin belli bir lonca düzenine uyar ken verilen yemindir. Böylece metinde geçen **yeminli zenaat, yeminli şehir, yeminli işçi** v.s. gibi sözler lonca düzenine girmiş olmanın ifadesidir. «**Serbest**» sıfatı da aksi durumu ifade ediyor. Ç. N.

(10) **Parisis,** Paris'te Seine'in kuzeyinde, şimdi Louvre sarayının bulunduğu küçük bölgenin o zamanki adı. Ç. N.

(11) 11'inci yüzyılda, metinde anlatılan amaç için çıkarılan dinî kanun. Ç. N.

(12) Para birimleri aynen bırakılmıştır. Biraz ilerde gündeliklerin aynî değerlerini veren tablo onların alım güçleri hakkında okuyucuya yeterli fikri verecektir. Ç. N.

(13) Ücretlerin alım gücünü ifade eden «**salaire réel**» karşılığı «**gerçek ücret**», para miktarını ifade eden «**salaire nominal**» yerine de «**birim ücret**»i kullandık. Ç. N.

(14) **Le Mouvement physiocratique en France,** WEULERSEE, c. II, s. 448.

(15) **Eski rejim (Ancien Régime)** Fransız İhtilâlinden önceki sosyal ve siyasî rejime denir: **Lonca - Senyör - Klise - Krallık** rejimi. Ç. N.

(16) **Dime:** Eski Rejim'de Klisenin köylüden aldığı vergi. Ç. N.

(17) 1914 Fransız Frangının, T.L.'nin bugünkü alım gücü hesaba katıldığında değeri takriben 6 - 7 T.L.'dır. Ç.N.

(18) O çağda Fransa'da Noterlik bir uygulamanın herhangi bir kanuna uyarlığı hakkında karar vermeye yetkiliydi. Ç. N.

(19) **P. BRİSSON**'dan alınma: **Histoire du Travail,** s. 219.

(20) 1749 tarihli yönetmelik. 1871 de Kral buyruğu ile takviye edilmiştir.

(21) Sonu insanın tam olarak tatminine varacak iktisadî faaliyetin **«altın»**a dayandığını ileri süren iktisat görüşü. Ç. N.

(22) Burda **«Birlikçilik»**le **(Unionisme)** söylenmek istenen aynı zamanda **«Trade Union»**culuktur **(Trade Unionisme).** Trade Union, kelimesi kelimesine çevirdiğimizde **«meslek birliği»** veya **«sanat birliği»**dir. Bu ad İngilizce'de **«sendika»**yı karşılıyor. Ancak İngiliz **«Trade Union»**culuğunun diğer ülkeler sendikacılığından hayli farklar gösterdiğini gözönünde tutarak **«Trade Union»**u aynen, yalnız bir çok çeviride de olduğu gibi Türkçe okunuşuyla **«Tredünyon»** olarak vermeği uygun gördük. Bu kuruluşların birimi olan **«Union»**u ise, tek başına geçtiği yerlerde **«Birlik»** olarak bıraktık. Ç. N.

(23) Yâni işçiler, işverenler ve Devlet. Ç. N.

(24) Bizdeki mevzuatta Yüksek Hakem Kurulu. Ç. N.

(25) Almanya'da İmparatorluğun yıkılıp Federatif Cumhuriyet'in kuruluşu. Ç. N.

(29) Sovyet Rusya'da 1936'larda doğan emeğin verimini emekçilerin teşebbüsüyle arttırınayı amaç edinen hareket. Bu hareket adını bir Rus maden işçisinden, **STEHANOV**'dan almıştır. Ç. N.

(27) Sosyal hareketler ve sendikacılık üzerine 12

Ekim 1947'de **France-Presse**'de yayınlanan **Bulletin de Documantation de L'Agence** adlı makalemizden yararlanılmıştır.

(28) **Cezayir Şehri** İkinci Dünya Harbi boyunca Fransa Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin merkezliğini teşkil etti. 1944'de ise Fransa Cumhuriyeti'nin geçici olarak kurulan ilk Hükûmeti burada teşekkül etti. Ç. N.

(29) Bk. **İnformation et documentation,** no. 158.

(30) **G. VİDALENC, «Le XXVI. Congrés de la C.G.T.», Droit Social,** Haziran 1946, s. 248.

(31) **Revue Française du Travail,** mart 1947, s. 223.

(32) **XXVI. Congrès National de Paris,** s. 29.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Editörün Notu	7
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11
BİRİNCİ KISIM ALET ÇAĞI	13
Bölüm 1 — Kölelik ve Serflik	15
Bölüm 2 — Tarım Emeği	25
Bölüm 3 — Zenaat ve Loncalar	32
Bölüm 4 — Loncaların Evrimi	42
Bölüm 5 — Emekçilerin Yaşama Şartlarının Evrimi	55
Bölüm 6 — Emeğin Sermayeyle İlişkileri	67
İKİNCİ KISIM MAKİNE ÇAĞI	77
Bölüm 1 — Modern Emeğin Dış Şartlarının Teşekkülü	79
Bölüm 2 — Modern Emeğin Maddî Şartları	87
Bölüm 3 — 1791'den 1884'e kadar Sermaye ile Emek İlişkilerinin Sosyal ve İktisâdî Sonuçları	98
Bölüm 4 — İşçi Hareketinin 1884'den Günümüze Kadar Teşkilâtlanışı	113
Bölüm 5 — İşçi Hareketlerinin Diğer Ülkelerdeki (Fransa dışındaki) Evrimi	125
İşçi Hareketinin İngiltere'deki Evrimi	125
Almanya'da İşçi Hareketi	139
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Emeğin Teşkilâtlanışı	145
Bölüm 6 — Siyasî, İktisadî Nazariyeler ve Emeğin Teşkilâtlanması	149

Sayfa

ÜTOPYACI SOSYALİZM
Saint Simon 150
Fourrier 151
Louis Blanc 151
Proudhon 152
BİLİMCİ SOSYALİZM
Karl Marx 154
Lenin ve Stalin 158
REFORMCU SOSYALİZM
G. Sorel 159
Henri de Man . 160
Bölüm 7 — Kurtuluştan Sonra Fransız Sendikacılığının Yeniden Doğuşu 162
SONUÇ 179

Emek yalnız, üretimin yapısına katılan bedeni (fizik) güç değil, maddenin bilinçli olarak, insana yararlı şekilde değişmesi demek olan üretim faaliyeti içinde, billûrlaşarak değere dönüşen unsurdur.

MARX'a göre tarihin akışını da asıl üretim belirler. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki, daha da açarak, üretimin sosyal mahiyeti ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki çelişki tarihin itici gücüdür. Bu değerin yaratılmasıyla, yaratılan değerin gaspı arasındaki bağdaşmaz çelişkiyi gün ışığına çıkarır: Değeri yaratan emek, değeri gaspeden üretim araçlarının özel mülkiyetidir. İnsanlığın tarihi de, o çok karmaşık şekillenmeleri içinde aslında, emeğinin sahibi olanlarla, üretim aracına sahip olanların teşkil ettiği sosyal sınıfların kavga tarihidir.

Elinizdeki kitap, tarihin böyle bir açıdan yorumu değil, sadece mümkün mertebe objektif verilere dayanan bilimsel bir belgelendirilmesidir.

May Yayınları
Cağaloğlu - İstanbul

ON LİRA